

IN NOMINE SS. TRINITATIS.

METHODUS
CONCIONANDI,
Sive
RHETORICA EC-
CLESIASTICA.

In
GRATAM MEMORIAM
ANNI JUBILEI
Quem Postridie Calendarum Febru-
arij, ANNO M. DC. LVIII. cele-
bravit

INCLYTA SALANA;
Publicata.

AUCTORE
CHRISTIANO CHEMNITIO,
SS. Theol. Doctore, Professore Publico,
Pastore ac Superintendente.

•••••
JENÆ

è Typographéo JOHANNIS NISII,
Anno ACaDeMIæ IVbII Leo.

Apud MATTHÆUM BIRCKNERUM, Bibl. Jen.

IN THE

MEMORIAL

OF

AND

RETURN

TO

THE

MEMORIAL

OF

THE

OF

THE

OF

OF

OF

CHRISTIANO GHEMINTIO

22. Theol. Doctori et Prof. Publico,

Prof. ac Suppl. Publico.

1666. 1667. 1668. 1669. 1670.

1671.

1672. 1673. 1674. 1675. 1676.

Anno 1677. 1678. 1679. 1680.

1681. 1682. 1683. 1684. 1685.

SERENISSIMO AC CELSISSIMO
PRINCIPI ET DO-
MINO

DN. WILHELMO,
DUCI SAXONIAE, JULIA-
CI, CLIVIAE AC MONTIUM,
LANDGRAVIO THURINGIAE,
MARCHIONI MISNIAE, COMITI DE MAR-
CA ET RAVENSBERG, DYNASTAE IN
RAVENSTEIN,

DOMINO MEO CLEMENTIS-
SIMO

Divinam Gratiam & Benedictio-
nem!

SERENISSIME AC CELSISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME;

Eculum nunc præ-
terlapsum est, ex quo-
sub umbrâ divinæ o-
mnipotentia, & gra-
tioso clypeo Serenis-

PRÆFATIO.

simæ Domûs Saxonica, floruit inclyta nostra *Salana*. Cujus Historiam, cum luculenta singularis cujusdam *Bonitatis & Providentiæ Divinæ* argumenta suppeditet: liceat apud *Serenitatem Vestram*, tranquillâ spirante aurâ, paucis enarrare. Atum videbatur de *Religione, & Rebus Protestantium*; cum admodum tristi eventu finitum esset Bellum Germanicum, Anno M.D. XLVII. Sed veluti palma onere pressa eò impensius enititur: Sic animo invicto *Religionem*, Verbo DEI unice nixam, atque in Augustanâ Confessione repetitam ac expositam, coluit & defendit, *Serenissimus ac Celsissimus Princeps & Dominus*, DN. JOHANNES FREDERICUS, *Sacri Romani Imperii Archimareschallus & Elector, Dux Saxonie, Landgravius Thuringia, Marchio Misnie; Serenitatis Vestre Proavus*. Quoniam enim intelligebat, *Universitates* officinas, nec non tibicines & fulcrâ esse *Religionis*: ideo in locum amissæ *Witebergæ*; suâsu GREGORII PONTANI, Cancellarii,

rii,

PRÆFATIO.

rii, & Licentiatu Nicolai AMSDORFFII,
Episcopi Numburgensis Exsulis; aliam
fundare *Academiam*; Suamque exorna-
re *Jenam* decrevit. Mandavit ergo *Sere-
nissimis ac Celsissimis Filiis*, DN. JOHANNI
FRIDERICO II; DN. JOHANNI WILHELMO;
& DN. JOHANNI FRIDERICO III. primo sta-
tim captivitatis anno, ut Cænobium
Paulinum, in Urbe *Jenâ* quod esset, de-
dicarent in *Pædagogium*, & *Collegium* fu-
turæ *Universitatis*. Dicto parentes *Se-
renissimi Filii*, convocant undiquaque
Viros Clarissimos & Doctissimos: Et pau-
lò post; Die XIX. Martii, A.M.D.XLVIII.
Gymnasium, solenniter *Jenæ* erigunt &
introducunt. Ubi præsentibus *Serenis-
simis tribus Fratribus*; Nicolao Ambsdorf-
fio; Principumque *Consiliariis*: perora-
runt JOHANNES STIGELIUS; & VICTORI-
NUS STRIGELIUS. Redux factus, *Serenis-
simus Elector* JOHANNES FRIDERICUS;
Conjugis Serenissima, *Serenissimus Filius*,
& *Provinciis* cum gaudio redditus: An-
no M. D. LIII. *Serenissimum Filium* DN.

PRÆFATIO.

JOHANNEM WILHELMUM ; *Vestra Serenitatis Avum* , unà cum Consiliariis primariis ; Bruxellas in Brabantiam ablegavit : Ut apud Invictissimum *Imperatorem* , CAROLUM V. Privilegia , noviter fundatæ impetraret Academia. Quæ negata quidem non fuerunt ; dilata tamen & alii destinata temporis. Mortalitatis itaque memor *Serenissimus Elector* , JOHANNES FRIDERICUS MAGNANIMUS ; eodem Anno M. D. LIII. *Serenissimis Filiis* Testamento ; quod in arce *Grimmenstein* / Sabbato post Nicolai Diem fecerat ; seriò mandat : ut nullis sumtibus, nulli operæ parcerent ; sed omni studio *Privilegia* , *Universitati Jenensi* , apud Cæsarem, & Regiam Majestatem (quod *Cypriani* verbum est *l. 3. ep. 5.*) exambirent. Id quod & paucis horis ante beatum ex hac conturbatarum rerum confluence , ad meliorem sedis æternæ partem , abitum , clementissimè repetiit. Dum *Serenissimis Filiis* ad se vocatis , paternè edixit ac imperavit I. Ut de *Privilegiis*

PRÆFATIO.

legiis impetrandis, quàm maximè essent solliciti. II. Ut in agnitâ veritate starent ac perdurarent immoti. Addens pien-
tissimè: *Si hoc fieret, bene ipsis futurum, Deumq; ipsos adjuturum: Si non fieret, da-
mnum ipsorum fore maximum, quod sum-
mo cum detrimento essent experturi.* Post placidum itaque *Ejusdem* discessum & o-
bitum, qui Anno M. D. LIV. D. 3. Mar-
tii contigit: iterum *Serenissimus Prin-
ceps, Dux JOHANNES WILHELMUS;* Anno M. D. LVII. ad Inviçtissimum Regem Romanorum, FERDINANDUM I. Pragam est profectus; ac ibidem *Privilegia & Con-
firmationem* rursus petiit. Quæ & ibi-
dem certò promissa; plenissima deinde & integerrima, Viennæ D. XV. Augusti data; inde asportavit Legatus *Serenissi-
morum Fratrum; Ducum Saxonie; JO-
HANNES SCHRÖTERUS, Vinariensis, Medi-
cine Doctor & Comes Palatinus Casareus, Primus Universitatis Rector.* Gaudetque viistorum Privilegiorum; tùm Sacræ *Casareæ & Catholicæ* Majestatis loco ac
a 4 nomi-

PRÆFATIO.

nomine, tum suâ etiam auctoritate, uti
Regis Romanorum, ab invictissimo Rege,
FERDINANDO I. datorum: Inclyta *Uni-*
versitas Jenensis; omnibus iis Juribus,
privilegiis, beneficiis, immunitatibus,
dignitatibus, præeminentiis, quibus *U-*
niversitates, *Bononiensis*, *Senensis*, *Pata-*
vina, *Paviensis*, *Perusina*, *Parisiensis* ac
Lipsiensis gaudent. His enim omnibus
in isto *Cæsareo* ac *Regio* Diplomate æ-
quiparata est. Solennis itaque Intro-
ductio deinde facta fuit *Die 2. Februarii*,
seu Festo *Purificationis*. Ac ipsis quidem
Calendis Februarii primus *Jenam* in-
gressus est, comitatus *Amsdorffio*, atque
triginta stipatus equitibus, *Serenissimus*
Dux JOHANNES FRIDERICUS III. Qui re-
gimen tum temporis tenebat annum.
Quem *Rector Primus*, prælaudatus D.
JOHANNES SCHRÖTERUS, cum toto *Comi-*
tum, *Baronum*, *Professorum*, *Hospitum*, *Se-*
natûs Oppidani & Studiosorum comitatu
ac ordine, *Academiæ* nomine in Hospi-
tio, quod ingressus fuerat in foro, humi-
limè

PRÆFATIO.

limè excepit: ac deinde ante portam Jo-
hanniticam, cum toto isto ordine, *Sere-
nissimos ac Celsissimos Principes*, Dn. JO-
HANNEM FRIDERICUM II. ac Dn. JOHAN-
NEM WILHELMUM, unà cum Illustrissimo
Comite Hennebergico GEORGIO ERNE-
STO, aliisque Comitibus, Consiliariis, No-
bilibus & trecentorum equitū comitatu,
verè Illustri decore adventantes, exspe-
ctavit, ac humili sed eleganti Oratione
Eos itidem excepit. Cujus Orationi re-
spondit clementissimè ipsemet *Serenissi-
mus Dux* JOHANNES FRIDERICUS II. ac præ-
cedentem *Rectorem* cum suo universo or-
dine, in Urbem splendidissimo ingressu
cum *Serenissimo Fratre*; reliquisq; est se-
cutus. Ac quia exierant, in occursum ul-
traquadringenti cives armati: iidē agmen
clauserunt. Postridie Calendarum Fe-
bruarii idem *Rectoris* comitatus, postquā
ex Collegio ad ædes Schröterianas, in
quibus apud *Serenissimum* JOHANNEM FRI-
DERICUM II. reliqui *Serenissimi Fratres*,
Comites, ac *Consilarii* convenerant, se sti-
terat;

PRÆFATIO.

erat ; *Serenissimorum Fratrum Trigam ; Comitem Hennebergicum* , reliquosq; *Comites, Barones, Consiliarios & Nobiles*; ad templum Michaelitanum duxit ac comitatus est. In quod primi ingressi *Serenissimi Duces*; ascenderunt cum suis in locum editiorem , qui in choro exædificatus, ac tapetibus exornatus fuerat splendidissime; ibique confederunt eo ordine, ut à dextris assiderent *Comites & Consiliarii*; à sinistris autem *Rector* cum ordine *Professorum*, honoratiorum *Hospitum*; & *Senatu Oppidano*. Initium factum à Musicâ, & decantatum : *Veni Sancte Spiritus !* Quâ silente , surrexit *Serenissimus Dux JOHANNES FRIDERICUS II.* atque ipse Latinâ Oratione ex solâ memoriâ dictâ (chartam enim nunquâ viderat); *Promulgationem Privilegiorum* solennissime intimavit. Post cujus *Celsitudinem* surgens *D. Petrus Brem, Consiliarius*, ex pulpito, viridi holerico contecto; publicè intimavit atque promulgavit Cæsarea ac Regia *Privilegia*; eademq; promulgata tradidit Cancell-

PRÆFATIO.

cellario. Post quæ iteratâ vice rursus exsurgens *Serenissimus Dux* JOHANNES FRIDERICUS II. Universitatem & Senatû Oppidanum hortatus est, ut tantum beneficium humiliter agnoscerent, privilegia tuerentur, atque statuta & privilegia Illustria, quæ jam promulganda essent, in pace & concordia defenderent ac observarent. Statim itaque post istam iteratam orationem exsurgens *Cancellarius, D. Christianus Bruck*, Germanicâ oratione latius repetiit atque deduxit, quæ *Serenissimus Princeps suo & Fratrum* nomine, Latine peroraverat. Quâ finitâ, decoro gestu prodiit *Consiliarius* alius, Dn. *D. Stephanus Clodius*, & ex eodem pulpito *Statuta, & Privilegia Illustria*, clarâ voce, publica fecit. Quæ ipsa prælecta & Cancellario data: Idem Cancellarius æquè ut Privilegia, *Primo Academiae Rectori* tradidit. Quibus peractis, coram *Serenissimis Principibus, Senatus Oppidanus*, se stitit, atq; per Consulem eundemq; simul Syndicum, *M. Andream Burcartum*, suo & civium nomine sub-

PRÆFATIO.

Subjectissimas gratias egerunt pro tam Illustri civitatem suam ornandi studio, omnemque obedientiam, in Illustribus Privilegiis observandis spoponderunt; simulque ad *Primum Rectorem* conversi, actis eidem de exantlatis in impetrandis *Privilegiis* laboribus, *Universitati* totius civitatis nomine, omnem benevolentiam promiserunt, ac in favoris signum Eadem *Rectori* aureum Scyphum obtulerunt. Quibus ipse brevi sermone egit gratias, & vicissim *Universitatis* nomine, *Senatui & Civibus* omnem amorem ac mutuam benevolentiam promisit. Tum verò *Universitatis* nomine processit decantatissimus ac celeberrimus *Johannes Stigelius*; ac ex eodem pulpito elegantissimam *Orationem* de *Universitatum* utilitate habuit. Quam finitâ; solennis hic & Illustris *Actus*, cantione, *Te Deum laudamus*: ac gratulatione *Serenissimorum Principum, Comitum, Consiliariorum, Senatûs, aliorumque*; qui omnes *Rectori & Professoribus* manus dederunt; conclusus fuit. Post quam solen-

PRÆFATIO

Iennitatem, DEI auxilio & gratiâ, feliciter peractam, epulæ solennes fuerunt habitæ in curiâ : Quas excepit ludus equestris in foro, ubi cathaphracti invicem concurrerunt. In quibus Victoria, & laus fortitudinis cessit *Serenissima Vestra Celsitudinis Avo; Serenissimo Duci JOHANNI WILHELMO*. Die 3. Februarii horis matutinis habitæ fuerunt deliberationes; à meridie repetita hastiludia. Die 4. Febr. itum est in templū ad auscultandam concionem, quam ex *Johannis cap. 1. v. 15. 16. 17.* habuit *M. Andreas Hügelius, Pastor & Superintendens*. Pomeridianæ horæ rursus transactæ hastiludiis, & ludis equestribus. Die 5. Febr. visa fuerunt, Bibliotheca & Collegium; atq; post horam XII. Jenâ inter Universitatis & civium vota, cum gaudio discessum fuit. Hæc fuit, *Serenissime ac Celsissime Princeps, Domine Clementissime*, solennissima illa *Introductio*, nostræ *Universitatis*. Circa quam singularia quædam divinæ *Providentiæ* argumenta, nequeo silentii sipario involvere. Fundaverat

PRÆFATIO.

verat eam *Serenissimus Elector*, ut fulcrum
esset *Religionis*. Respondit votis eventus!
Nam cum bis caput Calviniani attolle-
rent, & florentissimas Provincias prope-
diem quoad Religionē suas fore, gloria-
rentur: animosè restitit hæc *Universitas*;
umbrâ *Altissimi*, & fortitudine *Serenissi-
morum* suorum *Principum* tectâ atque suf-
fulta: ut nihil efficere potuerit serpens an-
tiquus, sed omnipotente DEI virtute re-
pressus fuerit atque confusus, uti testan-
tur *Colloquium Altenburgense*, & *Comœdia
Misnica*. Nec etiam anceps aut ambide-
xtra fuit hæc *Universitas*; sed infallibili
veritate nixa, erecta semper stetit, & aquã
repidam statim ex ore suo ejecit. Unde
nec *Synergismum Strigelii*, nec *Manichæis-
mum Flacii*, aut quicquam aliud, quod
curvum esset, æquanimiter aspexit: Sed
floruit ac floret, DEI gratiâ, etiamnum
in sanâ *Doctrinâ* & *veritate Christi*. Sin-
gulare quoq; est, quod *Serenissime Prin-
ceps*, in *Tuâ Serenitate*, cæterisque *Serenis-
simis Nutritis*, *Dominis nostris Clementis-
simis*,

PRÆFATIO.

simis, admiramur. Plures labores in exædificandâ hac *Domo Domini* exantlaverat, *Serenitatis Vestrae Avus*; *Serenissimus ac Celsissimus Princeps*; JOHANNES GUILLIELMUS. Ipse enim *Bruxellis & Prægæ Privilegia* petiit, & tandem impetravit. *Ædificavit ergo ipsi Domino vicissim Domum*; ac cum *Serenissimi Ducis JOHANNIS FRIDERICI II.* familia defecerit: *Serenissimus autem Dux JOHANNES FRIDERICUS III.* cælebs mortuus fuerit: *pietissimi hujus Principis progenies conservata est, ut Ejus Tres Serenissimi Nepotes*, in æquali lineâ; vivant adhuc hodie per *DEI gratiam*; ac inclytam *Universitatem* hanc clementissimè nutriant; *Ejusdemq; Jubileum* advenisse, in *Domino* gaudeât. *Conserve* nobis hunc *triplicem funiculum*, & *Serenissimam Clementissimorum Nutritorum Trigam* *Sacro-Sancta Trinitas*, ut sub *Ea, ejusq; Posteritate*, concorderiter conspirante; perpetuò vigeat, floreat ac crescat nostra *Salana*!

Cum itaque, *Serenissime ac Celsissime Princeps*, *Domine Clementissime*, *Serenitas*
Vestra

PRÆFATIO.

Vestra gratiosè hanc *Universitatem* suam, unà cum cæteris *Serenissimis Nutritiis*, in eâque & me humilem suum ministrum, clementissimè foveat ac sustentet : *Serenitati Vestre*, hujus *Rhetoricæ Sacræ* subjectissimâ Dedicatione, in *Jubileo* hoc, publico quasi nomine gratias agere humiliter volui. Exigui ponderis est libellus, fateor. Non tamen clementi vultu *Serenitas Vestra* dedignabitur has primitias, quas sub Professionis initium, Anno M.DC.LII. in inclytâ hac *Salanâ*, Nonaginta sex Studiosis in Collegio privato proposui. Qui enim *Serenitati Vestre* debeo omnia : etiam hoc debui, quicquid est, exigui libelli ! Vivat ergo, ac floreat *Serenissima Vestra Celsitudo* adhuc longissimis annis, ac omni benedictione in *Domino* largissimè abundet & accumuletur. Dabam Jenæ, Die *Concordiæ*, qui XVIII. est Februarii, Anno M.DC.LVIII.

Serenissima Vestra Celsitudinis

Subjectissimus

CHRISTIANUS CHEMNITIUS, D.

In Nomine SS. Trinitatis.

METHODUS CONCIO- NANDI

Sive

RHETORICA ECCLESIASTICA.

PROOEMIUM.

§. I.

 Ulba ista Evangelii, rugitus Leonis nostri, tonitru gentium, & flumen eloquentiæ Christianæ, *Paulus*; ut eum appellavit *Hieronymus*, *Epistolâ ad Pammachium*: expositurus, quàm necessarium sit Ecclesiæ & toti generi humano *Officium concionandi* sive *docendi*; ita apud Romanos suos, *cap. 10. v. 12. & seqq.* disseruit. *Non est distinctio vel Judæi vel Græci. Nam idem Dominus omnium dives in omnes invocantes se. Quisquis enim invocaverit nomen Domini,*

A

sal.

salvus erit. Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderunt? quomodo autem credent ei, de quo non audierunt? quomodo autem audient absque predicante? Quomodo autem predicabunt, nisi missi fuerint? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes annunciantium pacem, annunciantium bona; At non omnes obedierunt Evangelio. Esaias enim dicit: Domine, quis credit sermonibus nostris? Ergo fides ex auditu est, auditus autem per verbum DEI. Si igitur Homines Verbum DEI audire, per verbum auditum credere, ex fide DEUM invocare, & per invocationem nominis DOMINI salvari debent: necesse est, ut adsint κηρύκωντες, Predicantes sive Concionatores & Doctores, qui missi à DEO; κηρύσσωντες sive predicent & concionentur VERBUM DEI, ita ut speciosi sint pedes annunciantium pacem, annunciantium bona, Esa. 62. v. 7.

§. II. Quemadmodum itaque summus ille animarum nostrarum Pastor & Episcopus Jesus Christus, missus est à Pa-

à Patre ad evangelisandum afflictis ; ad
 alligandum contritos corde, ad prædican-
 dum captivis liberationem, & vinctis a-
 pertionem carceris; ad prædicandum an-
 num placabilem Domino, Esa. 61. vers. 2. &
 seqq. & ut tanquam unigenitus Filius,
 qui est in sinu Patris, divina mysteria
 nobis enarraret: Joh. 1. v. 18. Sic etiam
 misit Apostolos, Johan. 20. v. 22. & dixit:
 Exeuntes docete omnes gentes, Matth. 28.
 v. 19. Et idem dedit, alios quidem Aposto-
 los, alios verò Prophetas, alios autem Evan-
 gelistas, alios autem Pastores ac Doctores,
 ποιῶντες ἡμῶν διδασκάλους, ad instaurationem
 Sanctorum in opus administrationis, in æ-
 dificationem corporis Christi. Donec per-
 veniamus omnes in unitatem fidei, & a-
 gnitionis filii Dei. Ephes. 4. v. 12. Officiū
 igitur docendi Ecclesiæ & toti generi hu-
 mano maximoperè est necessarium, ut
 sine eo tanquam ordinario medio & or-
 gano non perveniatur ad salutem, nec
 sine eo Ecclesia possit consistere. Ac
 magnum Dei opus est, quod in infirmi-

tate ministrorum gloriosè perficit, dum per illorum ministerium, & per officium docendi, animas hominum salvat, quod Paulus Timotheo suo clarè tribuit, dum dicit: *Attende tibi ipsi & doctrina: hoc enim faciens & te ipsum salvabis, & qui te audierint, 1. Tim. IV. v. 16.*

§. III. Non solùm autem officium docendi, sive concionandi & predicandi est summè necessarium: Sed etiam inter officia Ecclesiastica & munia Ministri Ecclesiæ præcipuum. Ut enim secundum *Baldinum in Brevis Institutione ministrorum verbi, p. 21.* Officium ministrorum in genere est *Προσκοπεῖν*, id est, attendere gregi, ne quid detrimenti capiat, vel in doctrinâ vel in moribus; Et in specie 1. Purè docere Verbum DEI. 2. Rectè administrare Sacramenta. 3. Legitimè uti potestate clavium. Quibus addi potest. 4. Devotè pro populo orare. Et 5. Decorâ vitâ & convenienti conversatione gregi præire: Rectè enim posteriora prioribus addens *Lucas Osiander*

ander in cap. 2. lib. 2. Reg. scribit: Ministrorum Ecclesiæ officium est, non modo fideliter docere, & inculpate vivere, sed etiam ardentem pro Ecclesiâ orare: Ita docere Verbum DEI inter has partes præcipuam esse, certum est. Innocens enim & absque sermone conversatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet, ait Hieron. Ep. 33. ad Oceanum. Qui autem laborant in verbo & doctrinâ, illos presbyteros duplici honore dignos judicat Paulus, 1. Tim. 5. 17. Et Augustinus, in citato loco Epistolæ ad Ephesios, cap. 4. v. 11. Pastores & Doctores propterea pro Synonymis habet: Pastores autem & Doctores, inquit Tom. II. Epist. ad Paulinum LIX. p. 114. quos maximè ut discernerem voluisti, eosdem puto esse, sicut etiam tibi visum est, ut non alios Pastores, alios Doctores intelligamus, sed ideo, cum prædixisset Pastores, subjunxisse Doctores, ut intelligerent Pastores, ad officium suum pertinere Doctrinam. Hoc ipso innuens; Docere, esse primarium cujusvis Pastoris

animarum officium. Est ergo *officium docendi*, sive *concionandi* & *predicandi* in Ecclesiâ, & inter munia Ministrorum Ecclesiæ, ut dictum, præcipuum, adeo ut ipse Paulus quoque dicat, *1. Cor. 9. v. 16. necessitas mihi incumbit, & Væ mihi est, nisi evangelizem: quia misit me Christus, ut evangelizarem, 1. Cor. 1. v. 17.*

§. IV. Utcunque autem *officium docendi* plurimum commendetur ab ejusdem *Necessitate*, quæ simul cum summâ *utilitate* & *dignitate* incomparabili conjuncta sit: dissimulandum tamen non est; quòd individuum comitem & quasi contubernalem perpetuum habeat etiam non mediocrem *difficultatem* & *gravitatem*. Quæ ipsa quidem juxta *Sleupnerum* in Tractatu de quadruplici methodo concionandi, p. 1. ex quatuor causis oritur. 1. Ex mysteriorû *sublimitate*. 2. methodorum *varietate*. 3. memoriæ, vocis, elocutionis & actionis *laboriositate*. Ac tandem 4. ex auditorum *diversitate*, nec paucorum *ruditate*.

rate. Facile quoque potest fieri, ut *Con-*
cionator sive *Doctor Ecclesiae*, vel in *præ-*
sumptionem ruat; efferendo sese; & quæ
 DEI sunt, dona, sibi tribuendo: Vel ad
 pusillanimitatem declinet; aut *despe-*
rando de donis suis, cum intellexerit ea
 non admodum placere Auditoribus:
 aut planè dimittendo hoc genus vitæ,
 cum tantum in mundo plerunque Mi-
 nistri Ecclesiarum contemptum sui ferre
 cogantur: & cum præ aliis sæpissimè ter-
 roribus Satanæ, & mundi ingrati ma-
 chinationibus turbentur & excrucien-
 tur. Duram itaque capi provinciam, si
 cui officium Ecclesiasticum demande-
 tur, in confesso est: & meritò taxandum
 præceps quorundam iudicium, qui in-
 consideratè dicunt: concionari non
 posse haberi pro labore admodum gra-
 vi; cum nihil aliud ferè sit, quàm reci-
 tatio alicujus Postillæ. Sed certè iidem
 illi, si vel *Orationem Dominicam* ex sug-
 gestu coram populi multitudinerecita-

re deberent, quàm contremiscerent, & dicturi essent ex Poëtâ:

*Obstupui, steteruntq; coma, vox faucibus
hæsit.*

Quæcunque tamen sit ista *Difficultas*: ita comparata est, ut à necessitate, utilitate & dignitate facilè expugnetur. Et nihil est, quod etiam hîc piis precibus, verâ humilitate, animi fortitudine, & debitâ diligentia, cum Deo feliciter superari non possit. Est enim officium hoc à Deo; qui & *idoneos fecit nos ministros Novi Testamenti, non Literæ, sed Spiritus.* Et ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ; *Sufficientia nostra ex Deo est, 2. Cor. 3. v. 6. & 5.*

§. V. Ut igitur Difficultatem eam, quæ juxta *Sleupnerum* ex methodorū varietate, seu ignoratione certæ methodi, aut ex defectu debitæ manuuctionis orta, aliquem remorari, eumque impedire possit; quantum in nobis esset, semoveremus; atque futuro Concionatori & Ministro Ecclesiæ, tanquam ex virtute, quam suppeditat Deus, docendi
viam

viam commonstraremus: Ideò visum est tradere *Methodum concionandi*, sive *RHETORICAM ECCLESIASTICAM*. Oportet enim omninò, ut Episcopus & quivis Ecclesiæ minister διδανλὺς sit, sive aptus ad docendum, 1. Tim. 3. v. 2. *Studens seipsum probatum exhibere DEO operarium, non erubescensem, ὁρτοποῦντα, rectè secantem sermonem veritatis*, 2. Tim. 2. v. 15. adeoque Methodum alios docendi calleat. Quà facultate, dicente Chrysostomo Tom. V. p. 468. Lib. 4. de Sacerdotio cap. 3. si antistes spoliatus fuerit, fiet, ut eorum anima, qui illi subditi fuerint (de iis loquor, qui infirmiores curiosioresq. sunt) nihilo melius sese habeant, quàm naves ea, quas assidua maris tempestas exagitat. Sed quæ ὁρτοποῦσία, Facultas & Donum docendi hodiè non comparatur, nisi in Scholis, in quibus non immediatè; Sicut Act. 4. Apostoli v. 13. ἀρχαῖματι καὶ ἰδιώται vocantur: Et postea immediatè acceperunt donum docendi: Sed operâ Præceptorum addiscitur, &

crebrâ exercitatione tandem, Domino virtutem concedente acquiritur. Quare, ut verbis *Hunnii*, in Methodo concionandi *Tom. II. Oper. p. 1024.* utamur, rem & Deo gratam & studiosæ juventuti fructuosam nos facturos planè confidimus, si ad rationem illam methodicè concionandi respicientes; quædam præcepta diligenter observanda ac ita **RHETORICAM ECCLESIASTICAM,** perspicuâ brevitate proposuerimus.

§. VI. Quamvis autem *concionari* propriè loquendo, *Ars*, humanâ industriâ acquisita non sit, sed peculiare DEI prærequirat & præsupponat auxilium, five donum & χάρισμα; Unde & Philippus Melanchthon, referente *Sleupnero*, in Methodo Concionandi *p. 2.* dicere solitus est: *Habere conciones ad populum non est Ars, aliàs fortè eam & ipse scirem, sed est donum DEI;* & Dono concionandi sæpè doctiores à minis doctis superantur; Es prediget oft ein Dorffpfarr einen grossen gelehrten Doctor weg. Certum

tum tamen est, quod ab industriâ humanâ; & à fidei institutione & manu-
ductione idipsum Spiritus Sancti χά-
ρισμα, & concionandi donum forme-
tur, colatur & excitetur. Nam ita de
priori isto Paulus, Præco & Apostolus,
Doctor gentium cum fide & veritate, ut
1. Tim. 2. v. 7. appellatur: in suâ *1. ad Cor.*
Epistolâ, cap. 12. v. 4. Divisiones donorum,
χαρισμάτων, sunt, sed idem Spiritus. v. 7.
Unicuique datur manifestatio Spiritûs ad
id, quod expedit. v. 11. qui dividit peculia-
riter unicuique, sicuti vult. Et Johannes
Baptista ad suos, *Joh. 3. v. 27. Non potest*
homo accipere quicquam, nisi fuerit ei da-
tum è cælo. Et Dominus, *Esa. 41. v. 27. Ego*
Hierosolymis Evangelizantem dabo. Ex
quibus clarè patet, quod unicuique de
Donis concionandi tantum contingat,
quantum eidem peculiariter *Spiritus*
Sanctus, ad voluntatem suam dividat:
nec quenquam industriâ suâ aliquid
posse accipere, nisi ei fuerit datum è cœ-
lo. Sed idem quoque Paulus de hoc
postea

posteriori, videlicet de *fidâ manuductione*, & *exercitatione* in Verbo DEI, suo Timotheo præcipit, *1. Tim. 4. v. 13. & 14. Attende lectioni, adhortationi, doctrinae. Ne neglexeris, quod in te est donum;* adeoque hæc media diligenter commendat. Et *2. Tim. 1. v. 6.* dicit: *Quam ob causam commonefacio te, ut suscites donum DEI, quod in Te est.* Ubi in Græco vox ἀναζωπυρεῖν habetur: quod est *latentem ignem,* aut *sub cinere obtectum,* molli flatu, & appositione ligni, aut affusione olei, refovere, vivificare, exsuscitare. Quemadmodum igitur scintillæ ignis, molli flatu, & appositione ligni, aut affusione olei, excitantur, foveantur, & exsuscitantur: Ita fideli institutione, & manuductione, exercitatione item crebrâ, oratione, meditatione, lectione, & usu divini Doni & charismatis: id ipsum in Concionatoribus foveri, excitari, coli & exsuscitari posse, certum est. Quemadmodum enim in Veteri Testamento, ignis coelitus delapsus, Sacerdotum & Levi-
 ta-

rarum ministerio perpetuò fovebatur, *Lev. 6. v. 12. & 13. It. cap. 9. v. 24.* Sic etiam fidei manuuctione, devotâ oratione, sedulâ lectione, & crebro usu, cujusvis *χάρισμα*, quasi per mollem flatum, & appositionem ligni, foveri, augeri, formari ac suscitari potest. Estque id demandatum nobis, cum Paulus *1. Thessal. 5. v. 19.* dicit: *Spiritum ne exstinguatis.* Et Petrus inquit, *1. Petr. 4. v. 10.* *Ut quisque accepit donum, ita alius in alium illud ministrantes, ut boni dispensatores, variæ gratiæ DEI.*

§. VII. Ut igitur rectè definitur *Rhetorica* à *Vossio*, *Instit. Orator. lib. 1. p. 1.* *Facultas de unaquâque re bene dicendi ad persuadendum*; sive, ut definit *Aristoteles*: *Ἡ Ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις περὶ ἑκάστου τῶ γενομένου τὸ ἐνδεχόμενον πειθάνον.* *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad persuadendum conducere*: Ita *RHETORICA ECCLESIASTICA* rectè definiri potest: *Facultas de unaquaque re ad fidem & mores pertinente, ex Scripturâ bene dicen-*
cen.

tendi ad persuadendum & erudiendum
 hominem ad eternam salutem. Sive: Fa-
 cultas videndi ex Sacra Scriptura, quid ad
 persuadendum & erudiendum in fide &
 moribus conducat. Unde & hæc ab istâ
 Rhetoricâ differt: I. *Causâ efficiente*, quia
 peculiariter requirit Spiritus Sancti cha-
 rismata; nec solâ industriâ humanâ &
 exercitatione, ut alii habitus tanquam
 causis producentibus, acquiritur. II. *Ma-
 teriâ*: quia illa respicit τὸ ἐκείνου: Hæc au-
 tem solam Scripturam, atque res fidei &
 morum; sive Legem & Evangelium pro
 objecto habet. III. *Formâ*: quia hîc sem-
 per prælegitur certus Textus; ad quam
 tota Concio deinde dirigenda est; aliter
 autem se res habet in Orationibus aliis;
 ubi nihil prælegitur, nec oratio ad cer-
 tum textum restringitur, sed statim ab
 Exordio sermo inchoatur. Unde & ad
 innuendû discrimen inter conciones & o-
 rationes, aliàs Concio ita definitur à B. Him-
 melio in *Methodo Concionandi* Aphoristi-
 câ Anno 1639, dictatâ, parte prior. aphor.
 5. Con-

5. *Concio est textus alicujus sacri accurate elaborata interpretatio, & ejusdem publica ad edificationem Ecclesiae directā enunciatio seu promulgatio.* IV. *Fine.* Illius finis enim est *persuadere, justa quidē & bona; sed non nisi probabiliter; & cum intentione producendi in animo auditoris opinionem.* Unde & consignantissime loc. cit. p. 3: *Vossius*: *Τὸ πείθεω sive persuadere Rhetoribus est nihil aliud, quàm oratione probabili in cujusvis animo aliquam gignere opinionem;* Hæc autem non respicit opinionem, nec in fide humanā quiescit, sed pro fine habet *fidem Divinam.* Ad quam *Lib. 6. de Gratiā & Libero arbitrio, cap. 3. p. m. 879.* rectē docet tria requiri *Bellarminus. 1. Ut aliquid certò credatur ex parte Objecti, id est, tanquam à Deo revelatum, & quod nullo modo falsum esse possit. 2. Ut firmiter credatur, ex parte Subjecti, id est, ut homo nihil dubitet, & malit potius mori, quàm articulum fidei, vel id, quod ad fidem & mores pertinet non*

credere. 3. Ut pio affectu credatur, id est, ex quâdam inclinatione piâ erga Deum, quâ incipit homo cervicem Deo flectere, eique se subicere ad obedientiam fidei etiam in iis rebus, quæ rationem humanam superant. Fides Humana autem 1. ex parte *Objecti*, non nititur aliquâ infallibili revelatione: sed vel super auctoritatem humanam, vel in certis principiis fundatur: ac nostrâ operâ acquiritur. 2. Ex parte Subjecti plerumque conjuncta est cum metu contradictorii. 3. Proficiscitur magis ex amore erga eos, quorum auctoritate credimus, quàm ex peculiari pietate erga Deum. Hanc igitur *Rhetoricam sacram*, sive *Methodum concionandi* cum Deo ita concinnabimus, ut I. *Regulas aliquas Generales* præmittamus. II. *Juxta quinque Rhetoricæ partes: Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, Memoriam & Pronunciationem* certa præcepta proponamus. Quamvis enim *loc. cit. p. 6. Vossius Memoriam*, ad distinctam artem, quæ

Mvη.

Μνημόνη vocatur; pertinere dicat; & *Memoriam* tūm Aristotelē, tūm alios antiquos Rhetores præteriisse asserat: nos tamen eam hīc non exterminabimus, sed etiam illi suum locum scientes concedemus! SS. autem Trinitas regiā viā nos in omnem veritatem ducat! Nam non gloria nobis causa, sed utilitas officiumque fuit.

PARS PRIMA.

complectens

REGULAS GENERALES.

REGULA PRIMA.

Necesse est Concionatorem instructum esse Domino & aptitudine Docendi.

§. I.

Requirit hanc aptitudinem Paulus in Concionatore, *1. Tim. 3. vers. 2. & 2. Tim. 2. v. 15.* Episcopum dicens, debere *διδάσκων* esse; & *ὀρθοτομεῖν*, rectè secan-

B

tem

tem sermonem veritatis, ut in Proœmio §. 5. vidimus. Et clarissimè præcipiens, Timotheo, cap. 2. v. 2. ut quæ audisset ab eo per multos testes, hæc commendaret fidelibus hominibus, qui sint ἱκανοί, idonei, ut alios quoque doceant. Oportet itaque, ut potens sit Concionator exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes convincere, ut iterum, Tit. 1. v. 9. Apostolus loquitur. Non quidem, ut Theodoretus illud διδασκλινὸν super cap. 3. 1. Tim. ; rectè exposuit, qui sit eloquentiâ præditus, aut qui verborum flosculos pueriliter sectetur, sed qui sit eruditus in divinis, & possit ea suadere, quæ conveniunt. Hoc est, ut ipse Paulus, 1. Cor. 2. v. 5. exponit: Cujus sermo & prædicatio non sit in persuasoriis humane sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus ac potentia. Ut fides auditorum, non sit in sapientiâ hominum, sed in potentiâ DEI. Atque hæc ἱκανότης sive aptitudo acquiritur, ut rectè etiam clarissimus Rebhan, in suo Concionatore pag. 61. docuit, & in proœmio §. 6. fuit traditum,

par-

partim mediante Naturâ, ut ipse loquitur, sive potius per peculiare illud & divinum cuius concessum charisma: partim verò mediante informatione Præceptorum in Academiis & Ecclesiis. Qui enim Concionatores futuri sunt, iis naturalis quædam inest ad hauriendam Theologiam & docendum Verbum Dei propensio, inquit ibidem optimus Auctor, ac divinus quidam impetus, à Spiritu Sancto accensus, maturè in eis deprehenditur, quem aliqui vocationem internam ad officium docendi in Ecclesiâ appellant. Quò pertinere etiam videtur nonnihil loc9 Provy. 20. v. 11. Ex studiis suis sive actionibus intelligitur puer. Et huc referendum quoq; est, quòd ex Eusebio lib. 6. cap. 2. & Nicephoro, Lib. 5. cap. 3. *Histor. Ecclesiastica* ibidem afferitur: Leonidem Patrem, sæpius astitisse Origeni puero, pectusq; ejus nudatum, tanquam Spiritus Sancti domicilium, multâ cum veneratione deosculatum fuisse; quòd tam egregia rerum Theologicarum speci-

mina jam tum in pueritiâ suâ hic puer ede-
ret. Et quod suo pte ingenio ac naturâ,
 doctrinâ imbutus fuerit visus *Athana-*
sius, teste *Sozomeno*, *Histor. Eccles. lib. 2.*
c. 16. Contrâ autem *Valerius*, *Episcopus*
Hipponensis, libenter vicarium & succes-
sorem adsciverit Augustinum, quod do-
no docendi minis polleret. Et multi
 hac facultate destituti fuerunt; ut *Sta-*
pius, *Melanchthon*, *Wellerus*, & alii, qui
 etiam id libenter confessi fuerunt, &
 voluntatem DEI agnoverunt. Istâc
 tamen propensio *naturalis* non sufficit,
 nisi etiam accedat Institutio, quoniam
Natura sine institutione cæca est; institu-
tio vera sine Naturâ deficiens, iudicio
Plutarchi, in libro de Institutione. Me-
 ritò igitur in concionandi pruritum
 quorundam, qui tamen minus apti
 sunt; invehitur Hieronymus, Epistolâ
 ad Paulinum scribens: *Quod Medicorum*
est, promittunt Medici, tractant fabrilia
fabri: Sola Scripturarum (ac ita quoque
 concionandi) *ars est, quam sibi passim o-*
mnes

omnes vendicant. Hanc Sophista verbosus,
hanc universi præsumunt, lacerant, docent,
antequam discant. Quam Hieronymi
 censuram hodiè præ cæteris merentur
 fanatici Angli, publicè orantes & pero-
 rantes: nec planè effugiunt etiam alii;
 illotis manibus in Domini sacra irru-
 entes.

§. II. Complectitur autem hoc *Do-*
num sive *Aptitudo Docendi*; secundùm
Balduinum in Brevis Institutione mini-
strorum verbi, p. 118. I. Σωέσις, sive In-
tellectum rerum sacrarum. De quâ, os il-
 lud Spiritûs Sancti & orator invictus
 Paulus *1. Timoth. 3. v. 9.* dicit: *Tenentes*
mysterium fidei cum purâ scientiâ. & *2. Ti-*
moth. 1. v. 13. Formam habentes sanorum
verborum. Nam *Sacerdos indoctus est*
cæcum animal, inquit Hieronymus super
 Malachiam. Et *Hilarius lib. 8. de Trinita-*
te: Summa omnium virtutum Episcopali-
um est scientia & doctrina. Et qui ipse
res sacras & fundamenta salutis ignorat,
quomodo eadem alios doceat? Quæ res et-

iam movit B. Gerhardum, ut in *Methodo Studii Theologici*, p. 205. in quartum demum Studiorum Theologorum annum homiliarum Ecclesiasticarum exercitium rejicere voluerit. Cum graviter, ejus judicio impingere soleant, qui nondum perceptam doctrinam caelestis cognitione, ac judicio nondum confirmato ad conciones habendas properant. Et Clarissimum Rebhan, ut in *Concionatore* suo pag. 64. scripserit: Hac in parte primariam plurimum nostram tempestate a plurimis peccari, quotidie non sine dolore videmus. Cum enim aliis artibus omnibus justum tempus discendi tribuatur, multi ad gravissimum docendi in Ecclesia officium prosiliunt, priusquam recte & integre summam doctrinam caelestis didicerunt, fiunt caeci caecorum Duces, Pastores esse volunt, cum sint oves; Duces, cum vix sint milites aut tyrones. Recte tamen ibidem B. Gerhardus addidit: Nihil praescribimus illis, qui vel ingenii singulari bonitate adjuti, vel rei familiaris necessitate compulsi, ad hanc Theologici studii

dii metam ac praxin citiùs aspirant. Hodie enim proh dolor! ita plerumque comparatum est, ut ob domesticam egestatem & inopiam plurimi ne quidẽ quadriennium integrum in Academiis possint subsistere, nedum post quartum annum ad homiliarum sacrarum usum se conferre: sed vix biennio, aut triennio exacto de medio Studiorum cursu paupertatis voce revocentur. His igitur, perceptis ex Theologico aliquo Compendio & ex libris Symbolicis, Religionis fundamentis; & diligenter lectis Scripturis, ad cathedram citiùs erit accedendum, & omninò bonum est maturè ad hanc palæstram subeundam se accingere. Unde & idem *Rebhan* p. 29. de Concionatoris ætate: *Noverit juvenis Concionator, dicit, Deum non esse ad ætatem, annos & canos alligatum donis suis, sed & per juvenculos res magnas efficere posse, ac prohibere, ne quis eorum adolescentiam contemnat.* Quod Jeremiæ exemplo, *cap. i. v. 7.* & mandato Pauli, *i. Ti-*

moth. 4. v. 12. ibidē probat, & ex Bernhar-
di, Epistolâ 25. addit: Meliores esse bonæ
indolis adolescentes, inveteratis dierum
malorum. Et ut concionandi exercitium,
tanquam Pars illius donumasticæ, quam in
futuro Diacono, Apostolus requirat,
1. Tim. 3. v. 10. maturè suscipiatur, cap. I.
monitione XIV. Studiosis Theologiæ,
& Præceptoribus Scholarum expressis
verbis imperat. II. Ἑρμηνείαν: Sive In-
terpretationem: Ut rectè percepta dextrè
explicentur, proponantur & applicen-
tur. Illa itaque ad ingenium, hæc autem
ad iudicium Doctoris pertinet. Ac u-
traque conjungitur à Christo, Luc. 21. v.
15. cū suis discipulis, ῥῶμα καὶ σοφίαν;
Os & sapientiam promisit. Ubi rectè
per σοφίαν, πνεύματος; per ῥῶμα autem ἑρμηνεία
sive Interpretatio intelligi potest. At-
que hæc duo pro fundamento habent
cuiusvis ei divinitus concessum Donum,
sive χάρισμα, ut in Proæmio §. 6.
fuit expositum.

REGULA SECUNDA.

*Ad acquirendum illud docendi
Donum, diligenter adhibenda sunt
ordinaria media.*

§. I.

MEDIA ista sunt i. *Devota Pietas &
Oratio.* Nam si quis vestrum indiget
sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus
affluenter, & non exprobrat, & dabitur ei,
inquit Jacobus cap. i. v. 5. Nec enim caro
& sanguis revelat nobis salvificam Christi
cognitionem, sed Pater cælestis, Matth. xi.
v. 17. Ac sicut Solem nemo videt sine
Sole & ejus collustratione ac luce: Sic
etiam DEUM nemo videt & cognoscit si-
ne DEO, & sine Ejus illuminatione. Sic-
ut Joach. Mörlinus, teste Chemnitz. p. 3. Loc.
p. 162. dixit: *Arbeite redlich/meine es treu-
lich/un̄ bete fleißig. Rebhan p. 34.* Dicat igi-
tur devotus animus, ex Ps. 119. v. 10. *Domine in toto corde meo exquisivi te, ne errare
me sinas à mādatis tuis. v. 12. Doce me justifi-*
fica-

fications tuas. V. 18. Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. V. 135. Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas. Nam ut verissimè B. Lutherus in præfat. tom. i. oper. Germ. Jenens. scribit : *Scias Scripturam sacram esse talem librum, qui reliquorum librorum omnium sapientiam infatuet : ideò de tui ingenii acumine in percipiendâ hujus libri sapientiâ penitus desperes, flexis verò genibus in verâ humilitate seriò Deum preceris, ut per & propter filium suum dilectum det tibi Spiritum Sanctum, qui te illuminet, dirigat, & sanam Scripturæ intelligentiam præbeat.* Qui ergo aliquando cum fructu Ecclesiam DEI docturus est : immobile fundamentum suorum laborum & studiorum ponat *Pietatem & Preces.* Nam; *Sapientia non ingreditur animam malignam, nec habitabit in corpore peccatis subdito, Sap. i. v. 4.* nec unquam aggredietur labores suos, aut unquam ad lectionem & meditationem accedat ; nunquam

quam etiam sacram cathedram ascen-
dat; nisi devotâ mente prius divinum
Numen adoraverit. Verissimè enim hic
& quidem imprimis dici potest:

Dimidium facti ritè precatus habet.

Ac sicut in toto Studii Theologici cur-
su: ita vel maximè in *Concionatore* etiam
perpetuò requiritur: 1. *Rectæ intentionis*
debitum. 2. *Sincerum pietatis studium.*
3. *Devotæ orationis officium;* Ut in Me-
thodo Studii Theologici p.14. loquitur
Gerhardus. Collegit autem in hunc fi-
nem aliquot precandi formulas devo-
tas & pias, idem *B. Gerhardus* in Metho-
do Studii Theologici, *part.1. cap.3. p.30.*
& seqq quæ ibi videantur. Quas inter
votum *Nazianzeni: Gratiam præbe Chri-*
ste meis laboribus. Et p.37. binæ Oratio-
nes *B. Lutheri.* *Domine Deus,* inquan-
tis, *si tibi placuerit per me aliquid fieri in*
gloriam tuam, non in meam, non in ullius
hominis, concede mihi misericordissimè ve-
rum tuorum verborum intellectum. Et
rursus: *Da Domine, ut hac rectè intelli-*
gam.

gam, magis ut faciam. Ecce optime Domine Jesu, si non est hoc studium in gloriam tuam, ne facias me syllabam intelligere. Da autem mihi, quantum tibi videtur ad gloriam tuam in peccatore. Sicut etiam Augustæ Vindelicorum tempore Dn. D. Mylii fuit Collega quidam Ministerii; qui ob paupertatem nunquam adire potuerat Academias, nec multum legerat præter conciones M. Christophori Fischeri: & nihilominus cum tantâ docuit efficaciam, ut nemo inter *ouvèrgez* pari fuerit & gratiâ & auctoritate apud Auditores. Quod omnes adscripserunt, Viri *Pietati*. Vide *Concionatorem Rebhan*, p. 6. Et ex Adversariis nostris OSVALDUS FISCHERUS, *Sacrarum literarum Professor, Episcopus Dariensis, & Suffraganeus Frisingensis de verâ studendi Sacre Theologia ratione Anno M. D. LXIII. editâ, Lib. II. cap. 9.* integrum caput quoque *Orationi* & Ejus formulis impendit. Priori loco ponens Orationem *Thomæ Aquinatis*, quam vulgò dicit appellari

Auream: & cā recitatā subdens: Hæc est illa verè aurea oratio, cujus equidem principalem auctorem per B. Thomam, Spiritum Sanctum esse indubitanter crediderim; Sed sine populi suffragio. Cujus conclusio hæc est: Largire mihi, dulcissime Deus meus intellectum te cognoscentem, diligentiam te quarentem, sapientiam te invenientem, conversationem tibi placentem, perseverantiam te dulciter & fiducialiter expectantem, fiduciam te feliciter amplectentem, tuis pœnis configi per pœnitentiam, tuis beneficiis in viâ uti per gratiam, & gaudiis tuis in patriâ frui per gloriam! Sicuti quoque in Opticâ Prælatorum & Pastorum Caroli Stengelii, Abbatis Anhusani, Part. 2. cap. 11. p. 208. concinna Oratio Pastoris & Prælati habetur: quæ ibi videri; & contra Prælatorum avaritiam & Simoniam observari potest; quòd inter alia ibidem jubentur orare: Infunde, Domine, religionem & pietatem, ut non Mammona iniquo, sed tibi Domino nostro serviamus in sanctitate &

te & iustitiâ omnibus diebus vestris. Infunde charitatem, ut animam magis diligamus, quàm arcam, ut pauperes & inopes magis amemus, quàm aurum & opes!

§. II. *Secundum Medium: Est Diligens Lectio. Per quam in genere intelligitur universum illud SS. Theologiae studium, pulcherrimâ Methodo à B. Gerardo descriptum. In specie autem sedula evolutio Sacrae Scripturae. Sacra Scriptura enim est liber Sacerdotalis, ait Ambrosius, lib. 3. de fide, cap. 7. Est Substantia Sacerdotii nostri, ait Dionysius de Ecclesiasticâ Hierarchiâ, cap. 1. Utrumque igitur; tam universum Sacrae Theologiae studium, quàm sedula Sacrae Scripturae Lectio & evolutio necessaria sunt, & sine intermissione continuanda, donec Sacrarum Scripturarum non mediocris comparetur & acquiratur habitus. Praecipit enim equidem suo Timotheo Paulus: Attende, inquit, 1. Tim. 4. v. 3. Lectioni; ἀεὶ ὦρε τῇ ἀναγνώσει. Primum omnium commendans ei assiduam lectionem*

nem

*nem Scriptura sacra, ut ex eâ discat, quod
 alios doceat. Ut ad hunc locum, pag. 70.
 B. Gerhardus commentatur. Et 1. Tim.
 3. v. 9. Tenentes mysterium fidei cum purâ
 scientiâ. Conducet igitur plurimum,
 maturè ad manus sumere sacra Biblia,
 & ex iisdem notissimas sibi facere res
 Biblicas: & memoriæ primaria dicta
 mandare, ut eadem postea habeamus in
 fidâ reminiscentiæ arcâ, quasi reposita.*

§. III. *Tertium Medium: Est Medita-
 tio. De quâ ita in præfat. Tom. 1. Oper.
 German. B. Lutherus: Deinde mediteris
 (sub Meditatione etiam comprehendens
 Lectionem) hæc est, Scripturam sacram
 summo studio evolvas, & interiùs in corde
 mediteris, nec perversam illam opinionem
 induas, quasi sufficiat semel, bis, tervè le-
 gere. Et D. Balduinus in Institutione bre-
 vi ministrorum Ecclesiæ, p. 128. Meditatio
 format iudicium, & quæ legimus, in suc-
 cum & sanguinem convertit. Est enim
 nihil aliud, quàm crebra repetitio atq; con-
 sideratio rei lectæ atque perceptæ, veraque
 ejus*

ejus in re presenti applicatio. Unde ad *Meditationem* referri possunt quoque *Disputationes, Collationes, auscultationes lectionum, declamationes, crebra exercitia, & progymnasmata* in Academiis usitata alia. Inprimis autem huc pertinent auditæ ex aliis conciones. Hinc enim dicere solitus fuit *D. Polycarpus Lyserus Senior: Se nunquam ullum Parochum vel in vilissimo pago constitutum, audivisse, à quo non aliquid didiceris, vel quod antea nescierit, vel non ad animum ita revocavit.* Alios igitur concionantes audire, inprimis viros eruditos, & docendi dono instructos plurimum afferet commodi. Non solum enim nos in pietate, auditæ conciones instruent, sed etiam methodum & probatam imitationem tanquam vox viva, & fortiùs sonans ostendent. *Nemo enim egregius concionator sine imitatione futurus est,* inquit *Wellerus, de modo & ratione concionandi, p. 669.* Præcepit hanc iterum Paulus, *1. Tim. 4. v. 15. Hac meditare,* inquit, *in*
his

his esto. Et usus est voce μελέτα. Ταῦτα με-
λέτα, inquit, circa quā recordari possu-
mus, quod *Periäder* dixerit: μελέτη τὸ πᾶν,
Meditatio est omnia. Quām igitur præ-
stet in Meditationibus sacris diligenter
non solum occupatū esse: sed & antequā
iis appliceris animum habere i. à curis
& distractionibus liberum. 2. Mentem
defæcatam, & sobriam: non opus est
multis ostendere. *Convenit enim divi-
nis cogitationibus vino minimè gravari:*
inquit *Lib. 2. Pædagogia, cap. 2. Clemens
Alexandrinus.* Et paulò post: *Ipsa sicca
anima est sapientissima & optima: eā au-
tem ratione etiam contemplativa.* Reve-
rà enim ebrietas & crāpula Spiritum
Sanctitatis extinguunt. Et proinde re-
cè *Bernhardus Sermon. 30. in Cantic.* *Id
te saltem volo admonitum esse, ut si ita tibi
auctoritas Apostoli placet; de bibendo vi-
no: modico; quod ille adjunxit, non præ-
termittas.* Reverà enim ita fit, ut sicut
ebrii sunt inepti ad offerenda vota; ita
& ad recipienda dona. Si enim *D. Gre-
gorius Pontanus, Cancellarius Electoralis,*

se etiam triduum antè, quàm aliquid expediendum esset, excusavit, quòd conversationi propter instantia negotia interesse non possit, ut refert *Rebhan* cit. l. p. 49. Quid decebit Ministrum Ecclesiæ, DEI loco peroraturum! De quo videntus erit pluribus *Stengelius* in *Opticâ*, loc. cit. c. integro XII. & *Baldwinus* in *Idea Dispositionum Biblicarum* p. 11.

§. IV. *Quartum* est: *Tentatio*. De quâ Lutherus iterum cit. loco: Denique accedit *Tentatio*, quæ est instar *Lydi* lapidis; Docet enim non solum scire, sed etiam sentire, & experiri certitudinem, veritatem, suavitatem, efficaciam & consolationem verbi. Et quidem *Tentationis* nomine tria intelliguntur: 1. *Spiritualis sensus & experientia*, in usu doctrinæ, in poenitentia, timore, fide, invocatione, consolationibus propriis, & aliis experimentationibus practicis, quas partim in nobis ipsis, partim in aliis experimur & observavimus. De quâ experimentatione in consolationibus, David *Psal.* 34. v. 9.

*Gustate & videte, quàm suavis sit Domi-
 nus, beatus est vir, qui sperat in eo. 2. In
 cruce patientia. Inprimis enim Ecclesiæ
 ministri sibi dictum putent, quod cap. 2.
 v. 1. protulit Siracides: Fili, si accesseris,
 inquiēs, ad serviendum Domino, prepara
 animam tuam ad tentationem; dirige cor
 tuum & sustine. 3. In studio pietatis perse-
 verantia. Experitur enim pius Theolo-
 gus, illud, 2. Cor. 7. v. 5. Intus pavores, fo-
 ris pugna. Ac intus ac foris variis telis
 & machinationibus Satanæ impetitur.
 Unde & Tentationis mentionem ite-
 rum facit Paulus, 2. Tim. 2. v. 3. scribens:
 καὶ ὡς παῖς ἰσχυρὸς, ἔστω ἐν ἀντιθέσει; Labora, sicut bo-
 nus miles Jesu Christi. Ut enim Roma-
 norum erat fortia agere & pati: Sic id
 nos Ministrorum Ecclesiæ esse dicimus,
 & ipsius Pauli exemplo ex 2. Cor. 12. v. 8.
 9. confirmamus. Hinc Facultas Theo-
 logica Jenensis, præfat. in Rebbans Concie-
 natorem: Laborum & dolorum omnium
 maximi sunt ac difficilissimi, qui à puerperis
 exantlantur, ab Imperatoribus in regendo*

exercitu perferuntur, à Doctōribus pro suggestu sustinentur. Ut patet exemplo Elia, qui mori optavit, 1. Reg. 19. v. 4. Jeremia, qui se natum esse doluit. Et Luth. in c. 3. Genes. Oeconomicus sudor, inquit, magnus, major Politicus, Ecclesiasticus maximus, ut ibi deducitur; quia respicit 1. animas. 2. vitam. Nam Paulum vide & facile intelliges, quantum ab eo desudatum fuerit. Eleganter rursus Luth. Tom. 3. Jen. Lat. f. 372. b. Prædicare Verbum DEI nihil aliud est, quàm derivare in se furorem totius inferni & Satanae: deinde omnium Sanctorum in mundo & omnem potentiam mundi. Est autem periculosissimum vitæ genus, tot dentibus Satanae se subicere. Notatu digna sunt, quæ hanc in rem experientiâ edoctus, reliquit Balduinus, in Brevi Instit. c. 12. p. 133. Nihil tam validè, inquit, penetrat cor auditorum, nisi quod ex corde dicentis prodiit. Ideò omnium efficacissimè docere possunt, qui doctrinae suæ experimenta habuere in semetipsis. Unde ferè fit, quòd, quò præstantiores sunt

*concionatores, eò plures ipsi degustârunt
 tentationes, quæ sermonem ipsorum ani-
 mant. Nam Deus consolatur nos in omni
 tribulatione nostra, ut possimus & nos con-
 solari eos, qui in omni pressurâ sunt, per so-
 latium illud, quod nos accipimus à DEO,
 2. Cor. 1. v. 4. Et ut Augustinus dicit in
 Psal. 36. Unusquisque tentatione, tanquam
 interrogatus agnoscit. Proinde Petrus,
 qui ante tentationem præsumpsit in se, in
 tentatione didicit se. Nam: Non tentatus,
 qualia scit, Sir. 4. v. 11. Imo seipsum igno-
 rat, qui tentationes ignorat. Et quòd
 Wellerus inquit de modo & ratione concio-
 nandi, apud Rebhan p. 78. Doctores Eccle-
 siæ probè tentati, primùm accuratiùs & di-
 ligentiùs, majoreq; reverentiâ Verbum
 DEI tractant, ac Scripturam interpretan-
 tur, altiùsq; Scripturam intropiciunt, ac
 meliùs verborum pondera expendunt, Sie
 können tieffer in die Schrift sehen! quàm
 ociosi & securi Doctores. Deinde majore
 felicitate & dexteritate afflictas mentes
 docere & confirmare possunt, meliusq; ad*

capitulum auditorum sese accommodare. Postremò vigilantiores & circumspectiores sunt in observandis technis ac infidiis Diaboli. Non tamen quarat tentationes minister Ecclesie, sed divinitus oblatas patienter ferat; ita cum fructu potest docere alios, nec unquam deerit, quod utiliter ab ipso audiri queat. Ut iterum ibidem p. 135. B. VIR loquitur. Hæc igitur Media, si diligenter fuerint adhibita; nullum est dubium, quin productura sint divinâ benedictione insigne docendi Donum.

REGULA TERTIA.

*Postillis & aliorum laboribus
convenienter est utendum.*

§. I.

TEnenda hîc est via media. Nam **I.** *Quidam in excessu peccant, vel integras conciones ex unâ Postillâ; vel unam concionis partem ex hac, alteram ex aliâ Postillâ describendo. Quos aliorum*

rum labores deinde memoriæ mandāt,
 & quandoque sine consideratione cir-
 cumstantiarū psittaci instar recitare ex
 cathedrâ solent. De quo etiam queritur
Constitutio Electoralis, artic. generali 1. p.
292. Welche sich, dicens, nachmals allein
auff die Postill legen / unnd der Kirchen
Gottes nimmermehr nützlich dienē / die An-
gefochtenen nicht trösten / die Irrenden
mit beständigem Grunde Gottes Worts
nicht berichten / noch falschen Lehrern das
Maul stopffen können. Sed in hunc per-
versum morem rectè invehitur Hun-
nus, sub ipsum Methodi suæ initium:
Principiò autem, inquiens, probare nullâ
ratione possum, supinam eorum ignaviam,
qui Evangelium aut Epistolam Dominica-
lem enarraturi, sine ullo præeunte suo labo-
re, meditatione & inventione propriâ, con-
festim ad postillas, ut vocant, recurrunt, &
suo se munere probè defunctos autument;
si ex iis enarrationes ab aliis elaboratas,
 psittaci in morem, ex cathedrâ recitave-
 rint. Sed qui hoc faciunt, non solùm re-

prehendendi sunt propter desidiam: sed etiam modo non uno periclitantur. Errante enim Postillatore illo, cui se addixerunt, errant & ipsi, cœcicœcum Ducem sequentes; & toties hallucinantes, quoties contigerit hallucinarum fuisse Postillæ Auctorem. Deinde etiam vim inferunt suæ memoriæ; quoniam nihil difficilius, quàm ea ediscere, quæ ipsemet non elaboraveris. Perditur præterea stylus; inæquabiliter ex diversis fontibus fluens. Et quando Textus aliquis postea explicandus est, qui in Postillis explicatus non habetur, multiplex oritur labor atque trepidatio. Ut taceamus, quòd soepè ex Postillis ea afferantur, quæ nec loco, nec tempori, nec Auditoribus, nec dicenti satis conveniant: Qui igitur hoc faciunt, peccant in excessu, neque considerant, quòd servilis ingenii sit duci malle, quàm ire: atque à *Balduino* hoc vaticinium in *Brevi Institutione Ministrorum Verbi* p. 120. reportant: *Certum est, donum docendi sibi*
non.

numquam paraturos esse, qui nihil ipsi meditantur, sed meditationes aliorum ex Postillis memoria mandantes Psittaci instar recitant. Quæ res asinini laboris est, et magnum ingenii stuporem, summam ruditeriam & ignaviam arguit.

§. II. Peccatur verò etiam II. à Quibusdam in Defectu. Nam non invenias planè nullos, qui tantum sibi præsumunt, ut aliorum labores, ne quidem aspectu dignari velint, nedum lectione; existimantes, grande nefas esse, & scelus morte piandum; atque cum suæ estimationis periculo fieri: si quandam eruditam Postillam aut probum commentatorem inspiciant. Sed hi erudiendi sunt: Melius esse probatos confutere Auctores, & ex iisdem prudenter res sacras petere & depromere; quàm ex cœco quodam amore filias suas deformes, pro quinque virginibus sapientibus exosculandas; hoc est: incongruas suas cogitationes, pro veris meditationibus sacris Auditoribus obtrudere.

C §

Non

Non enim oculi ulli pejus vident, quàm oculi *philantia & proprii amoris*. Consultare igitur prudenter Postillas, & probos commentatores evolvere, indecorum non est. Scitè enim *lib. 4. de Doctrinâ Christianâ, cap. 4. Tom. 3. p. 29. Augustinus: Sapienter dicit homo tanto magis, vel minùs, quanto in Scripturis sanctis magis minùsve profecit.* Ad hunc profectum autè nihil magis conducit, quàm eruditos & pios Sacrarum literarum Interpretes legisse & consuluisse.

§. III. *Mediam* igitur *viam*, quam hîc tenendam & observandam diximus, iterum Hunnii verbis, quæ loco citato habet, ostendemus: *Quapropter sacrarum Scripturarum tyrones se maturè assuefaciant, inquit, ut ipsimet in scribendis concionibus ingenii industriæq; vires experiantur, & si maximè non statim exquisitum aliquid produxerint, tamen si doctum, quod in illis est, invocatione divini Nominis debitâq; sedulitate excitare perrexerint, tandem methodo assuefacti, etiam*

iam citra Postillarum adminiculum, non
 Evangelia duntaxat, sed quemvis Scri-
 pturæ Sacra locum, absque magnâ difficul-
 tate in formam concionis redigent. De-
 bent igitur Sacrarum Scripturarum ty-
 rones consilio Hunnii in isto loco; &
 Baldvini in Brevis Institut. ministrorum
 verbi c. 12. p. 121. I. prius periclitari suas
 vires legendo & relegendo textum, quæ
 tractaturi sunt, ac circumstantias confi-
 derando, & deinde suas meditationes
 ex aliorum lucubrationibus corrigere,
 & quæ defunt, supplere. II. Postillis &
 commentatoribus uti, non tanquam
 arcâ, ex quâ veluti bellator ex pharetrâ
 sagittas, id est, integras conciones pro-
 mant & exscribant, sed tanquam thesau-
 ro rerum, unde tanquam ex locis com-
 munibus res sacras petant & desumant.
 Volunt igitur *Beati Viri*, post medita-
 tiones proprias, demum eundum esse
 ad aliorum labores; atque commenta-
 toribus & Postillis non ut *Magistris in-*
tendendum esse, sed ut famulis, ut Baldvinus
 ibi

ibidem loquitur. Nostrum tamen consilium hoc est. I. *Primò*, quoniam grave est, præsertim incipientibus, textum aliquem rectè intelligere; & ex propriâ suppellectile convenientes afferre meditationes: ideò præstat ab initio statim bonos commentatores & fidos Interpretes consulere: ac deinde meditari, ac cum iudicio ex iis conquirere, quæ instituto nostro serviant. Quod nostrum consilium haud dubiè erit optimum. Unde & inter *Regulas* illas *octo*, quæ olim integram Methodum concionandi brevissimè incluseramus, & additamenti loco, Articulo de Ministerio sub finem Collegii in Compendium Theodorici habiti subjunxeramus; prima hæc est: *Quando elegimus nobis textum, conferendi sunt boni Interpretes, ut genuinum sensum Textûs habeamus.* II. Nec illos nimium esse reprehendendos censemus: qui, quando aliquem in se defectum sentiunt, non nihil liberius Postillis & bonis Auctoribus utuntur; & ex

& ex illorum arcâ suppleant, quæ sibi defunt. Nam hanc ipsam ob causam scripserunt Viri eruditi, & reliquerunt nostris temporibus suas lucubrationes, ut minus exercitati iis ad suum commodum & manuactionem uterentur. Obtinet itaque hic dictum *Augustini*, Tom. 3. p. 40. Lib. 4. de doctrinâ Christianâ, cap. 29. dicentis: *Sunt sanè quidam, qui bene pronunciare possunt, quid autem pronuncient, excogitare non possunt. Quod si ab aliis sumant eloquenter sapienterq; conscriptum, memoriaq; commendent, atque ad populum proferant, si eam personam gerunt, non improbè faciunt. Sic enim, quod profectò utile est, multi prædicatores Veritatis fiunt, nec multi magistri, si unius veri magistri id ipsum dicant omnes, & non sint in eis schismata. Nec deterrendi sunt isti voce Hieremiæ Prophetae, Jerem. 23. v. 30. per quem Deus arguit eos, qui furantur verba ejus unusquisque à proximo suo. Qui enim furantur, alienum auferunt: verbum autem DEI non est ab eis alienum, qui ob-*

tem.

*temperant ei: potiusq; ille dicit aliena, qui
cum dicat bene, vivit male.*

REGULA QUARTA.

*In docendo semper spectandas est
orthodoxia & veritas.*

§. I.

Videre igitur debet Concionator, ut
quicquid in Ecclesiâ proferat, ve-
rum sit & orthodoxum. Nam si quis lo-
quitur, loquatur, ut eloquia DEI, præcepit
Petrus, 1. Petr. 4. v. 11. Et: Euntes in mun-
dum universum, prædicate Evangelium;
dixit Christus Marc. 16. v. 15. Nec non:
Ad legem & ad testimonium! exclama-
vit Esaias, cap. 8. vers. 20. Sermo enim tuus
est veritas. Joh. 17. v. 17. Nec ausim loqui
quicquam, quod non effecerit Christus per
me, Rom. 15. v. 18. Incumbit itaque con-
cionatori, purè docere Verbum DEI, &
orthodoxè prædicare Legem & Evangeli-
um: quod fiet; quando i. nihil Ecclesiæ
pro-

propofuerit, nifi de quo certus fit, & ſci-
 at, id in Scripturis ſacris comprehendī,
 & immoto ſcriptorum Prophetarum
 & Apoſtolicorū fundamento niti. Ec-
 quis enim fidem habebit ei, qui ipſe
 nondum de fide ſuā certus eſt? ſed in cu-
 jus pectore adhuc, uti in Ciceronis;
 cū pro Milone diceret: *incerti certant*
animi; ut de eodem *Vossius in Inſt. Orat.*
pag. 119. loquitur. 2. quando ſuas inter-
 pretationes ita inſtituerit, ut fidei ſint
 analogæ, *Roman. 12. v. 6.* 3. quando reti-
 nuerit *formam ſanorum verborum*, 2. *Ti-*
moth. 1. v. 3. & de rebus ſacris convenien-
 ter locutus fuerit. 4. quando *ſingulari-*
tatem, tam quoad *phraſin*, quàm quoad
doctrinam vitaverit, ne per diſſenſum
 docentium ædificatio auditorum im-
 pediatur, & fiant ſchiſmata *1. Cor. 1. v. 10.*
 Si hæc fideliter obſervaverit, animo ſe
 cum Jeremiâ Prophetâ, *cap. 17. v. 15.* po-
 terit dicere: *Quod egreſſum eſt de labiis*
meis, rectum eſt coram te. Et cum Apo-
 ſtolo, *2. Cor. 13. verſ. 8.* *Non poſſumus quic-*
quam

quam contra veritatem, sed pro veritate.

§. II. Tradita est isthæc Regula ab ipso iterum *Augustino* quoque, dum *Tom. 3. p. 40. Lib. 4. de doctr. Christ. c. 28.* scribit: *In ipso etiam sermone Doctor malit rebus placere, quàm verbis: nec existimet dici melius, nisi quod dicitur verius: nec doctor verbis serviat, sed verba doctori.* Hoc est enim, quod *Apostolus* ait, *Non in sapientiâ verbi, ne evacuetur crux Christi.* Et paulò post: *Porro qui non verbis contendit, sive submissè, sive temperatè, sive granditer dicat: id agit verbis, ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat, quoniam nec ipsa, quæ præcepti finis & plenitudo legis est charitas, ullo modo recta esse potest, si ea, quæ diliguntur, non vera, sed falsa sunt.* Et iterum: *Sed qui utrumque non potest, dicat sapienter, quod non dicit eloquenter, potius quam dicat eloquenter, quod non dicit sapienter.* Et in hunc finem quoque *Clemens Alexandrinus* dixit, *lib. 6. Strom. Sine Scripturâ loquitur.*

Quimur nihil. Et Nazianzenus in orat. de modestiâ: Loquere quæ sunt Spiritus, & si possibile est, nihil aliud. Civitas enim Dei, inquit iterum Augustinus, lib. 19. de Civ. DEI cap. 18. Academicam dubitationem tanquam dementiam adversatur. Quare de rebus sacris non topicè, probabiliter & in utramque partem, sed apodicticè & ex Scripturis est differendum. Parent igitur se, ut rationem reddant, qui cerebelli sui figmenta, domestica somnia, sententiarum portenta, falsa dogmata, & crassa quandoque mendacia, pro verbo DEI, populo proponunt. Respondeant quoque justo totius Universitatis Judici; qui sua privata imprudenter miscent concionibus sacris: & postea hoc nomine interrogati, dicunt, se concionatos fuisse Verbum DEI: cum tamen verbum suum, & se prædicaverint: non Verbum DEI & Christum. Quæcunque igitur pro concione afferentur, vera sint, divina, & Verbo DEI consona.

§. III. Proponi autem potest Verbum

D

būm

bum DEI, ut adhuc magis hæc pateant
 & tradi pro concione tripliciter : I.
 Secundum *rem*, *voces* & *idioma*, &
 ita solus textus authenticus est Ver-
 bum DEI. II. Quoad *rem* & *voces*; & ita
 probatae versiones, inter quas fulget
 versio B. Lutheri, sunt verbum DEI. III.
 Secundum *rem* & *sententiam*; quando
 verba, quæ afferuntur, non quidem toti-
 dem Syllabis in Scripturis leguntur, res
 tamen & sententia in illis continetur.
 Ex hisce igitur tribus modis *secundus* &
tertius potissimum in concionibus ob-
 tinent. Debent enim quæ afferuntur,
 haberi in verbo DEI, & ex eodem dedu-
 ci & probari: ut ita tota nostra interpre-
 ratio fidei sit analoga. Et ideo quò ma-
 gis concio nostra in textu quem decla-
 ramus & in verbo DEI fundata fuerit:
 eò magis etiam Auditori placebit, &
 penetrabit animam ejus. Discursus au-
 tem alii, qui sine fundamento textûs aut
 sine verbo DEI instituuntur, spongiæ
 tandem incumbunt; utcunque vel ele-
 gantissimi aliàs fuerint visi: Ac facile ut
 elum.

elumbes tandem evanescunt, & penitus effugiunt.

§. IV. Verum enim verò; cum liceat etiam ea in concionibus afferre & verbo Dei prudenter addere, quæ ex *Naturâ, rectâ ratione, aut jure humano*, ut & ex *historiâ tam Ecclesiasticâ, quam profanâ* sint petita: ut suo loco videbimus: Valet enim hic, quod *Lib. 2. de doctrinâ Christianâ, cap. 18. edit. Plant. p. 14. lit. D.* scripsit *Augustinus*: *Quisquis bonus, verusq; Christianus est, Domini sui esse intelligat, ubicunque invenerit veritatem.* Ideò præter ea, quæ jam tum dicta sunt, insuper notamus; quòd *Regula* etiam ad hæc posteriora sit extendenda; & etiam de his, non, nisi quæ *certa* sunt pro concione esse afferenda. Caveat igitur tibi Concionator, ne quicquam in medium producat; nisi quod certò noverit, esse verum. Quem etiam in finem addimus; quòd triplex habeatur certitudo. i. *Physica*, cum sensibus aliquid patet. Sicuti ignem urere, certum est

per tactum. 2. *Metaphysica*, cū aliqua
 propositio certa est, ex solā cognitione
 terminorum, ut: *Totum est majus quali-*
bet suā parte. Qui enim novit, quid sit
Totum, quid *Pars*, is statim certitudi-
 nem hujus propositionis intelligit. 3.
Moralis: cū credimus prædicatum sub-
 jecto inesse aut non inesse propter au-
 thoritatem dicentis, vel revelantis. Quæ
 in DEO est infallibilis, quoniam habet
 1. *Infinitam sapientiam*, ut non possit er-
 rare. 2. *Infinitam bonitatem*, ut non pos-
 sit fallere. In homine autem est fallibi-
 lis: 1. quoniam *sapientia* ejus est *finita*, ut
 possit errare. 2. Et *bonitas* ejus *finita*, ut
 possit fallere. Quæcunque igitur pro
 concione afferentur, juxta hos modos,
 vera, evidentia & certa sint. Sed ita ta-
 men, ut semper illius Petri finis me-
 mores: *Si quis loquitur, loquatur, ut*
eloquia DEI.

REGULA V.

*Concionator prudenter respi-
ciat circumstantias.*

§. I.

Fieri hoc debet I. in *Selectione textus*.
Neque enim probari potest, petulans illa
quorundam confusio, scribit part. 4. concil.
Trid. p. 156. B. Chemnitius, sicut à viro quo-
dam pio & gravi me audire memini, qui
magnâ animi offensione alicubi audierat,
die passionis quendam interpretantem die
parasceves, quo memoria Christi pro nobis
passi, crucifixi, mortui & sepulti, in Ecclesia
recolitur, historiâ de Nuptiis in Canâ Gali-
lae. In die Resurrectionis, historiâ Nativi-
tatis, in die Ascensionis, historiam passionis.
Quod idē fere est, atq; Cynesias apud A-
thenienses, deridēs religionē, contraria
semper celebravit festa. Et subdit: Non
quòd peccatum sit illis diebus de hisce histo-
riis vel loqui, vel cogitare, sed quia in Ec-
clesia omnia debent ordine fieri, & ad ru-
diorum adificationem. II. In *Ejusdem ex-*
posi-

positione: quæ paullo floridior esse debet apud auditorium eruditum; simplex & plana apud auditorium plebeum: semper tamen ita comparata, ut tam plebejo, quam erudito prodesse possit, & ad ædificationem satisfacere.

III. In *accommodatione*. Nam illi loci & doctrinæ ex textu sumendi sunt, qui populo, locis, temporibusque, ubi concio habetur, sint accommodati. *Frustrà enim superbiam vestitus accusat, qui pauper culis in nosocomio concionatur*, inquit *Gerhardus in Methodo Studii Theologici*, p. 226.

§. II. Monuit hæc eadem quoque B. *Baldwinus*. Unde in *brevi Instit.* p. 151, scribit: *Non omnibus omnia conveniunt, & multa dicuntur aptè in urbe, quæ ineptè dicerentur in rure & vice versâ*. Et p. 121, *Populi*, inquit, *ad quem dicturi sumus, mores, temporumque conditiones, tanquam vivam postillam aliquam inspiciamus, & ad eas doctrinas ex textu applicemus*. Quod igitur in de modo & ratione concionandi,
p. mi

p. mihi 670. in specie de Exordiis Hieronymus Wellerus dixit: idem nos huic Regulæ accommodamus, & dicimus: Non potest hoc arte tradi, sed usus atque experientia docebunt. Res, tempus, locus, persona, necessitas, optimi monitores erant. Et p. 686. Ideò non κομψότης καὶ χάρις ἐν τῇ, sed grata DEO, & utilia Ecclesiæ concionator dicere studeat. Ecclesiæ enim, ut Homil. 1. in Genesin scribit Chrysostomus; sanè locus quidam est medicina spiritualis: & eos, qui huc veniunt, decet, ne domum redeant, nisi congrua remedia acceperint, illaq; suis vulneribus adhibuerint.

REGULA SEXTA.

Videndum est, ut dicta Scripturæ non solum integris verbis: sed etiam in vero & genuino sensu suo adducantur.

§. I.

Utrumque in concionibus summo-perè est necessarium. Nam nihil

est vel exquisitissimè excogitatum, quod Verbo Dei & voci ipsius Spiritus Sancti æquiparari possit, aut parem cum ipso deprehendatur habere efficaciam: Et grave erratum est, Scripturam in alio sensu allegare, quàm à Spiritu Sancto fuit tradita. Hinc ita *Tom. II. p. 1033. præcepto IX. & VIII. in Methodo concionandi Hunnius: Sententiæ, seu testimonia Scripturarum producenda non nostris verbis, sed verbis in ipso codice Bibliorum descriptis allegentur. Longè enim majorem habent auctoritatem si ipsius Spiritus Sancti vocem atque verba citari populus intelligat, quàm si nostris verbis ea testimonia circumscribere studeamus. Et rursus: In citatione testimoniorum hæc cura necessaria est, ut nulla producantur testimonia, nisi de quibus certissimus sis, ea ad propositam materiam confirmandam certò quadrare. Ad quam rem multum faciet, si nullum testimonium Scripturæ producamus, nisi prius in ipso Bibliorum volumine id inspexerimus; aut ex crebrâ*
lectio.

lectione de verbis & sensu ejusdem certi sim9: Et si *caveatur*, ne testimonia illa prolixius allegemus, quàm præsens institutū postulat, sed *precedentia & sequentia*, quæ propriè ad præsentem scopum non faciunt, prudenter refecemus; ut rectè ibidem quoque summus Vir monuit. Nam; quod ad *prius* attinet; sanè: Nulli Doctorum tam fida unquam memoria fuit, quæ non quandoque mentē & linguam ejusdem fefellerit. Et quantum ad *posterius*, quando ex contextu simul afferuntur, quæ ad institutum non faciunt; dubius hæret auditor, & incertus est, quorsum hæc omnia, quæ adducta fuerunt, pertineant. Plurimum etiam proderit, si dubitantes de vero & de genuino sensu alicujus dicti; fidum statim Interpretem; aut ipsum textum etiam originalem consulamus. Sic enim exempli gratiâ in verbis illis Petri, *1. Pet. 1. v. 18.* Und wisset/ daß ihr nicht mit vergänglichem Silber oder Gold/erlöst seyd von euerem eitelm Wandel nach väterlicher

Weise / sondern mit dem theuren Blut Christi/als eines unschuldigen/ und unbefleckten Lammes: circa *μετὰ δὲ τὸ ἐξαμὸν* illū: nach väterlicher Weise: facilimè aliquis posset impingere, & in latam commendationem amoris paterni, quo Deus nos dilexit, excurrere: cū tamen *μετὰ δὲ τὸ ἐξαμὸν* ille: Nach väterlicher Weise/non pertineat ad verba: *Redempti estis.* Sed ad *vanam conversationem*, cū in Græco sit *παραπαιδείξις*; quam ex Patrum acceperatis traditione, ut Erasmus addidit.

§. II. Contra hanc Regulam autem peccatur sæpissimè, dum aut 1. pro verbis Spiritus Sancti negligenter substituantur alia. *Aut* 2. antedentia & consequentia incongruè citantur. *Aut* 3. Testimonia Scripturæ tantūm occasionaliter, & sæpè propter identitatem unius tantūm vocabuli, quæ in utroq; loco habetur, allegantur. *Aut* 4. dum Sacræ Scripturæ dicta in sensu peregrino aut ineptissimâ quâdam Allegoriâ adducuntur.

euntur. De quo peccato, & temerario
 Scripturas sanctas ad peregrinum sen-
 sum trahendi ausu: audiamus, quid que-
 stus etiam fuerit suo tempore *Cornelius*
à Lapide, in *Proœmio super Prophetas mi-*
nores, p. 7. Porro, inquiens, cavendi hic
 moderni nonnulli, præsertim concionato-
 res, qui à Prophetis & Patribus degeneres,
 novum concionandi, novum Prophetas ex-
 plicandi modum commenti sunt. Ut enim
 apud populū plausū inveniāt, verba S. Scri-
 pturæ ad miros suos conceptus, sibi ut vide-
 antur, ingeniosos, & elegātes, violenter infle-
 ctunt & trahunt. Quapropter nec sensum
 literalem Sacra Scriptura & Prophetarum,
 nec mysticum, qui liberali, quasi basi
 & fundamento insistere, ipsiq; appositè ex
 equo respondere debet, sed ingenii sui spe-
 culationes parergas pro Verbo DEI propo-
 nunt, imò supponunt. Hi enim non DEI,
 sed sua sensa populo pro divinis venditant,
 ipsamq; Sacram Scripturam in alienas, imò
 in ipsi contrarias subindè expositiones de-
 torquent, ac proinde eam temerant, illique
 vici-

violentas manus inferunt. Quae sanè au-
dax & gravis in Deum, ejusq; sacras lite-
ras est irreverentia & injuria, grave
probrum, & penè sacrilegium. Est enim
ingens sacrarum literarum abusus & pro-
fanatio. Ita Cornelius. Et addit ibidem
exempla: Exstat liber concionum, inquit,
pag. 8. lit. B. qui asserit Davidem uxoriâ
difficultate afflictum, utpote re in hac vitâ
molestissimâ, quotidie pro eâ, proq; uxore
orasse. Probat id ex verbis Psal. 37. v. 69.
In Ebræo est Psal. 38. v. 24. Intende in Ad-
jutorium meum, Domine Deus, salutis
meae. Deus in adjutorium meum intende.
Id est, inquit, Deus in uxorem meam in-
tende; fac eam facilem & morigeram. U-
xor enim vocatur adjutorium viri, quod
patet Genes. 2. vers. 18. Faciamus ei, adju-
torium, simile sibi. Et alterum audiui,
inquit, qui docebat sacram Scripturam
asserere, Moysen mortuum esse in osculo Do-
mini: quia nimirum Deut. 34. v. 5. Mo-
ses dicatur, mortuus super os Domini. Er-
gò, inquit, in osculo Domini. At quis ne-
scit,

Scit, *os Domini* in Scripturâ significare *de-*
ctum, jussum, preceptum Domini? Qui-
 bus simile etiam est illud *Gregorii lib. 2.*
Moralium cap. 25. apud *Bellarminum lib.*
1. de justif. c. 7. qui tractans illud *Jobi 1.*
v. 14. Boves arabant, & asine pascebantur
juxta eos, docet per *boves* significari ho-
 mines doctos, per *asinas* homines im-
 peritos, qui simpliciter credentes in in-
 telligentiâ majorum acquiescant. Et
 illud *Innocentii III. serm. 2. in festo Petri:*
Duc in altum, Luc. 5. v. 4. Id est: *Vade Ro-*
manam, & te cum tuis transfer ad urbem, &
laxate ibi retia in capturam. Et quæ sex-
 centa afferri possent exempla alia. Un-
 de & ejusmodi ineptis allegationibus
 infensissimus & contra Regulæ hujus
 observantissimus fuit judiciosissimus
 Theologus, *Gravverus.* Cùm enim
Sleupnerus in suâ Methodo concionan-
 di, *pag. 170.* usum Latinorum termino-
 rum, contra effatum quoddam Erasmi;
 & aliquorum judicium minùs aptum,
 defensaret, & scripsisset: *Erasmum hic*
noto

non posse nos informare, cum Deus hæc occultârit secularibus, & revelârit parvulis, Matth. 11. v. 25. His autem opponendum esse, istud Sap. 5. v. 3. Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum: acerbum hunc asteriscum suâ manu exemplari suo addidit: *Egregia, & Doctoralis allegatio Scriptura.* Videndum ergo, ne sensum Scripturæ Sacræ adulteremus.

§. III. Minus tamen adhuc peccant illi, qui dictum aliquod Scripturæ in alieno quidem; in cætera tamen orthodoxo: quàm qui in alieno simulque falso & heterodoxo sensu istud adducunt. Quare de talibus mitius sentit *Jacobus Andrea* in *Methodo Concionandi*, pag. 27. scribēs: *Qui ergo ulterius progredi nō possunt, aut quibus vel ocium, vel ingenium, ætas aut Præceptores defuerunt, illis tutissimum est, analogiam fidei semper ob oculos positam habere, ut si non semper apta, & unicuique loco Scripturæ ac sententiæ germana ac propria, nunquam tamen dicant falsa aut impia. Sicut scriptum est: Omnis*

Præ-

Prophetia, hoc est, Scriptura Sacra interpretatio, sit analogia fidei, hoc est, ab eâ non dissentiat. Idem tamen ad debitam diligentiam præsertim his literatis temporibus in verbis subsequenter graviter hortatur.

REGULA SEPTIMA.

Quæ majestati verbi divini non conveniunt, sedulò in docendo sunt vitanda & cavenda.

§. I.

Ratio in promptu est: Quemadmodum enim Legatus Regius sedulò cavet, ne quicquam proferat, per quod Majestas Regis sui vilescat; aut auctoritas Legationis susceptæ deminuatur: Sic etiam sedulò cavere debet concionator, ne quicquam proferat, quod verbi divini majestatem obfuscare possit & prostituere. Nam ut Gentium Doctor, Paulus 2. Cor. 5. v. 20. scripsit: *Nomine Christi legatione fungimur, tanquam Deo*

vos obsecrante per nos rogamus pro Christo, reconciliemini.

§. II. Removendæ igitur à concionibus & in iis fugiendæ sunt I. *Fabula*, quæ risum quidem movere, animum verò flectere aut hominem ad salutem erudire non possunt. Nam est quidem in concionibus etiam apologis suus quandoque locus, sed non nisi prudenter adhibitis & iis, quæ imaginem veritatis præ se ferunt: Quæ autem ineptæ sunt & ridiculæ, simpliciter removendæ & rejiciendæ sunt, quippe de quibus verum est, quod iterum *1. Tim. 4. v. 7.* Paulus scripsit: *Cæterum profanas & aniles fabulas rejice.* II. *Locutiones & similitudines profanæ*, ut si quis Salvatorem nostrum, cum Tentatore congregientem, *Matth. 4. pugili comparare*, & artis illius phrasas Spirituali isti pugnae accommodare adeoq; de rebus sublimioribus indecenter & abjectè loqui vellet. Aut si quis terminis Gallicis, Italicis, aut aliis incongruis appellationibus uteretur.

tur. Quemadmodum ejusmodi nugas,
 in re seriâ, non sine tædio, & verâ cum
 indignatione, se unâ cum aliis audivis-
 se à *nonneminè*, in *B. J. p. 147.* refert *B.*
Baldwinus: Qui Christum Salvatorem
 nostrum pro concione appellaverit,
Duc de Jerusalem: Apostolos duode-
 cim *Ambasiatores*: Moſen & Joſuam,
Prinſen: Majestatem DEI, *ſignoriam*:
 vitam æternam, *portum bonæ Sperantæ*.
 Quæ omnia non poſſunt non devotio-
 nem audientis profanare, & majestatem
 verbi divini prostituere. III. *Phraſes Hy-*
perbolica & ridicula. Nam viris gravibus
 quidem nonnulla hîc condonari ſo-
 lent: Sicut *Lucas Oſiander* in admoni-
 tione Germanicâ de cruentis conſiliis
 Jeſuitarum, editâ Anno 85. p. 7. ſcripſit:
 Jeſuitæ ipſi norunt, quòd quando Evan-
 gelicos ex Sacrà Scripturâ fundamenta-
 liter erroris alicujus debent convince-
 re: Daß alsdann die Jeſuiten/ und ihres
 gleichen/ beſtehen/ wie Butter an der Sono-
 nen/ unnd wie ein Belß auff ſeinen Er-
 E meln:

meln: Sed tyronibus, ut sibi ab ejusmodi temperent, fideliter suademus. IV. *Proverbia*, in primis *plebeja*, & dudum vulgi pedibus *protrita*. Breviter: Omnia caveantur, quæ cum auctoritate & majestate verbi divini non conveniunt. Nam aliud est *Comædiam agere*: aliud *Legatione fungi pro Christo*, & *predicare Verbum DEI*.

REGULA OCTAVA.

Que concionem commendare possunt, semper sunt attendenda.

§. I.

Sunt ea præ reliquis: I. *Studium ordinis*. Certò enim persuasum esse nobis debet, neminem utiliter dicere posse, qui confusè loquatur. Et: *Illi, qui non ordinant studium, sunt sicut pulli equorum, qui modò currunt huc, modò illuc, sed jumentum plano passu vadit*, scribit Bonaventura, de *Luminaribus Ecclesia*, *serm.*

19. pag. 62. Et *ibid.* p. 60. etiam explicat, quid sit *ordinate procedere*: nempe; *non ut de primo faciant posterius*, aut *è conver-*
so: sed ut unumquodque convenienti loco disponatur. II. *Studium bonarum*, ut vocari solent, *rerum*: si operam demus, ut concio nostra ea contineat, quæ ad doctrinam, ad exhortationem, ad refutationem, ad informationem vitæ & morum, ad consolationem afflictorum, & ita ad ædificationem faciant. Non enim aures Auditorum inanibus & sterilibus verbis onerandæ sunt: sed opera danda est, ut sacris rebus, tanquã spirituali escâ illorum appetitus & fames expleatur: quoniam non ad audiendum *Rhetorem*, sed ad *consulendum animæ Medicum* accesserunt.

§. II. III. *Studium Brevitatis*. Sic enim, *Conrado Porta* in Pastoralî Lutheri, p. 75. referente: Doctor *Paulus Speratus* solitus est dicere: *Prædica bona benè, breviter, & sic docebis utiliter*. Illud enim semper studio habebit Pastor, ne nimium pro-

lixas conciones habeat, nec obruat auditores multis locis tractandis, ut eos tedium verbi capiat, scripsit apud eundem Portam, p. 81. Hieronymus Wellerus. Est enim tenera res auditus, uti B. Lutherus in Convivalibus Sermonibus fol. 188. loquitur. Et ii concionatores maximè probantur, qui norunt, quid sit satis, hoc est, qui norunt & incipere & desinere, ut apud eundem Portam p. 82. Hieronymus Wellerus loquitur. IV. Studium dicendi ea, quæ ad rem faciunt. Sic enim Lutherus in Convivalibus Sermonibus fol. 183. Ego in concionibus meis id ago, ut commodum aliquod dictum explicandum sumam, ei immoror, & video ut auditoribus meis id ita exponam & explicem, ut possint dicere: Hoc erat ista concio. Id est: Ego maneo in statu, in isto articulo, capite & materiâ solâ, de quâ dicere proposui. Qui autem vagantur, & instar venti super aristas feruntur, confundunt Auditores; & ædificationem impediunt. Dicenda itaque sunt ea, quæ ad præsentem rem & textum pertinent.

RE-

REGULA IX.

Ad concionandum non nisi parati debemus accedere.

§. I.

Nonnulli, scribit Tom. II. Operum, p. 1039. Hunnius: nihil prorsus scribunt, sed confisi suæ cuidam naturali facundia, ex tempore, quicquid in buccam venit, effutiant. Et hi sanè severissimâ reprehensione castigandi sunt, quòd in re tam seriâ, concernente gloriam divini nominis, ac æternam populi salutem, tam negligenter agunt, ac dicunt in conspectu DEI, Ecclesie & sanctorum Angelorum: cujus impiæ & non tolerandæ socordie rationem aliquando principi Pastorum gravissimam reddere cogentur. Ita Hunnius. Si enim ullibi, certè in hoc gravissimo negotio obtinere debet gravis illa admonitio Christi, Matth. 12. v. 35. Dico vobis, quoniam de omni verbo otioso rationem reddent homines in die judicii. Nec quicquam

istam fœcordiam juvat, quòd *Matth. 10. v. 19.* Salvator suis discipulis dixit: *Noli-
te cogitare, quid aut quomodo loquamini,
dabitur enim vobis in illâ horâ, quid lo-
quamini.* Vide *Bald. p. 137. Instit.* Nam
dictum hoc non tollit *studium*, sed pro-
mittit *auxilium*: nec agit de *predicatione*
inter fideles, sed de *extraordinaria con-
fessione* inter persecutores; ut etiam
Theophylactus in h. l. docuit; scribens:
*Suber benè sperare, & sollicitudinem depo-
nere; Nam cum inter fideles loquendum,
dignum est, ut prameditemur, & parati si-
mus ad defensionem, quemadmodum Pe-
trus admonet. Inter turbas autem & Re-
ges insanientes suum promittit robur, ne
timeamus. Nostrum enim est confiteri, sa-
pienter autem respondere DEI.*

§. II. Qui igitur cum fructu Ecclesi-
am DEI docturus est, ille videat, ut nun-
quam ad concionandum accedat, nisi
paratus. Nam quòd nonnulli sibi lau-
di ducunt, quòd sine præviâ meditatio-
ne extemporaneas conciones habere;
&

& quasi pede stantes in uno coram agricolis multa sermocinari; adeoque conciones suas veluti ex manicâ possint excutere: id impium, imprudens, temerarium, & si dicendum, quod res est, negligens & stolidû ambitiosorû hominum est studium. Et talis gloriatio, quæ non est in *Domino*. sed in *Diabolo*. Quàm frigidi enim sint ejusmodi extemporanei sermones, ut sæpius vel tertianam incutere Auditoribus possint; & quàm planè non satisfaciant eorum desiderio, famelicæ & esurientes animæ probè experiuntur. Præcipimus igitur, ut concionaturus, quod suum est, *orando*, *meditando*, *scribendo*, & *memoria mandando* faciat, nec nisi paratus in suggestum ascendat. Si tamen fortè extrema necessitas postulet, & subitus aliquis casus incidat, ut concio extemporanea sit habēda, tunc reverenter negotium hoc suscipiendum, & piis & fidelibus ministris de assistentiâ Spiritus sancti desperandum non est. Habet enim ibi quo-

dammodo locum illud Christi: *Dabitur vobis in illâ horâ.*

REGULA X.

Concionator officium suum faciat ex dilectione; & in omnibus querat gloriam DEI.

§. I.

Quilibet enim divinas Scripturas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita, ut eo intellectu non edificet istam geminam charitatem DEI & proximi, nondum intellexit: scribit Augustinus, Lib. 1. de D. C. cap. 36. Valet igitur hic, quod in genere de fine Studii Theologici pronunciavit B. Gerhardus in Methodo Studii Theologiæ, cap. 1. p. 15. Qui ad Theologia (ac ita concionandi) studium animum applicat suum, nec honores, nec divitias, nec ignavum otium neque quicquam fugacium ac terrenorum bonorum, sed solius DEI gloriam, Ecclesiæ edificationem, suam & proximi salutem

finis

*finis loco sibi unicè debet habere proposi-
tam, ac DEI gloriam ὁλοψύχως καὶ ὁλο-
καρδίως querere. Tunc oculus ejus erit sim-
plex, Matth. 6. v. 22. id est, intentio ejus re-
cta, ut Augustinus lib. 4. contra Julia-
num, cap. 3. explicat. Ama itaque Deum
& proximum, & facile videbitur, omne
difficile.*

§. II. Docere hoc potest exemplum
Petri, ad quem *Johan. 21. 15.* Salvator no-
ster: *Simon Johanna diligis me?* Non er-
gò, nisi post interrogationem de dile-
ctione; curam suarum ovium ei voluit
concredere. Notanter enim *Lutherus*
Tom. 7. Jenens. German. fol. 97. in cap. 14.
*Johannis: Qui non habet amorem Chri-
sti, ille non potest ad Diaboli & mundi ma-
litiā perdurare. Omnia itaque fiant ex
vero amore & dilectione erga DEUM
& proximum: & fugienda est nocentis-
sima & communissima illa pestis, o-
mnium in Ecclesiā malorum præcipua
origo, ut eam p. 326. Methodi Theolo-
gicæ idem B. Gerhardus appellavit, am-*

E s

bitio

bitio scilicet & *superbia*. Qui enim suam gloriam quærunt; illi seipfos prædicant, non Christum; & falsè corriguntur à *B. Luthero*, in præfat. super primum Tomum Germ. Jenensem, fol. 10. Ut ibi potest videri. Et tantum de *Generalibus quibusdam Regulis*! Quas si concionatus rus, observaverit, & in timore Domini attenderit: nullum est dubium, quin ad ædificationem Ecclesiæ & promovendam Gloriam Dei sint profutura.

PARS SECUNDA.

SECTIO PRIMA.

De

INVENTIONE.

CAPUT I.

De

Textus selectione.

§. I.

Diximus suprà in *Proæmio*, Rhetoricam hancce *sacram*, sive *Methodum concionandi* in duas divisum iri partes, quarum *Prior* expositura esset *Regulas* quas-

quasdam *generales*: *Posterior* autem tra-
 ditura, certa praecepta secundum *quin-*
que Rhetoricæ partes. Agendum igitur
 est in primâ hac *Sectione* de *Inventione*.
 Et quidem in Capite I. de *Textûs Sele-*
ctione. In II. de *veri Sensûs Indagatio-*
ne. In III. de *Ordinis & connexionis ob-*
servatione. In IV. De *Textûs expositi*
Usu & saluari Applicatione. Rectissime
 enim eruditissimus Pater *Augustinus*,
Tom. III. Operum, Libr. IV. de Doctrinâ
Christianâ, cap. 1. p. 29. Duae sunt res, qui-
bus nititur omnis tractatio Scripturarum:
modus inveniendi, quæ intelligenda sunt,
& modus proferendi, quæ intellecta sunt.
 Hoc capite *Primo* igitur agemus de
Textûs selectione. Quemadmodum e-
 nim *Vossius, Lib. 1. Institutionum Orato-*
riarum, cap. 2. definit Inventionem, quod
fit excogitatio argumentorum, ad persua-
dendum idoneorum, quatenus sunt istius-
modi; hoc est, argumentorum, quæ pro-
bentur vel omnibus, vel multis. Ita *Inven-*
tio in hac *Rhetoricâ Sacrà* enumeratas
 istas partes continet. §. II.

§. II. *Textus* igitur pro concione explicandus, juxta *B. Himmelium* in *Methodo concionandi Aphoristicâ & brevissimâ*, Anno *M. DC. XXXIX.* dictatâ, parte prioris thes. 9. est I. *Biblicus*: Isque vel *ordinarius*: vel *extraordinarius* sive *arbitrarius*. *Ordinarius*, est vel *anniversarius*, ut Evangelia, Epistolæ, Catechesis, Historia Passionis: Vel *Hebdomadarius*; quando certum caput explicatur aut certus liber. *Extraordinarius*, est vel *Nuptialis*, vel *Funeris*, vel *Inauguralis*. II. *Ecclesiasticus*. Est vel *Hymnus* sive *Cantio Ecclesiastica*, vel etiam *Oratio quadam Rhythmica*. Circa quam *Selectionem Textûs* autem notandum est: I. *Canonicos Textûs* præferendos esse *Apocryphis*. II. *Cantiones Ecclesiasticas & rhythmicas* *Orationes* rariùs esse pro concione explicandas; & expedire; si cantioni præmittatur aut simul prælegatur *Textus* aliquis *Biblicus*, qui ejusdem cum cantione aut oratione istâ tenoris sit. III. In *Selectione Textûs* *extraordina-*
rii,

tui respiciendum esse ad circumstantias.
 IV. In Explicatione alicujus Libri aut
 Capitis; nec nimis properandum, nec
 nimis diu eidem immorandum esse.
 Reprehensus enim fuit *Thomas de Has-*
selbach, qui olim in Scholâ Viennensi,
 viginti & unum annos insumsit in E-
 narratione Capitis primi Prophetæ E-
 isaïæ, nec tamen eandem absolvit. V.
 Quandoque difficile esse ad extraordi-
 nariam concionem habendam con-
 gruenter Textum reperire. Quare Do-
 ctor *Johannes Pappus* fertur dixisse: *in-*
terdum plus temporis & laboris in investi-
gando textu apposito ad concionem extra-
ordinariam sibi insumendum, quàm in eo-
dem explicando. VI. Seligendum esse
 Textum justæ Quantitatis, id est, nec
 longum nimis, nec nimis brevem. Ri-
 diculum enim fuit, quod Concionator
 quidam Augustanus, explicaturus olim
 nonnullis concionibus istud præceptum
 Domini, *Deut. 6. v. 5. Diliges Dominum*
Deum tuum, &c. in primâ concione non
 nisi

nisi voculam, *Tu* prælegit, & facto splendido sermonis initio, in quo ad auscultandum textum excitavit Auditores; subjunxit: *Ita scribit Vir Dei Moses, in Libro V. cap. 6. Du!* Et in tractatione postea tradidit: Hac voce contineri totum hominem, quoad corpus & animam; omnes item cujusvis ordinis homines: & hac occasione ad Locum de *Peccato*, de *Libero arbitrio*, & ad officia *Christianorum* fuit delapsus. Cum tamen vocula illa in solâ Germanicâ versione habeatur, non autem in Textu Ebræo, nec ista omnia complectatur. Uti Historiam hanc ex ore *Doctoris Mylii*, Clarissimus *Rebhan* refert, p. 100.

§. III. Expedit verò generaliter nosse *Locos Inventionis*, sive *Fontes*, ex quibus *Res Concionis* petendæ sint. Sunt itaque ii; vel *Primarii*, vel *Secundarii*. *Primarii* sunt *Sola Scriptura Sacra* sive *Libri Biblici*. Hinc ita *B. Gerhardus* in *Methodo Studii Theologici*, p. 207. *Ad Inventionem pertinet cura rerum, in concione per-*

pertractandarum, de quibus hic est gene-
ralis Canon: Res ipsæ in concionibus
 proponendæ ex sacris literis sunt peten-
 dæ. *Ex enim sunt unicum & proprium de*
rebus divinis differendi principium, uni-
cum salutaris Θεωωσίας medium, & omni-
um errorum ac malorum certissimum re-
medium. Esa. 8. v. 20. Luc. 16. v. 29. Joh. 5.
 v. 39. 1. Petr. 4. v. 11. 2. Petr. 1. v. 19. Secun-
 darii sunt I. *Scripta Patrum, & bonorum*
Theologorum ac Interpretum. II. *Scripta*
illorum Auctorum, qui ex professo de
 Pietate, Christianismo, aut quatuor No-
 vissimis scripserunt. Tales enim legen-
 di sunt, ut semper quasi in promptu &
 numerato habeamus copiam rerum.
 III. *Historia Ecclesiastica & profana.* IV.
Scripta Adversariorum; partim ut illo-
 rum sententia ex propriis verbis expo-
 natur & refutetur: partim ut Margaritæ
 legantur de stercore. V. *Scripta Philoso-*
phorum & Poëtarum. Philosophi enim,
 scribit *Augustinus* Tom. III. Libr. II. de
 Doctrinâ Christianâ, cap. II. *Si qua forte*
vera,

vera, & fidei nostra accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vendicanda. Et subdit post aliqua interjecta: Nonne aspicimus, quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suavissimus & Martyr beatissimus?

§. IV. De singulis tamen his *Fontibus Secundariis* aliquid monendum est, ut ordine videbimus. 1. *Patres* & bonos *Interpretes* quod concernit, non agnoscuntur ii *Inventionis Fontes*, nisi quatenus dicta & res illorum cum Sacra Scriptura conveniunt. Nam; *Patrum scripta non sunt norma veritatis in Ecclesia!* canon Gerhardi est in *Methodo Studii Theologici* pag. 244. cap. 3. de *Lectione Patrum*. Et: *Nolo argumento credas, sancte Imperator*, scribit *Ambrosius* Lib. 1. ad *Gratianum* de fide cap. 4. & nostra *Interpretationi*. *Scripturas interrogemus, interrogemus Apostolos, interrogemus Prophetas, interrogemus Christum!* Videndum ergo,

ergò ; ne *Patribus* nimia tribuatur Auctoritas. Errarunt enim sæpissimè, nec nisi humanâ auctoritate pollent. *Deinde* monendum est, *parcè* admodum, & *cum* *judicio* citanda esse illorum testimonia. Etenim, inquit, p. 1030. Hunnius, si undecum *Mose, Esaiâ, Petro, Paulo, &c.* citentur etiam corâ rudi populo, *Patres, D. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Basilus & alii*, hac ipsâ promiscuâ allegatione turbantur rudiores, ut animadvertere non possint discrimen, inter indubios illos testes, *Prophetas & Apostolos*, qui testimonium habent, quòd in scriptis suis non errârint. Et deinde inter *Patres*, quos multipliciter in doctrinâ errasse, constat. Circumspectè igitur, & sobriè hîc est agendum. Ac tandem observandum est : ingratis simam esse loquendi sartaginem, si dicta Patrum longioribus verbis Latinis, & integris quandoque periodis adducantur ; & postea vertantur Germanicè. Quod, si enim hoc contigerit, ut aliquis dicta Patrum accumulet, & postea eadem

F dem

dem in Linguā Germanicam cōvertat, quāso, quid magis tædio plenum? Perditur enim tempus: Auditori creatur molestia. Qui si literatus fuerit, nihil opus est ipsā versione: Si autem illiteratus fuerit, cum tædio & expectatione versionis, Latinis auscultabit. Sic igitur agendum arbitramur: 1. Si testimonia *prolixa* fuerint, vertantur: & verba Latina aut omittantur prorsus, aut tantūm ea verba Latine adducantur, in quibus est aliquis nervus: 2. Si autem fuerint brevia, & peculiaris quædam in iis & nervosa emphasis fuerit, citari possunt integra. Et hæc in allegatione Patrum observari conveniet.

§. V. II. Circa *Auctores* autem, qui ex professo de pietate scripserunt, monendum 1. *Nostrates* præferendos esse *Calvinianis* & *Pontificiis*. 2. Si tamen legantur, uti præ cæteris dignus est lectu *Drexelius*, diligenter separandum est *pretiosum* à *vili*; & videndum, ne *ceruam* pro *Minervâ*, aut *falsum* pro *vero* amplectamur. III. *Historiæ* tam *Ecclesiasti-*

astica, quàm profana, valdè parcè ac sobriè sunt afferendæ. In iis enim, si prolixior esse velit Concionator, hoc lucrabitur, ut auditores somnolento ac remisso animo verbum DEI vivi audiant, ac cupidè expectent, donec Historiola quedam aures demulcens, & animum oblectans proferatur. Ut scribit iterum p. 210. Methodi, B. Gerhardus. Videatur de Historiis idem quoque cap. 4. 1. Epist. Petr. p. 648. IV. In recitandis sententiis Adversariorum, iisque refutandis, itidem parcus sit Concionator, ac videat, ne nimium pro concione disputet. Caveat itaque juxta Hieronymi Welleri salutare monitum, p. 752. Concionator, ne modestiæ, & mensuræ doni sui obliviscatur, & prudenter ac scitè Adversariorum dogmata & scelera taxet; ne difficultatibus fortè & scrupulis in animo Auditorum relictis, noceat magis, quàm doceat, & argumentis minus feliciter solutis, periculosus Auditoribus relinquatur scrupulus. V. Dicta Philosophorum, Poëtarum & genti-

F 2 *lium*

lium itidem afferenda sunt paucissimè & sobriè; & ita, ut instituaturs comparatio *Imparium*, hoc modo: *Si ita senserunt, vel fecerunt gentiles, quantò magis id decet nos Christianos.* Nuspiam enim promisit DEUS, quòd per hac media velit esse efficax ad conversionem & salutem in hominum cordibus; sed hanc gratie suae operationem soli & unico suo verbo, tanquam medio & instrumento ad illud à se ordinato, ubique tribuit, iterum loc. cit. p. 209. scribit Gerhardus. In his omnibus igitur tenendum est aureum illud praeceptum *Augustini lib. 2. c. 39. de D. C. Ne quid nimis diligatur.*

§. VI. Praecipuè autem ad *INVENTIONEM* pertinent *praecclare cogitationes*, ut vocantur ab *Hieronymo Wellerio*, p. 721. sive, ut aliàs vocantur; *Bonae meditationes*; sive, *Res Bonae*. Sicut B. Lutherus, uti refert *Wellerus*, exponens illud *Matth. 8. v. 13.* *Abi, & quemadmodum credidisti, ita fiat tibi: praecclarâ cogitatione sive meditatione: Cor credens com-*
para-

paravit cum Speculo. Ut enim speculum repræsentat imaginem intuentis; ita, dixit, cor hominis credentis reddit imaginem Dei. Quia autem hoc speculum per peccatum originale planè est deformatum: ideo assiduâ poenitentiâ & invocatione abstergendum & præparandum erit, ut imago Dei in illo clarè refulgeat & conspiciatur. *Et ipse, pergit cit. l. Wellerus, apud amicum olim confessus est, insignem aliquam cogitationem sibi integram, & copiosam concionem suppeditare solere.* Ita, quid pulchrius afferri posset, quàm quod *Chrysostomus Tom. 1. inc. 18. Genes. Homil. XLII. p. 310.* super intercessionem Abrahami scripsit: *Mul- ti etiam in mediis civitatibus ignorati possunt placare DEUM, & alii in montibus & speluncis.* Item, quòd *Tom. III. Ser- mone in commemoratione Pauli, de charitate habito, p. 730.* scripsit: *Ut enim aliquis indulgentissimus Pater, efficitur er- ga Filium phrenesi comprehensum, cujus, quantò magis conviciis, iectibusque pulsa-*

F 3
tur,

tur, tantò eum potius miseretur, ac deflet.
 Ita Paulus ipsà magnitudine passionum, eo-
 rum, à quibus affligebatur, cum estimaret
 furorem, majora illis adhibebat fomēta pi-
 etatis. Quod si hæc bona meditatio sive
 præclara cogitatio, accommodetur ad
 Christum, flentem super Hierosolyma,
 Luc. 19. v. 42. quæso quid pulchrius? Et
 quòd Augustinus Tom. II. Epist. 248. p.
 343. ad Sapidam, fratrem lugentem, scri-
 psit: *Sursum sit cor, & sicci erunt oculi!* Et
 paulò pòst subdidit: *Qui diligunt aurum,*
nunquid perdunt, quando recondunt? nòn-
ne tunc de illo, quantum fieri potest, securio-
res fiunt, cum remotum à suis oculis, locis
tutioribus servant? Itàne verò terrena
 cupiditas, non minùs tutè se habere putat,
 si non videat id, quod amat; & cælestis cha-
 ritas dolet, tanquam amiserit, quod in hor-
 rea superna pramiserit. Qui ergò præ-
 claris cogitationibus ditari cupit; legat,
 suademus, Patres, & inter eos inprimis
 Chrysostomum & Augustinum. Quòd e-
 nim Patrum dicta, parcè citāda esse §. 4.
 mo-

monuimus: de dictis & verbis Latinis intelligendum est, non autem de *bonis rebus*. Quamvis & hîc debitus servandus sit modus, & *præclaræ cogitationes* instar *gemmarum* usurpandæ. Quemadmodum enim manus geminis ornata delectat, tota inaurata minùs: Sic etiam hîc *manu servendum est*, non *toto sacco*. Sed de his *præclaris cogitationibus*, sive *bonis meditationibus*, non possunt præscribi certæ Regulæ, aut *ars aliqua meditando* tradi: Sed prout cuique Dominus dederit; ita in talibus inveniendis felix erit. Verum enim est, quod *loc. cit. p. 724. Wellerus* scripsit: *Præclaræ cogitationes longo usu & experienciâ comparari solent, & sunt singularia dona Spiritûs Sancti, quibus abundant hi Theologi, qui multis & variis certaminibus & tentationibus sunt confirmati & probati*. Sicuti tantum plenissimus est *Lutheri* commentarius in *Genesin*, quem legi præcipimus. Commendamus autem denuò devotas preces, sincerâ pietatem & sobrietatem:

quæ suos cultores nunquam destituent,
aut inanes dimittent & vacuos!

CAPUT II.

De

Veri Sensûs Indagatione.

§. I.

OMnis Interpretatio Scripturæ com-
plectitur 1. *Investigationem veri sen-*
sûs. 2. Eiusdem planam & perspicuam
Enarrationem. Illa est hujus loci: Hæc
posterior autem pertinet ad *Confirma-*
tionem. Quomodo igitur verus cujus-
que Textûs *Sensus* indagandus sit, quem
præsupponimus non esse, nisi unicum;
hoc *capite* trademus.

§. II. *Primò: I. Sensus ex textu efferen-*
dus est, non inferendus. Aliquoties igi-
tur legenda & relegenda erunt verba, &
diligenter attendendum, quis genui-
nus & verus sit illorum sensus? Nam:
Optimus lector est, inquit *Hilarius Lib. 1.*
de Trinit. p. 7. qui dictorum intelligenti-
am

am expectet ex dictis potius, quàm im-
 ponat, & retulerit magis, quàm attulerit;
 neq; cogat id videri dictis contineri, quod
 ante lectionem præsumpserit intelligendū.
 Secundò II. Diligenter respiciendum
 est ad VOCABULA & illorum nativam si-
 gnificationem; & quidem 1. an *Propria*
 sint, an *figurata*; sicut & *Augustinus* mo-
 net, *Lib. II. de D. C. cap. 10. & 11. & Lib. III.*
cap. 15. 2. Ad *idiotismos Linguae*. Nam
 istorum *idiotismorum* ignarus, aut tur-
 piter aberrabit, aut aditu ad pleniorē
 rei cognitionem assequendam prohi-
 bebitor, scribit *p. 133. Rebhan.* 3. Ad *Em-
 phases*. *Vocabula* enim & *locutiones* sæpi-
 us continent singulare aliquid. Sicut
 verbi gratiā, *Psf. 30. v. 6.* legitur: *Dee*
Her hat Lust zum Leben: Ubi in Ebræo
 habetur: *Vita in voluntate*, seu *benepla-*
cito ejus. Et *Luc. 5. v. 1.* dicitur, ὄχλον
 ἰπικείδων αὐτῷ, cūm *turba* *incumberet* *ipsi*.
 Item, *1. Petr. 5. v. 5.* *Deus superbis ἀντιπα-*
σεται. Et *Esa. 45. v. 22.* יְשׁוּעָה Et *salva-*
mini; in modo *Imperativo*, ad denotan-
 dam

dam seriam Dei voluntatem, de hominum salute. Et quæ sunt alia. Sed cavendum hîc est, ne temerè carpamus versionem Lutheri. Multi enim ingrati sunt in Beatos hujus organi divini manes, & injuriam faciunt sanctis laboribus, dum præter necessitatem, Lutheri versionem *aut* deserunt, *aut* carpunt. Sicut ipsimet audivimus quendam juvenem & imberbem sed satis inflatum, Beatum Virum eo nomine carpentem, quòd non attendisset *geminatorem*, in Loco, *Ezech 33. v. 11.* verbi **וּמָוּ**, *Convertimini, Convertimini*: & reddidisset: **Bekehret Euch, Bekehret Euch.** Cùm tamen Lutherus *eam* elegantissimè expresserit, per voculam nostram Germanicam **Nu/** & reddiderit: **So bekehret Euch doch nu von Euerm bösen Wesen.** Quò nihil elegantius. Quid enim in genere de Versione B. Lutheri sentiendum sit, & quàm multorum Commentariorum sit vice, videri potest, apud *Gerhard.* in *Methodo p. 133.* & *Rebhan. p. 135.* Ac ita in-

sti-

Attuenda est juxta hæc præcepta diligens Textûs *Analysis Grammatica*.

§. III. *Tertio*. III. Quando Textum *Grammaticè* consideravimus, tunc diligenter conferenda sunt I. Antecedentia & Consequentia, sicut in *cap. seq.* etiam dicetur. *Quarto*, IV. Respiciendum est prudenter ad loca parallela. Non enim credi potest, quantum lucis afferre soleat Indagationi veri Sensûs, *collatio locorum parallelorum*. *Quinto* V. Conferendæ sunt etiam *expositiones aliorum*. Et quando usu venit, ut textus propositus ab adversariis, ad suum aliquem errorem stabiliendum, detorqueatur, & propterea confutatio falsæ illius opinionis suscipienda sit: *Sua serim ego*, inquit *p. 1031. reg. 15. Hunnius*, ut initio *adversariorum erronea Interpretatio*, breviter ac sobriè refutetur; ac deinde demum vera subjungatur paraphrasis, seu interpretatio, eaque confirmetur. Quod ipsum in *Confirmatione*, seu *explanatione Textûs* omninò fuerit observandum.

Ordinis & Connexionis Obser- vatione.

§. I.

Vidimus capite precedenti primum
Inventionis Fontem generalem,
qui est *Analysis Grammatica*: Tradendi
nunc erunt duo alii, qui sunt *Analysis Lo-
gica*; & *Analysis Rhetorica*. Est igitur *Ana-
lysis Logica*: Legitimū & accuratū de vocū
singularum & periodorum connexionem, aut
disjunctionem judicium. Sive, est resolutio
Textūs, ostendens, quæ sit connexio partiū
Textūs, vel inter se, vel cum anteceden-
tibus & consequentibus, & ad quem lo-
cum Topicum quælibet vox, aut quodli-
bet argumentum pertineat. Circa quam
sequentia præcepta sunt observanda.
I. Textu perlecto, & verbis diligenter
consideratis, constituendum est *Thema*,
sive *principale Subjectum*: & eruenda est
principalis questio sive status; de quo in
Textu

Textu agatur. In cuius investigatione, ut tempestivè monet *Hunnius* in *Meth.* pag. 1026. *prac. VI.* diligentissimè laborandum est, ne alieno statu per imperitiam arrepto, à vero scopo *Prophetae* vel *Apostoli* aberretur. II. Si Textui plura insint *Themata*, *Subiecta* aut *Propositiones* principales, curandum est, ne sententiæ & rerum diversitate & tractationis modò disparatæ confundantur, aut sub unam *Propositionem* violenter contorqueantur; quod non, nisi coactâ & depravatâ Interpretatione fieri posset: sed ut singulæ sententiæ Textûs, sub *suam* relatæ *propositionem*, debito loco atque ordine tractentur, cui rei distributio partium propositi textûs in partes inservit. Ut utilissimè iterum *ibid. prac. VII.* monuit *Hunnius*. III. *Themate*; *Subiecto*, sive *Statu Principali* constituto: videndum est, ex quibus *locis Topicis*, vel *prædicatis*, vel *argumenta Thematis* desumta sint: Et quomodo tum omnia in Textu inter se, tum cum *antecedentibus* & *consequentibus*

ribus cohæreant. Quæ ipsa *Analysis Logica*, summè necessaria; & *Fons* est, unde suavissimi deinde variarum doctrinarum fluunt rivuli, uti exemplis, quod hîc intermittere non possumus, ostendamus.

§. II. Sumamus I. *Exempla Textuum breviorum*. Psalmo CXV. vers. 3. legitur: *Deus autem noster in cælo est, omnia, quæcunque voluit, fecit.* Constituatur hîc I. *Thema*, sive *principale Subjectum*, quod est *Deus*. II. Attendatur quibus *prædicatis*, & ex quibus locis *Topicis* describatur. III. *Quomodo* hic Textus cum *præcedentibus* & *consequentibus* cohæreat. Et apparebit, quod *Deus* hîc describatur I. Ex loco *Oppositorum*; per particulam *Autem*: Quæ *Deum* ejusque existentiam opponit 1. *Exprobrationi Gentilium*, v. 2. *Ubi est Deus ipsorum*. 2. *Idolis gentilium*; v. 4. & seqq. quæ irridentur à fide, & nihil sunt. II. Ex Loco *Relatorum*. Est *Deus noster*. Ubi explicandum est, propter quas causas dicatur *Deus noster*, nem-

nempe, quia *nos* eum novimus, in eum credimus, & quia *nos* in adversitatibus adjuvat. III. Ex loco *Circumstantiarum*. Est in *cælo*, id est, *ubique regnat* & ita in omnibus locis nobis adest. IV. Ex loco *Adjunctorum*. Est *omnipotens*; *omnia quaecunque voluit, fecit*. Sic: 1. *Joh 1. v. 7. Sanguis Jesu Christi, &c. Thema, sive Subjectum est: Sanguis Jesu Christi, Filii Dei.* Hoc *Thema* exponitur I. Ex loco *causarum*, cujus sit sanguis; nempe *Jesu Christi, Filii Dei*. II. Ex loco *Effectus*: *Emundat ab omnibus peccatis*. III. Ex loco *Materiae sive Objecti*? *Emundat Nos*; ab omni peccato. Et ita in cæteris.

§. III. Sumamus II. *Exempla Textuum longiorum*. In Evangelio, Dominica Judicæ, *Joh. 8. v. 46. usque ad finem: Questio sive Status Principalis est: An Jesus Nazarenus sit verus Messias?* Judæi negabant 1. Ex loco *Adjunctorum*, quia habeat *Dæmonium*, & sit *Samaritanus*, v. 48. 2. quòd *nimum* sibi tribuat, v. 52. & 53. 3. quòd seipsum faciat *Deum*, & Abraham

mo priorem. Quam suam *negationem* lapidibus tandem defendere & propugnare volebant, *v. 59.* *Contrà, Christus* quæstionem affirmabat, 1. Ex loco itidē *definitionis & Adjunctorum*, quia sit *sine peccato, v. 46. justus ille Dei servus, Es. 53. v. 12.* 2. quia doceat *veritatem*, & sit ipsa *veritas, v. 46.* 3. Quia habeat *Deum Patrem*, & unicè quærat gloriam ejus. *vers. 49.* 4. Quia habeat sermonem vitæ, qui suus sit, *v. 51.* 5. Quia à Deo glorificetur, & mundo demonstratus sit *Messias, v. 45.* 6. Quia norit intimè Patrem, *v. 55.* & sit in gremio Ejus, *Joh. 1. v. 18.* 7. Quia Abraham in eum crediderit & in eo gavisus fuerit. 8. Quia sit prior Abrahamo, *v. 58.* & ita verus Deus. Sic porro *Status Psalmi primi* est: *Quanam sit summa Felicitas hominis in hac vitâ.* Hæc describitur I. Ex Loco *Definitionis*, quòd consistat 1. in fugâ viæ Impiorum & semitæ peccatorum, *v. 1.* 2. contrà autem in amore verbi divini, & verâ pietate, *v. 2.* II. Describitur: Ex loco *Effectûs. v. 3.*

III.

III. Ex loco *Comparativum* & *Imparivum*,
v. 4. & 5. IV. Ex loco *Adjunctorum*: Fe-
 licitas hæc Deo probatur, & durat in æ-
 ternum: Felicitas autem impiorum
 transitoria est & vana. *v. 6.* Et ita in cæ-
 teris quoque procedendum erit. Ac
 quò felicior aliquis fuerit in hac *Analy-*
si, eò felicior etiam erit in Textûs dispo-
 sitione, & deductione Doctrinarum.

§. IV. Restat *Analysis Rhetorica*: Quæ
 monstrat 1. ad quod *Genus Causarum*
Textus pertineat. 2. *Tropos* & *Figuras*
 ostendit, si qui insint. Et 3. *Merita cau-*
se, seu *argumenta*, quibus probatur *prin-*
cipale thema; considerat; & omnia plu-
 ribus verbis Auditori ob oculos ponit
 & explanat. Nam in quolibet textu Bi-
 blico, *vel* docentur rudiores, aut de ali-
 quâ quæstione fidei agitur; quod mu-
 nus est *Generis Didascalici*: *Vel* accusatur
 aliquid *aut* defenditur, quod in *Judiciali*
Genere fieri consuevit: *Vel* proponitur
exhortatio, *petitio* *aut* *consolatio*, quæ o-
 mnia ad *Deliberativum Genus* perti-
 nent:

rent: *vel* narrantur *Historia*, describuntur res; laudantur vel vituperantur *personae* aut *facta*; idque secundum *Demonstrativi Generis* praecepta, ut apud *Hun-
nium cit. loco, praec. 8.* legi potest. Viden-
dum igitur, cognito *statu*, seu *principali
questione*, ad quod *Genus causae* praesentis
textus tractatio pertineat. Et quamvis
Genus Didascalicum aliquibus aliàs non
probetur: propterea quod potius ad
Dialecticam quam ad *Rhetoricam* perti-
nere videtur: nos tamen istud ex hac
Rhetoricâ sacrâ non possumus elimi-
nare. Rectè enim *Phil. Metanchthon.
Lib. 1. Elementorum Rhetoricorum*: Ego
addendum censeo Διδασκαλικόν *Genus*, quod
etsi ad *Dialecticam* pertinet, tamen, ubi ne-
gotiorum genera recensentur, non est prae-
termittendum. Praesertim, cum hoc tempo-
re vel maximum usum in Ecclesiis habeat,
ubi non tantum suasoriae conciones habenda
sunt, sed multò saepius homines *Dialecti-
corum more*, de dogmatibus religionis do-
cendi sunt, ut ea perfectè cognoscere pos-
sint.

ſunt. Videatur etiam Jacobus & Andrea in Methodo p. 34. & ſeqq.

§. V. Sicuti autem apud *Rhetores* de ſingulis *Generibus cauſarum*, certa traduntur præcepta: Sic etiam ferè nullum eſt, quod ſuum non etiam hîc habeat uſum. Sic enim *Genus Deliberativum*, apud *Vosſium*, p. 32. juxta *Dionyſiam Halicarnaffenſem*, habet quatuor locos: *Juſtum, Utile, Honèſtum, & Poſſibile*: Quibus ipſe ex *Ariſtotele* addit & quaſi ſuccenturiat *magnum ac parvum*: ut & τὸ ἐν ἑπομένῳ; quod nempe quomodocunque res cadat, meliùs futurum ſit, ſic egiſſe. Et quidam etiam *jucundum & injucundum* addunt, quod tamen alii trahunt ad *utile & inutile*. Ad eosdem hîc reſpicere poſſumus in *Suaſione & Diſſuaſione*. Sic quæ de locis *Generis Demonstrativi* tradidit *idem Lib. i. cap. 5.* & quidem *membro IV.* ejus argumentum proprium eſſe *Honèſtum*. Et *membro XXXVI.* de octo modis amplificandi facta, quos *lib. 2. Rhetor. c. 9.* tradiderit *Ariſtoteles*. Ut-

pote 1. quòd quis *solus*. 2. quòd *primus*.
 3. quòd cum *paucis*. 4. quòd quis *præci-*
puè. 5. quòd *tempore* maximè *oportuno*.
 6. quòd quis *crebrò*. 7. quòd quis prò-
 pter *virtutem* novos honores sit conse-
 cutus. 8. quòd quis *majora* quàm alii.
 Et quæ apud eundem & alios *Rhetores*
 de Genere hoc dicuntur. Item: Quæ
 cap. 6. traduntur, de Genere *Judiciali*: De
Statu Conjecturali, *An sit?* Definitionis,
Quid sit? Qualitatis, *quale quid sit?* *Quan-*
titatis, quàm magnum sit. Et quòd *Sta-*
tûs conjecturalis loci sint: *Voluntas*, *Fa-*
cultas & Signa. *Statûs Definitivi*; Defi-
 nitionis nostræ *comprobatio*, & contra-
 riæ *refutatio*. *Statûs Qualitatis*, qui vel
Rationalis est, & quærit de *facto*, vel *Le-*
galis, & quærit de *sententiâ Legis*. *Ratio-*
nalis, vel *absolutus* est, simpliciter factum
 defendens: vel *Assumptivus*, cùm debilis
 est defensio; & assumuntur: *Comparatio*
 fuisse ex duobus minus eligendum: *Re-*
latio; cùm culpam rejicimus in perso-
 nam, quæ malum accepit: *Remotio*; cùm
 cul-

culpam rejicimus in aliud quid: *Concesso*, quæ *Purgationem & Deprecationem* comprehendit. Et quæ *cit. loco Philippus* de *Genere Didascalico* tradidit, quod *Loci* simplicis quæstionis sint: *Quid sit?* *Quæ sint partes vel species?* *Quæ causa?* *Qui effectus?* *Quæ cognata & pugnancia?* Hæc inquam omnia insignem suum usum in hac palæstrâ sacrâ habent, modò adhibeantur cum sano judicio? Nec unquam excidere debet *Concionatori Rhetoricæ cura!*

CAPUT IV.

De

Textûs Expositi usu & salutari Applicatione.

§. I.

Singulare Dei donum est, *Scripturas* utiliter ad persuadendum applicare, inquit in *Ideâ Dispositionum Biblicarum* p. 43. *Balduinus*. Sed sicut de investigatione Statûs p. 30. *Methodi; Jacobus Andrea:*

Sic etiam de salutari *textus applicatione*, seu *Inventione Doctrinarum*, dicendum est. Nempe: *Hic opus est ingenio, studio ac diligentia singulari, quibus pietatem praelucere jam diximus: Pia meditatione enim ex corde penitente ac devoto profecta, si accedat seria DEI invocatio, & sedula Scriptura lectio, plurimum tribuendum.* dicente Gerhardo, in *Method. Stud. Theol.* p. 221. Est igitur *Uusus Scripturae* secundum loca Pauli *Rom. 15. v. 4.* Et *2. Tim. 3. v. 16.* & *17.* *quintuplex*: *Διδασκαλία*, ἑλεγχος, ἐπανόρθωσις, παιδεία, & ὡφελία. Et *quaevis Doctrina Sacra*, respectu *textus* est vel *Expressa*, sive in ipsis visceribus *textus* comprehensa: Vel *occulta*, sive per bonam consequentiam inde deducenda. Auditores item sive Homines, ad quos accommodari debet *textus*, & ad quorum utilitatem in docendo juxta Paulum, *1. Cor. 14. v. 12.* respiciendum est: Sunt vel 1. *Sani*. Vel 2. *Aegri*. *Sani* sunt iterum 1. vel *facientes*; errori vel peccato alicui implicati; quos inter
sunt

sunt I. *Infideles & Hæretici*, contra hos
 opus est διδασκαλία & ἐλέγχω; ac licet e-
 os nominatim refutare, ut docuit *Bal-*
duinus in disput. de Anathematismis Eccle-
sia; & ante eum *Wigandus in lib. de ar-*
guendis falsis Doctōribus. 2. *Seducti*. Hi
 tanquam infirmi in fide assumendi, *Ro-*
man. 14. v. 1. II. *Stantes*. His necessaria
 est, παιδεία, ᾧδράκλῃσις, ἐπαινόρθωσις, si ve-
 lint fieri securi. III. *Cadentes*. His opus
 est διδασκαλία, ἐπαινόρθωσις & ᾧδράκλῃσις.
 IV. *Resurgentes à lapsu*. His opus est παι-
 δεία, ut pergant; ἐπαινόρθωσις, ut in poste-
 rum sibi caveant, & ᾧδράκλῃσις, ne pro-
 pter lapsum desperent aut deficient. II.
Ægri: Autenim I. Laborant *corpore*.
 Et hi indigent διδασκαλία, unde sint
 morbi, ἐπαινόρθωσις, ut agnoscant sua pec-
 cata, ᾧδράκλῃσις, ut confidant, παιδεία, ut
 patientes sint & in Deum sperent. Aut
 II. Laborant *animo*, ut sunt I. *Melancho-*
lici & Tristes, quibus necessaria est ἐπα-
 νόρθωσις; παιδεία & ᾧδράκλῃσις. 2. *Ten-*
tati: His opus est διδασκαλία & ᾧδράκλῃ-

ol. 3. *Captivi malefici.* His adhibenda est ἐπαινόρ.θωσις, ut facta sua agnoscant: ὁμολογίησις, ut de salute confidant; & παυδεία, ut patienter supplicium ferant. Ubi in primis proderit; exemplum adduxisse Latronis in cruce, qui patiebatur supplicium; & nihilominus per fidem intrabat Paradisum. Videndus est *Baldwinus in Ideâ Disposit. Bibl. cap. 6. & 7.*

§. II. Nunc de *Doctrinis* 1. In genere. 2. In specie consideratis, certa præcepta trademus. I. *Doctrinae pro concione, ita temperandæ sunt, ut quilibet, quod ex usu suo sit, haurire inde possit, ita tamen, ut doctrina illa semper prædominetur, quæ præ cæteris maximè est necessaria.* Bald. *ibid. p. 57.* II. *Doctrinae, juxta Steupnerum p. 63. sint faciles, sive ultrò ex textu natæ; paucae sive principales; commodæ sive circumstantiis aptæ; & concinnae sive ad ordinem textûs propositæ. III. Doctrinae occultæ per solidam consequentiam, non per infirmam, aut tantùm occasionalem*
seque-

sequelam ex textu sunt deducenda. Non enim debent esse heterogenea, sed conformes Textui. Ita rectè colligitur 1. Genus ex specie. 2. Autotypus ex typo. 3. Ex majori minus. 4. Ex minori majus. 5. Ex causâ, effectus. 6. Ex effectu causa. 7. Unum contrarium ex altero. 8. Ex consequente antecedens. De quibus vide Bald. cit. l. p. 44. & Gerb. p. 221. IV. Doctrinae non petantur ex vitiosis versionibus, sed fluant si fieri potest, ex ipsis fontibus. V. Possunt etiam ex sensu literalì, quandoque sumi doctrinae Anagogicae & Allegoricae, per modum colligendi à simili ad simile. Sicut in ipsâ Scripturâ locus Psal. 95. v. 11. de requie terrae Canaan agens, accommodatur ad requiem vitae aeternae, Hebr. 4. v. 3. Et dictum, Deut. 25. 4. Non obligabis os bovis trituranti! Paulus 1. Cor. 9. v. 9. 1. Tim. 5. vers. 18. accommodat ad ministrorum Ecclesiae stipendia. Observanda tamen sunt diligenter hîc quæ sub finem hujus capituli tradentur. Et hæc de Doctrinis in genere.

§. III. In *specie* observandum est i. de *Διδασκαλία*, quomodo debeat esse comparata. Sit igitur *Doctrina* I. Textui *genuina*. II. Frequentiùs *legalis*, quàm *Evangelica*, propter majorem numerum malorum, quàm bonorum hominum in mundo. III. *Legis & Evangelii* probe *distinctiva*. IV. Dictis Scripturæ & locis, parallelis *roborata*. V. Rerum fundamentalium *plena*. VI. Scripturæ & analogiæ fidei *consentanea*. II. ἔλεγχος
 five *Usus Refutatorius* 1. Hic sit occupatus in vindicandis *articulis* fidei *fundamentalibus*. 2. In *controversiis nostris temporis*, & in iis, à quibus Auditoribus imminet periculum. 3. *Non* sit *longè petitus* aut studio quæsitus. 4. Sit *fundamentalis & solidus*, carens impotenti iracundiâ, scommatibus & conviciis. 5. Sit *tempori congruus*, nec nimis longus. III. De *παιδεία* sciendum: quòd *Exhortatio* debeat esse 1. *frequens*. 2. petita in primis ab *exemplis Sanctorum* in *Historiâ sacrâ*. 3. Directa ad *auditorum conditionem*.

tionem; respiciens tam *exteriora* opera,
 quàm *interiorem* profectum animæ. 4.
Fundata in generalibus Regulis & ad-
 monitionibus Scripturæ. 5. *Succentu-*
riata διδασκαλία & ἐλέγχω; ut in agnitâ
 veritate subsistamus. IV. De ἐπαινοῦ θώσφι
 monendum; quod sit 1. Hisce tempori-
 bus valdè & sine respectu personarum
necessaria. 2. Ex Lege & Regulis viven-
 di Sacræ Scripturæ petenda. Sic nam-
 que intelligent Auditores, se non de *ho-*
mine, sed ab ipso *Spiritu Sancto* argui &
 reprehendi. 3. Gravitate delicti, certitu-
 dine pœnæ, & exemplis tam piorum,
 quàm impiorum (vide *Gerh. Meth. p. 327.*)
 confirmanda & exaggeranda. 4. Quòd
 debeat esse flagitiis proportionata. *Nec*
enim magna leviter sunt perstringenda,
nec in res leviusculas tragicè detonandum.
 5. Ita instituta, ut Auditori pateat, eam
 ex animo paterno, & salutis auditorum
 cupido profectam esse. Nam ut rectè
Ambros. lib. 8. in Lucam: Plus proficit a-
mica correptio, quàm turbulenta accusa-
tio,

zio, illa pudorem incutit, hac indignationem movet. Nihil enim mansuetudine validius, nihil modestiâ efficacius; ut dicit Chrys. homil. 1. de incomprehens. DEI naturâ. Et ut Gregor. homil. 10. in Evangelia, dicit: Videndum, ne ministerium justæ correctionis convertatur in arma furoris. Nec asperè, ut Augustinus inquit, Epist. 61. ad Aurelium; quantum existimo, nec duriter, non modo imperioso delicta tollantur, sed magis docendo, quàm jubendo, magis monendo, quàm minando: Misericorditer corripiat homo, quod potest, quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemit ac lugeat. Nisi severitate, ob magnitudinem scandali, & auditorum pertinaciam fortè fuerit opus. Vide Carpz. Lib. 1. Consistorialis Jurisp. Tit. 5. definit. LXVI. Gerh. de Ministr. Eccles. pag. 462. Bald. in Instit. p. 170. 6. Vera, non ficta aut falsa famæ innixa. Qui enim garrulis mulierculis credunt, sæpè cum larvis pro cathedrâ pugnant; & ea carpunt, quæ nunquam facta. 7. Generalis,
nec

nec ita comparata, ut auditorem peccantem exactè depingat. Non solum enim hoc est contra *Constitutionem Ecclesiasticam, artic. gener. 3. §. Sum siebenden*. Sed etiam contra Auditoris utilitatem. Rectè enim iterum *Ambrosius, Epist. 83. Ego neminem nominavi, conscientia sua unumquemque conveniet. 8. Privatis affectibus vacua*. Observandi igitur sunt *Gradus admonitionum, Matth. 18. v. 15. & 16. Quos inter primus est amoris, secundus timoris, tertius pudoris*. Videndus *Hieron. in illum locum, Cyrill. lib. 3. in Levit. & Chrys. homil. 70. ad populum Antiochenum*. Pulchrè *B. Humanius, p. 1034. precepto XII. Increpationes, quibus auditorum peccata reprehendimus, non verborum constant acerbitate, multò minus apertis conviciis, quibus nihil edificatur, nihilq; efficitur aliud, nisi ut animi auditorum à suis Pastoribus alienentur, dum vident, eas increpationes, non tam ex zelo quodam justitiæ, quàm ex odio, aut privatâ vindictâ suscipi. Constant autem poti-*

potius ipsarum rerum & sententiarum gravitate. V. De ὁμοκλήσει tandem tenendum; quod debeat esse 1. *Frequens*, *Es. 40. v. 1.* 2. *Solida*. 3. *Contra interiora & exteriora* mala directa. Quæ omnia prudens Concionator probè attendet & ob oculos posita habebit.

IV. Tandem de *Allegoriis; Accommodationibus Anagogicis & Applicatione typorum* aliquid dicendum. I. *Allegoria*, est vel *Innata*, quæ in Scripturis expressè traditur, *1. Cor. 9. v. 9.* vel *illata*, quæ inferitur ab Interpretibus. II. Allegoriæ igitur sint *rara, concinna & utiles*. III. Sint *Sacris Scripturis conformes*, & in iis fundatæ. IV. Allegoria *illata* iterum est vel *oblata*, quæ fundamentum habet in sensu literalī, & fidei analogiæ conformis est: Vel *Extorta & contorta*, quæ probabili fundamento in sensu literalī destituitur; vel aliàs inconveniens est nec textui satis quadrat, & ab hac abstinendum. Nam intolerabilis fuit audacia *Origenis*, qui pleraque ita allegorizavit, ut

ut historia abstulerit veritatem. Re-
 ctissime igitur de ejusmodi contortis
 Allegoriis *B. Lutherus comment. in Ge-
 nes. ad cap. 32. p. 153. f. B. In sacris literis
 non sunt quarendæ nuda allegoria. Nisi
 enim habeant historiam, & certam rem
 pro fundamento, nihil aliud sunt, quàm fa-
 bula Æsopica. Deinde etiamsi historiam
 habemus: tamen non est omnium, forma-
 re inde allegorias. Ideò ante omnia eruen-
 dus est historicus sensus, is docet, consolatur,
 confirmat. Postea Allegoria ornat & illu-
 strat tanquam testis. Historia verò est,
 quasi auctor, sive caput & fundamentum
 rei. Idem judicium sit de Anagogicis ac-
 commodationibus & de explicationibus
 typorum. De quibus omnibus legendus
 erit *Glassius in Philologiâ sacrâ Lib. 2. part.**

*1. Tract. 2. Sect. 3. 4. & 5. Videndus
 etiam Baldvinus in Instr.*

p. 150.

SECTIO SECUNDA
De
DISPOSITIONE

CAPUT I.

De

*Ejus Necessitate & Defini-
tione.*

§. I.

Summoperè in concione necessaria
est *conveniens & recta dispositio*. Idque
1. Propter *tempus*, ne minus necessariis,
aut rebus confusè propositis illud tera-
mus: Sed juxta monitum *Seneca*, *Epist.*
49. id parcè dispensemus, ut sufficiat ne-
cessariis. 2. Propter *memoriam* tam di-
centis, quàm audientis. *Commodà dispo-*
sitione enim, *memoriam plurimum juva-*
ri, ex *Tullio* in 2. de *Oratore*, docet rectè
part. 2. Instit. Orator. Lib. 6. p. 521. Vossius.
Et rationem reddit *Libr. de mem. & Re-*
minisc. Aristoteles: quòd *unum* melius
retineamus, quàm *plura*: Fit autem, vi
dis-

dispositionis, ex pluribus aptè connexis, quasi *unum*. 3. Propter *Nos ipsos*, quia *nullum majus artis industriae indicium est quàm ordo*, ut rectè iterum censet *Vossius, Part. I. Instit. Orat. p. 322.* 4. Maxime autem propter *mandatum DEI*, quod requirit *ὁρθότης*, 2. *Tim. 2. v. 15.*

§. II. Sicuti autem à *Vossio, Part. I. Instit. Orat. Lib. 3. p. 321.* *Dispositio* definitur, quòd sit *idonea collocatio partium orationis*; & dividitur, quòd alia sit *verborum*, quæ ad *Elocutionem* pertineat, alia autem *rerum*; Atque iterum dicitur, quòd hæc *nihil aliud sit, quàm justa rerum inventarum collocatio*: Ita hoc loco commodissimè definiri poterit *Dispositio*, quòd sit *justa rerum inventarum collocatio*. Sive, ut in *Ideâ Disposit. Bibl. p. 4.* in *proæm.* eam definivit *Balduinus*, quòd sit *apta & concinna rerum inventarum distributio & collocatio*. Quæ Definitio planè cum nostrâ coincidit.

§. III. Quoniam verò *Methodus*, in concione observata, aut nihil, aut pa-

H

rum

rum differt à *Dispositione*: Ideò *Sleupnerus*, in Tractatu de quadruplici metho-
do concionandi p. 3. *Methodum concio-*
nandi definivit, quòd sit *certus ordo, apta*
ratio, & nervosa dispositio Orationum Ec-
clesiasticarum: tam *Praconi* ad perspicuè
explicandas & feliciùs proferendas, quàm
Auditori, ad exactiùs percipiendas materi-
as sacras apprimè utilis. Sed definitio
hæc à Gravvero censuram retulit, quam
ad oram paginæ manu suâ adscripsit:
Inepta definitio. Certum interim est,
quòd *Methodus concionandi* sit *Dispo-*
sitio Orationum Ecclesiasticarum: quam-
vis *Sleupneriana definitio* non admo-
dum sit apta.

CAPUT II.

De

Diversis Concionandi Me-
thodis.

§. I.

M*ethodus concionandi à Sleupnero, loc.*
cit. pag. 4. constituitur quadruplex.
I. He-

I. Heroica. II. Paraphrastica. III. Artic-
 ulata. IV. Thematica. Heroicam esse di-
 cit, Genus dicendi ἀπὸ τοῦ νομοῦ, quod legibus di-
 vinis regatur, inartificiale sit, & Logices
 ac Rhetorices requisita negligat. Atque
 hanc Methodum tribuit Luthero & Mörli-
 no. Vide Sleupn. cap. 27. Quamvis hæc
 definitio, ut iterum annotavit ad margi-
 nem Gravverus, contradictoria sit: Si-
 nim ἀπὸ τοῦ νομοῦ; non est Methodus. Para-
 phrasticam sive Textualem appellat, in
 quâ post propositionem, textus resolvitur,
 & verba ac phrasæ obscuriores, perspicuâ
 circumlocutione explanantur, annexis Lo-
 cis & Doctrinis, quæ in Auditorum usum
 ut plurimum se offerre videntur. Artic-
 ulatam vocat, quando ex Textu duæ, aut
 plures quæstiones sumuntur, aut puncta ex-
 cerpuntur, & secundum textum pertra-
 ctantur. Vide Sleupnerum p. 184. Sive,
 quando ex textu Loci communes sumun-
 tur, & textus ad eos applicatur. Thematic-
 cam autem tandem appellat; Formam
 concionum, in quâ unicum Thema, sive

simplex sit sive compositum, aut unica quæstio explicanda sumitur. Uti pluribus apud eundem videri potest.

§. II. Nostra autem sententia est, non dari *Methodum concionandi*; nisi *duplicem*. I. *Analyticam*, sive *Paraphrasticam*; in quâ textus dividitur in partes; & singulæ partes ordine explanantur: ac postea doctrinæ aut cuilibet parti annectuntur, aut post absolutam totius textûs paraphrasin subjunguntur. Quæ Methodus, *Brentiana* etiam & *Hunniana* dicitur, ac reliquis concionandi rationibus semper prælata fuit. Est enim facilima, & maxime ad ædificationem facit, quoniam *Sensus* Scripturæ sine *usu* inanis est *scientia*, quam inflare scribit Paulus, *1. Cor. 8. v. 1.* Utrum autem melius sit, *Doctrinas cuilibet parti statim annectere?* aut integræ explicationi textûs eas subungere? dici ferè non potest. Siquidem magni Viri utrumque fecerunt, ut apud Clarissimum *Rebhan pag. 148.* est videre. Videndum erit, quid in quovis loco obtine-

tineat atq; usitatum sit. Quamvis non diffiteamur, quòd nobis magis arrideat iste posterior mod9, qui vult, ut integro textui, *Doctrina & applicatio* subdantur. Pertinet ad hanc *Analyticam, Methodus concionandi Heroica*. De quâ rectè *Balduinus* in *Ideâ Disposit.* pag. 30. Interdum ipsi *Paraphrasi Loci communes* insperguntur, aut continuè tractantur cum allusione tantùm ad textum, ita ut ferè nullum artificium appareat, & tamen artificio rarò imitabili constat; unde à nonnullis *Methodus Heroica* appellatur. II. *Syntheticam*; quando unus aut plures Loci communes proponuntur, & ex textu pertractantur: Ita tamen, ut vel in ἐξερχασία, textus aut in initio statim, aut sparsim simul explicetur, vel in exordio ejus summa præmittatur. Et hæc coincidit cum methodo, quam *Sleupnerus* dixit *Articulatam*, traditaq; fuit à *Philippo Melancthone*; quanquam ipsemet nunquam fuit concionatus, in ejus *Postillâ*. Vide p. 179. *Rebhan*. Necnon trahenda est eti-

am huc *Thematica*; *Sleupnero* sic appellata. Quò pertinet, quòd etiam *Himmelig*, in *Methodo Concionandi Aphoristica*, dicit: *Thema esse vel Textuale*, quod explicetur secundum textus ordinem: vel *Morale*, quod fixum ac unicum locum *moralem* seu *doctrinalem* sibi ex textu tractandam proponat. Prout itaque cuiusvis sunt data *charismata*: ita *alterutrum* harum poterit, vel *semper*, vel *per vices* uti.

§. III. Afferemus verò etiam nonnulla huc facientia ex *Nicolao Caussino*, Jesuita, qui *Lib. XV. de Eloquentiâ sacrâ & Humanâ p. 760.* quod scriptum Anno M. DC. XXVI. Coloniae lucem vidit: eadem ferè nobiscum tradidit. Dicit enim, quòd *Dispositio* sit *vel I.* Ea, quæ *sine arte*; naturali cursu fluat: qualis soleat esse in *Paraphrasi*; quæ apud eruditæ aures lepore & venustate quâdam sit aspergenda, ne pariat tædium: *Homiliis*; quæ per amplificationes & excursions ad mores instituendos adhibitas, totum

tum Evangelium percurrant: *Historiis*; seipsas quandoque dividantibus: *Parabolis*; in quibus primum scopus parabola, secundò signantis, & rei signatae commercium sit declarandum; Et denique mores inde informandi. II. *Vel* Ea; quando ex textu *duo*, aut *tria* quaedam *capita* discutienda proponuntur, *vel* minimè inter se cohærentia, *vel* quod iudicio ejus pulchrius, quæ ordinem aliquem & nexum habeant, ut ex uno in aliud commoda succedat digressio. Circa quam *Dispositionem* & *Methodum* etiam commodè monet: *Totam vim concionis includendam esse Themati*; & *Thema* istud sumi eleganter posse, *vel* ab unicâ voculâ; ut si de isto: *Calicem meum bibetis, Matth. 20. v. 23.* dicturus, agas de duplici *calice*, *Christi*, & *Babylonis*: *Vel* ab *Evangelii* sive *Textûs* scopo. Sunt autem Scripturæ Themata secundum ipsum: *vel* 1. *Exornativa*, quæ pertinent ad *laudem*. 2. *Vel Adhortatoria*. 3. *Vel Reprehensoria*. 4. *Vel Consolatoria*. 5. *Vel*

Didascalica. 6. Vel Institutiva. 7. Vel mixta, quæ plus utilitatis habent, minùs tædii, ut rectè p. 757. docet. III. *Vel* Ea, quæ sequitur modum concionandi *Symbolicum*, cùm *Thema* per *Symbola* & *imagines* tractatur. *Qui* modus, inquit, *solet habere aucupium quoddam novæ & grate delectationis.* Fit autem hoc *vel* per historiam, ut si de Obedientiâ dicturus, effigiæres *Isaacum sub paterno cultro*, & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates & ornamenta ostenderes: *Vel* per *Similitudinem*, ut quando sub *imagi- ne agroti*, tota ratio poenitentiae explicaretur: *Vel* per *Allegoriam*, ut si *imaginem Christi, pendentis in cruce*, explices per *serpentem æneum*: *Vel* si illustris aliqua *figura* instar *emblematis* depingeretur; & per eam thema nostrum repræsentaretur. Subjungit tamen ingenuè: *Sed, ut liberè fatear, hic modus, nisi summâ prudentiâ, & dexteritate tractetur, ostendit quippiam juvenile; & leviculum, quod*

momento temporis deflorescit. Idcirco haud eorum probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola & imagines concionati fuerint. Suademus igitur nos; si quis hoc modo tractandi Thema suum, uti voluerit; ut concionem suam ornet bonis rebus; nec symbola ista aliter adhibenda censeat, nisi pro ratione jucundi & pro memoria Auditorum. Ita enim fiet, ut propter pondus & bonitatem rerum non tam citò deflorescat. Atque hinc sine dubio est, quòd aliqui frequentius sumant quid ex Cantico Canticorum: qui liber ejusmodi Symbolis abundat. Sed, nisi accedat judicium, obtinet illud:

Nō amo te, Volusi, nec possum dicere quare?

*Hoc tantum possum dicere, non amo te! Sic sæpè displicet! concio, ejusmodi delectamentis nimium abundans; quavis causam displicentiæ non possint omnes indicare. IV. Vel Ea, quæ per *περίδοξον* quæstionem tractat; qualis est illa Chrysostomi, quòd nemo ledatur nisi à seipso. V. Vel Ea, quæ per Dialogos &*

H s

Pro-

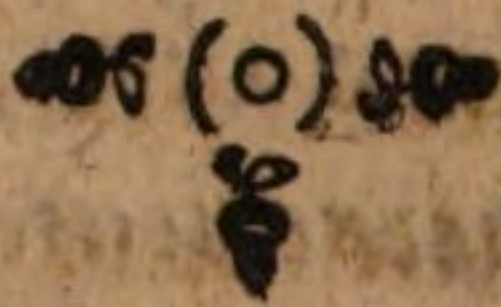
Prosopopæias Thema tractat. Ad quam tamen præstantem quandam facultatem, & industriam requiri dicit. Quæ singula, ut benè sunt tradita: ita idem planè nobiscum dicunt. *Primus* enim *modus* ad *Analyticam Methodum* pertinet, cuius proprium est, per *paraphrasin* agere, aut per *Homilias*, ut fit in *Methodo Heroicâ*: Reliqui *quatuor* autem ad *Methodum Syntheticam*, sive *Articulatam*, & *Thematicam* sunt referendi: quandoquidem non novam & peculiarem constituunt Methodum; sed tantum varios concionum *characteres*, & diversos tractandi Thema in *Methodo Syntheticâ* modos ostendunt. Consentientem igitur habemus Jesuitam in his perinde; sicut idem prorsus etiam de Patrum testimoniis scripsit, *cit. l. p. 758.* quod nos *sect. 1. cap. 1. §. 4.* suprâ tradidimus: *Quod verò ad sanctorum Patrum attinet testimonia*, inquit, *nec ista videntur temerè in concionibus coacervanda, quod plerique faciunt, qui se pulchros & beatos putant, si*
vel

vel ad doctrinae ostentationem, vel ad memoriae miraculum, alia aliis ingerant, & in vernaculâ concione, nihil, nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui, si quæ sunt è Patribus minùs speciosa, vulgari Linguâ pertexunt, additis tantùm vocabulis, in quibus major vis inest, aut gratia. Sic enim & memoria subsidium, & temporis paratur lucrum.

§. IV. Superaddimus denique: Ad *Methodum Analyticam* etiam referendam esse *Methodum* illam; quæ Textum tractat 1. *Analyticè*. 2. *Problematicè*, & 3. *Aphoristicè*. Quam rationem interpretandi Scripturam secutus est *Gerhardus* in *Genesi*, & *Baldwinus*, commentariis in *Epistolas Paulinas*. *Analytica* enim tractatio *dispositionem & explicationem textûs* amplectitur. *Problematica*, quæstiones utiles ex textu eruit & discutit; in quibus *Usus Theoreticus* Textûs Biblici monstratur. *Aphoristica* autem doctrinas ex Textu affert, & *Usum Practicum* monstrat. Ac quamvis *Baldwinus* in

Ideâ

Idea Dispositionum pag. 89. hanc Methodum, Tractationem Scholasticam vocet: Ecclesiastica tamen etiam est; & ad ædificationem utilissima. Modò videatur de quæstionibus: Ne sint 1. Otiosa; ut: An Angeli sint in loco essentia vel existentia? An Deus potuerit mundum creare perfectiorem? 2. Curiosa; ut: Quid Deus fecerit ante conditum mundum? Ubi sit infernus? 3. Impia; quales sunt, quas ratio opponit fidei. Ut: Quomodo hic dabit carnem suam nobis manducandam? Johan. 6. v. 52. Nam anima sana non querit, sed credit, inquit Chrys. homil. 17. in 1. ad Timoth. 4. Nimis longè petita. Sed 5. Utiles, pia, erudita, & ex Textu fluentes. Vide sis Balduinum cit. l. p. 79. & seqq.

Uso Latinorum Terminorum.

§. I.

Propriè quidem aliàs circa *Propositio-*
nem quæri solet? *An partes concionis*
nostræ terminis Latinis, similiter cadenti-
bus, sint includenda? Sed quia in ipsâ par-
 tium tractatione, termini *Propositio-*
 nis multimembris, postea non solum
 repetendi sunt, sed etiam alii prætereà
 adhiberi solent: Ideò in hac sectione e-
 am tractabimus. Quæritur ergò: *An*
pro concione adhibendi sint Latini, simili-
ter cadentes, Termini?

§. II. *Negativam* sententiam, contra
Sleupnerum, secutus est *Gravverus*, in
 notis marginalibus; ὁμοιοτελῆς τῶν istam
 & usum terminorum planè pro *ineptiis*
 habens. Sed cui aliquando præivit *Præ-*
ceptor Ejus, *Hunnius*, in *Methodo Conc.*
de Paraphrasi, m. 7. Artificium quoque,
scribens, in populari concione tenendum
est,

est, ne vocabula artis coram plebe usurpentur, sicut quidam usurpando artium vocabula, solis doctis nota, stolidissime suam coram rudi populo eruditionem venditant, dum inquit: Hoc est argumentum ab honesto, &c. quod auditorem turbat, & de rei intelligentiâ quodammodo desperare facit. Et in concione funebri D. Polycarpi Lyseri, à M. Paulo Jahnisch; Anno M. DC. X. Dresdæ habita, p. 37. refertur; quod etiam ipse terminis fuerit infensissimus. Agerimè enim, dicitur, ferebat charissimus Vir, quando Concionator nova, peregrina, & inusitata rationi concionandi studebat, in quâ similiter cadentibus nimis quis attitur; aut etiam Platonis, Xenophontis, Pausania, Plutarchi, Plauti, Terentii, & aliorum gentilium sententias, apophregmata, apologos, &c. Ut & distinctionum distinctiones, partium particulas, particularum membra & scrupulos, adducit. Suspirabat, inquit, zelabat, clamabat, & scriptis se opposebat: nec ejusmodi novitatem hic Dresdæ cathedram occupare sinebat. Cla-

tis.

rissimus *Rebhan* quoque, in suo concio-
 natore *pag. 201.* morem hunc articulatae
 methodi non planè quidem improbat:
 De quaestione tamen propositâ dubitat
 1. propter servilem in terminis excogi-
 tandis ingenii torturam. 2. quia usus
 Terminorum pariat nauseam, & apud
 populares non solùm, sed & literatas
 aures sit odiosus. 3. Non usurpatus sit a-
 pud *Lutherum* & alios *Doctores*. 4. quia
 habeamus satis terminorum in nostrâ
 vernaculâ. Concedit tamen: posse ter-
 minos *vel* adscribi ad marginem *aut* et-
 iam usurpari in Ecclesiis literatis. Quò
 accedit tandem, quòd I. Simile quid, de
Usu terminorum, non occurrat apud Pa-
 tres. Et quòd II. *Artificis sit artem cela-*
re, & dispositionem occultare sive absconde-
re. Unde famigeratissimus *Dilherrus*
Disp. de Antiquit. Coroll. 11. scribit: *Arti-*
ficis esse, artem premere sive occultare; an-
tiqui Rhetores creberrimè inculcarunt.
Miramur igitur eos meritò, qui in oratio-
nibus suis artem non modò omnibus pro-
dunt

*dunt : sed artis quoque terminos exprē-
munt.*

§. III. Contrā autem Terminis usi
sunt, ac etiamnum utuntur, Theologi
clarissimi, quos inter est *Gesnerus, Meis-
nerus, Weinrichius, Gerhardus*; & recen-
tiores quamplurimi, qui eos in hoc con-
cionandi modo sequuntur. Illorum-
que usum præ cæteris commendat *p. 139.*
& *p. 168. Sleupnerus*. Unde etiam pro iis
videmus pugnare, & ut jam olim tradi-
dimus in Introductione ad Oratoriam
Ecclesiasticam §. 7. adduci solere: 1. *Con-
suetudinem*, plurimis usitatam. 2. *Com-
pendiositatem*. 3. *Auditoris commodum*.
4. *Concinnitatem & adjumentum* in dis-
positione Textûs. Ac potest præterea
ad singula, quæ in contrarium afferun-
tur, responderi; vel de *abusu* ea loqui;
vel de quæsitâ, coactâ & superstitiosâ
terminorum convenientiâ intelligen-
da esse, quam nemo approbaverit. Un-
de prudenter etiam iis, qui non solum
terminos abjiciendos esse putant, sed
etiam

etiam partitionem omittendam, & Dispositionem planè occultandam censent, respondit Jesuita *Causinus*, cit. l. p. 761. *Video apud graves personas, inquit, placere simplicem rei expositionem, & minus concionis divisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile, & frigidum partiri orationem, quòd longè sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere. Procul istæ artis, & ingenii argutia, quàm me ducturus est Orator, lubenter inspicio, viam tenenti gratius est iter, hospes & peregrinus in rebus languet citius. Nolo, qui me suspendat & cruciet, volo, qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimium lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniam statim meretur.*

§. IV. Nunc itaque litem dirimemus.

I. *Neutra* concionandi ratio, nec ea, quæ utitur terminis, nec ea, quæ iis non utitur; superciliosè rejicienda est: sed utraque laudem suam meretur. II. Respiciendum igitur est ad circumstantias

I

loci,

loci, temporis ac personarum, & videntum, quid in quovis loco usitatum sit ac auditoribus placens & utile. Si enim consuetudo ibi ita postulat; termini omittantur: Si non; retineantur. Ad utrumque enim possumus esse parati, & facere, quod in usu sit aliis. Utrumque igitur Concionatorem quibusdam præceptis instruemus. Qui ergò terminos à concionibus suis abesse jubent, & à Latinis abstinent: 1. Nihilominus Textum verbis Germanicis debent dividere; partes, si plures sint, in Propositione enumerare; & congruam Dispositionem sequi, ne Auditores linquantur in suspenso. 2. Non planè ut scopulum, fugiant verbum Latinum. Postulat enim quandoque necessitas, ut Latinis utendum sit, præsertim in citandis emphaticis testimoniis Patrum, aut aliis casibus: neque piaculum est; Latino vocabulo uti. 3. Videant, ut ea quæ Latine dicenda fuissent; vernaculâ nostrâ rectè exprimantur. Qui autem utuntur

Tex.

Terminis, quod etiam juxta *Sleupnerum*,
p. 169. & in Epilogo *p. 230.* in cujusvis li-
 bertate est positum: 1. Videant; ne ter-
 mini sint coacti, contorti aut inepti: sed
 spontè fluant ex textu, & convenientes
 sint. 2. Ne sint nimis multi; aut per
 divisiones & subdivisiones accumulati.
 Quæ enim nimium dividuntur, tædiosa
 sunt, & tandem in pulverem & nihilum,
 præsertim in memoriâ, rediguntur. 3.
 Ut terminos Latinos ex templò Germa-
 nis verbis rectè exprimant. Qui itaque
 utrumque discit; optimè rebus suis pro-
 spiciet; & quilibet *medio tutissimus ibit.*

SECTIO TERTIA.

De

ELOCUTIONE.

CAPUT I.

De

Exordio.

§. I.

SCitè *Pindarus* Olympiade VI. ἀρχο-
 μένῃς ἔργῃς πρὸς ὅσων χεὶρ θέμεν τηλαυγές:

I 2

Incipit

Incipientis operis frontispicium oportet facere præfulgidum. Magna igitur cura habenda est *Exordii* in concione, ne in ipso, quod dicitur limine impingamus. Trademus itaque præcepta 1. de *Exordii officio.* 2. *Fontibus.* 3. *Elaboratione,* & 4. *Virtutibus ac vitiis!*

§. II. *Officium Exordii* quod attinet. I. Adhibetur illud, ad parandam *benevolentiam, attentionem, & docilitatem.* In *Exordio enim*, ut rectè *Jacobus Andrea* scribit in *Meth. conc. p. 68.* *Auditorem præparamus, ut concionem institutam attentè, avidè, & cum voluptate, sine molestiâ audiat.* *Exordium* igitur ad conciliandum; *Epilogus* ad permovendum valet. De quibus videatur *Vossius Instit. Orat. Lib. 3. c. 2.* & *Cassinius, l. cit. Lib. 6. cap. 6.* Si enim illi, scribit *August. lib. 4. de doctrinâ Christianâ c. 2. Tom. III. pag. 29.* *qui res falsas persuadere conantur, noverrunt auditorem vel benevolum, vel intentum, vel docilem proæmio facere: quomodo illi, qui veritatem defendunt, non noverrint.*

verint. Agat igitur, scribit iterū ibid. c. 15. quantum potest, Doctor Ecclesiasticus, ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter audiatur. II. Res una exordii est maximè necessaria: *indicare finem*, cujus gratiâ fit oratio, ut commodè monet etiâ *cit. Lib. 6. Eloq. c. 6. Caussin.* Et *cap. 7.* rectè subdit: *Primò illud statuendum est, duo esse exordiorum genera. Unum necessitatis, alterum ornatûs atque pompæ.* III. Exordiis rarò utendum esse, tradit quidem *p. 670. Wellerus*: Sed sine reliquorum, qui sacram Rhetoricam tractârunt, suffragio. Id igitur non nisi rarissimè & tantùm quandoque omitti posse dicimus.

§. III. *Fontes* Exordiorum, quod concernit: tradiderunt eos pluribus, *Hunnius*, in *Methodo conc.* p. 1027. *Sleupnerus*, *Lib. II. cap. II.* *Rehban* in *Concionat. c. V.* & *Hülsemannus* p. 67. & seqq. Itaque I. Exordium sumi potest vel à *reipsâ*; quod fit, quando Exordium sumitur i. à *summâ textûs.* 2. Ab ejus *distributione*

in partes. 3. à collatione textûs cum tempore. 4. à relatione Textûs ad Capita Catechismi. 5. à recitatione occasionis textûs. 6. à connexionione concionis cum præcedente, quod imprimis utile est in declaratione integri libri. *Vel II.* sumitur ex *Fonte alieno*, sive *Externo*. Videlicet vel I. à *Dictis*. 2. Vel ab *historiâ*; quæ tamen sacra sit, nec nisi rarissimè *Ecclesiastica* aut *profana*. 3. à *causis*, quare materiam hanc suscipiamus tractandam. 4. *A contrario*; ut si de peccati remissione acturus; in exordio dicas, quid sit peccati retentio. Aut si de cæcitare Barthelemi dicturus, in Exordio ostendas, quantum beneficium sit visus. 5. Vel à *genere*, progrediendo deinde ad speciem. II. In quolibet autem *Fonte*; & in inventionione Exordii respiciendum est ad hæc duo. I. *Quomodo Exordium cum textu conveniat.* II. *Quomodo ab eo ad propositionem congruus fieri possit transitus.* III. Optima autem exordiendi ratio est, adducere locum quendam generalem,

ralem, eumque brevi quâdam & gravi
dissertatione tractare, qui rectâ postea,
in materiam propositam influat, ut ge-
nus in speciem. Est enim hæc non so-
lùm pulchra, sed & antiquis familiarissi-
ma exordiendi ratio.

§. IV. De *Elaboratione Exordiorum*
Sciendum est I. Sicut *Vossius* dicit, *Lib.*
III. Instit. pag. 340. Plerique procemium
in tria dispescunt membra; *Propositio-*
nem, ejus *rationem*, & *complexionem*, quæ
transitio est ad ipsam causam: Verùm
Hermogenes quatuor facit exordii par-
tes: *πρόπαισις*, sive *Propositionem*, quæ ἀπο-
δοσὶ quasi viam parit; *κατάσκευα*, sive
propositionis rationem; *ἀπόδοσις* sive *red-*
ditionem, quæ nova est propositio, rem
ipsam tangens, omnemque exordii di-
gnitatem & auctoritatem continens: ac
denique *βάσις*, sive *comproportionem*, quæ
redditionis causam affert. Sic etiam hîc
in elaboratione Exordii, semper primò
præmittitur *πρόπαισις*, sive *propositio*: Et se-
quitur *κατάσκευα*, sive *deductio*, explana-
tio,

tio, & confirmatio περτάσεως. Cui subjun-
gitur postea ἀπόδοσις, βάσις, & *transitio*
seu *applicatio* ad nostram Propositio-
nem. Est autem in iis, ut iterum *Cassio-
nus* scribit *l. 6. c. 9.* plerunque elaboran-
dis difficultas, ut expeditius sit orationis
exitum invenire, quàm principium. II.
In specie, quando Exordium à dicto
quodam, aut ab historiâ sacrâ desumi-
tur: prius adducenda sunt verba, prout
sonant: & deinde *vel* dictum, *vel histo-
ria* in certas dividi debet partes: & par-
tim per paraphrasin, partim per loca pa-
rallela & exempla, quælibet pars brevi-
ter explicanda & illustranda est. Caven-
dum autem est sedulò, ne exordiamur
ab *ovo*, & finiamus in *malo*; id est, ne va-
gabundi, res peregrinas exordio infar-
ciamus, & animum auditoris distraha-
mus: Sed omnia, quæ adducuntur The-
mati & summæ Exordii sint convenien-
tia. III. Alia exordia rem statim aggre-
diuntur: alia fiunt ex abrupto, ut apud
Divum Basilium: *Leo rugiet. & quis non*
time-

timebit? Plurima igitur relinquuntur
Concionatoris prudentiæ.

§. V. De *Virtutibus & vitiis* Exordiorum observandum est: I. Exordia sint *brevissima*, duabus, tribus, aut ad summum quatuor periodis expedita. Dici enim non potest, quàm sit odiosum & molestum prolixum exordium; uti videre est in illis, quibus exordium quandoque dimidia concionis pars est. Præceptum hoc est *Jacobi Andreae, l. cit. p. 68. & Hunnii cit. l.* Quorsum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ; ut benevolè audiaris? *at benevolentia officit tua garrulitas!* rectè inquit, *Lib. 6. cap. 6. Causinus*, II. Non sint longè petita. Præceptum hoc est *Welleri p. 671.* ubi dicit, Exordia hæc esse ea, in quibus concionator nimis prolixâ circuitione initio utatur. Aliàs incidemus in reprehensionem Aristotelis, qui lib. 3. Rhetoric. cap. 14. de iis, qui per ambages amant tempus & aures frustrâ consumere, rectè dixit: *Ubique illis melius esse, quàm in*

*re. Tibicinum autem proprium est foris ca-
 nere, & ubi vis esse malle, quàm domi. III.
 Exordia sint quàm maximè verecunda
 & submissa. Debet enim Oratio in di-
 cendo crescere. Et quò quisque est do-
 ctior, hoc verecundiùs exordiri solet, sic-
 ut contrà indocti, quàm maximè con-
 fidentes sunt initio dicendi. Præceptum
Welleri etiam hoc est, *cit. loco.* Rectè igitur
 docet *Vossius Part. 1. lib. 3. Instit. Orat.*
c. 1. p. 323. quòd tria sint argumentorum
 genera: ἤθη, quæ adhibeantur in exor-
 diis; λόγοι, quæ adhibeantur in conten-
 tione; Et παῖθη, quæ adhibeantur in Epi-
 logo. Nam, ut *Cicero* ait *Lib. 2. de Orato-
 re*, Tribus rebus omnes ad nostram senten-
 tiam perducimus; aut docendo, aut concili-
 ando, aut permovendo: una ex tribus his
 rebus pro nobis est ferenda: reliquæ duæ,
 sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpe-
 tuis orationibus, fusæ esse debebunt. Non
 igitur in exordiis adhibenda sunt παῖθη,
 sed ἤθη: nisi circumstantiæ urgentes po-
 stulent contrarium. IV. Cavendum
 est,*

est, ne eam materiam aut doctrinam in exordio pertractemus, quæ in explicatione textûs, aut applicatione ejus postea recurrat. Quod monetur ab *Hunnio, cit. l. & Steupnero p. 35.* Breviter *Gerhardus* in *Meth. Stud. Theol. p. 229.* Exordium non sit *alienum*, ex *longinquo* peti- tum, *affectatum*, *pomposum*, *abruptum*, *prolixum*, sed proposito textui conveni- ens. Quibus nos addimus: Exordium non sit *scurrile*, *vulgare*, quod in com- munes causas quadrat; *commune*, quod non minùs in hanc, quàm in contrari- am causam possit accommodari; *Sepa- ratum*, quod nec ex ipsâ causâ dedu- ctum, nec sicut aliquod membrum ora- tioni annexum; *Translatum*, quod aliud conficit, quàm genus causæ postulat; *Ob- scurum*, quod capi vix queat: Sed *pium*, *appropriatum*, *conjunctum*, *decens* & *per- spicuum*. Adeoque Exordium rectum sit & in quantitate, & qualitate, ut de re sit & pro re, & ad propositionem de- scensus subtiliter fiat. Videtis *Rebhan, cap. V. m. VI.* §. VI.

§. VI. Præter hoc Exordium occurrit quoque & adhiberi solet in concionibus I. *Introitus*; ante recitationem textûs præmitti solitus. II. *Exordium speciale*; sive præparatio ad confirmationem: Quod statim in initio confirmationis ponitur, antequam ad textum & ejus tractationem accedatur. Et hoc, uti est arbitrarium: ita vel usurpari, vel omitti potest. Si tamen usurpetur, debet esse 1. brevissimum. 2. Textui nostro exactè consonum: Uti de istis *Hülsemannus* etiam p. 603. & *Sleupnerus* Lib. III. c. 4. videri possunt.

CAPUT II.

De

Narratione & Propositione.

§. I.

N*Arrationibus* vix utimur in concionibus; nisi quando in explicatione Historiarum, earundem summam breviter percurrimus. Plerunque igitur vicem

rem *Narrationis* supplet , ultima pars exordii, in quâ fit transitus & applicatio ad textum; & in quâ paucis recitatur ejus *summa*. Vel etiam cum *Propositione Narratio* coincidit, quando historia membratim recitatur, & statim membra illa propositionis loco habentur. Nihilominus tamen *Ejus* virtutes & vitia ex *Vossio* & *Causino*, quantum hîc opus est, attingemus. Commendant itaque *Narrationem* 1. expedita *Brevitas* , quam consequemur, si rem simplicibus verbis exponamus. 2. *Perspiciuitas* , ut Oratio, velut pellucidus annis fluat, & usitatis verbis fiat. Dedecorant autem *Narrationem* 1. *Prolixitas*. 2. *Parentheses* crebræ ac longæ , quæ sermonem institutum aliò trahunt distrahuntque. 3. *Ambiguitas* verborum, & sententiarum. 4. *Nimia* personarum rerumque *multitudo*, & confusio, quæ uno veluti impetu sensibus objectæ , animum Auditoris confundit. 5. Ejusdem verbi crebra & inepta repetitio. Quæ tam in recitatione sum-

ne summæ Textûs: quàm in paraphra-
sticâ enarratione Textûs historici utili-
ter observari poterunt. *Narrationem*
enim, inquit p. 355. *Vossius: oportet esse*
perspicuam, ut intelligatur; verisimilem,
quò credatur; moratam, quò libentius au-
diatur.

§. II. *Propositio*, quæ nunquam omit-
ti debet, est vel 1. *Simplex*, vel 2. *Compo-*
sita; sive multiplex. *Simplex*, aut in ge-
nere dicit, nos acturos esse de hoc Tex-
tu; aut in specie unicum proponit The-
ma, deinceps considerandum. *Multiplex* autem, sive multimembris est, quæ
pluribus constat Partibus; & propterea
complectitur in se partitionem sive di-
visionem Textûs. Quæ Partitio Textûs
nihil aliud est, quàm *Propositio multi-*
plex, ut etiam docet p. 366. *Vossius.* Est-
que vel *Sejunctiva*; quæ recitatis parti-
bus Textûs semovet ea, de quibus dictu-
ri non sumus: Vel *Enumerativa*; quæ
exponit, de quibus dicturi sumus. Vi-
deamus itaque præcepta. I. Si Textus
fue-

fuerit longior, syademus, ut ante confirmationem dividatur, & in propositione indicetur, quibus partibus ejus tractationem finis absoluturi. Si verò brevior, principalis ejus sententia, sive *Thema* in propositione indicetur, & partitio reservetur ad ipsam confirmationem. II. Propositio sit 1. *Brevis*. 2. *Per-spiciua*. 3. Ad primarium *scopum* Textûs *directa*. IV. Nec plus, quàm trium aut quatuor partium numerum contineat. V. Textum accuratè dividat. Ita; ut totum textum ambitu suo includat, nec ulla vel minima particula Textûs prætereatur, quæ non sub aliquâ parte, cujus in propositione facta mentio est, contineatur. Et partes minùs principales à principalibus separentur, nec plus proponatur, quàm deinceps tractetur.

§. III. Post propositionem subjungitur I. Nonnunquam *Excitatio attentionis*: quæ est amica compellatio, admonens Auditores, ut seriò & devotè velint auscultare. II. Ut & semper vo-
tum.

Sum. Quod congruè sumitur 1. à *dicto* quodam Scripturæ. 2. ex summâ Exordii, ejusque verbis. vel 3. ex verbis Propositionis. 4. Vel à tempore. Sicuti exempla satis sunt obvia. An autem hoc votum concipiendum sit in personâ *secundâ*, aut in personâ *tertiâ*? quæritur? *Erhardus Lauterbach*; egregius concionator, Superintendens, dum viveret, Cizensis, Theologus octogenarius: ex animo adversabatur personam secundam: *Irascor*, inquit, *juvenibus*, quando pro concione dicunt: *Tu verò ô DEUS, adsis mihi!* Sic etiam sunt alii, quibus pariter *secunda persona* in voto; & compellatio illa *Tu verò*, &c. non admodum arridet. Existimamus tamen iterum hîc incedendum esse viâ mediâ. Nempe, certum est, quòd *Tertia persona* majoris modestiæ & sedatioris animi indicatiû; insuperque tranquillioris devotionis instrumentum sit, adeoque reprehendendos esse, qui cum nimîâ vehementiâ, & clamorâ quâdam audaciâ; *Secundâ personâ*
utan-

utantur. Interim tamen: *Secunda persona* non planè rejicienda est, præsertim, si dictum Scripturæ, in quo secunda persona habetur, adducas: Sed potest & hæc usurpari; modò id fiat modestè, piè, & convenienter quoad circumstantias.

CAPUT III.

De

Confirmatione.

§. I.

PRæcipua Concionis pars est *Confirmatio*, quam etiam potissimùm respiciunt ea, quæ suprà in Regulis generalibus sunt tradita, memori animo hîc repetenda: Et est *pars Concionis, quæ propositionem, sive simplicem, sive bimbrem, sive trimembrem, per uberiores Textûs declarationem deducit.* Fitque hæc Deductio: I. Vel per *Enarrationem* sive Paraphrasin quandam Textûs; per explicationem *Grammaticam, Logicam & Rhetoricam*; modo superiùs in *Sectione primâ* tradito. II. Per deductionem,

K

sive

sive Demonstrationem , quando Thema nostrum per convenientia argumenta confirmamus , desumta vel ex ipso textu; vel; quod tamen rarò fiat, etiam aliunde quasi in subsidium perita. Et III. Per *Doctrinarum* enumerationem , sive *Applicationem & Usum* : de quibus suprà *sect. 1. c. 4.* vidimus.

§. II. Primarius autem labor est in *Elaboratione* cujuslibet Partis Textûs, & in *Elaboratione Doctrinarum*, quam aliquot præceptis nunc ostendemus. I. Quando igitur Pars aliqua ex textu jam adducta & dictum est: *Proponitur nobis in nostro textu primò hoc*: tum 1. subjungenda statim sunt verba Textûs : 2. Ostendendum , quomodo cohæreant cum *antecedentibus & consequentibus*, & cōferenda, si opus aut commodum, antecedentia & consequentia ; & ita tenenda textûs occasio. 3. Considerandæ & ordine elucidandæ sunt circumstantiæ, ac repetenda est textûs summa, & quomodo ista partem nostram in se
con-

contineat? ostendendum. 4. Ubi necessarium videbitur: explicanda etiam per paraphrasin difficiliora verba aut difficiliores sententiæ. 5. Singula autem illustrari possunt per loca parallela aut exempla, secundum cuiusvis concionatoris prudentiam. II. Similiter etiam progrediendum est in *Elaboratione Doctrinarum*, & ostendendum 1. quomodo *Doctrina* fluat ex textu. 2. Corroboranda est locis parallelis. 3. Illustranda, si opus sit, exemplis. 4. Commendanda commemoratione pœnarum & præmiorum. 5. Applicanda est, si commodum videbitur porro, vel ad *Usum dehortatorium, adhortatorium, consolatorium, aut refutatorium*: prout Concionator existimaverit, illarum ulteriorem applicationem Auditoribus profuturam. Quæ si sic observata fuerint, & crebra accesserit exercitatio, non diu laborantem sinent hærere.

§. III. Pertinet autem ad *Confirmationem* quoque magnam partem *Pa-*

pathologia, quæ *triplex* est: I. *Realis*, quæ sumitur ex illis Rhetorum locis, in quibus docent, per quæ argumenta singuli affectus moveri possint, & pluribus traduntur à *Vossio* in *partit. Oratoriis Lib. 2. p. 91. cap. ii. & seqq.* Ubi videantur. Sicut verbi gr. *Metus* incutitur, si mali impendentis *magnitudinem* exponas, ei hoc *certissimè* imminere ostendas; ejusque *exempla* adducas. *Spes* seu *confidentia* excitatur per commemorationem *assistentiæ divinæ*; *Possibilis*; *exemplorum*. *Pudor*, per expositionem *turpitudinis*, & *exaggerationem* circumstantiarum. *Letitia*, per expositionem magnitudinis præsentis boni. *Ira*, per expositionem *atrocitatis* facti, & *exaggerationem* circumstantiarum. *Lenitas*, per facti confessionem, excusationem, aut deprecationem. *Amor* excitatur objecti *convenientiâ*, *honestate*, & *utilitate*. *Odiū*; locis contrariis. Et quæcunque ferè de istâ *Realis Pathologiâ* Rhetores tradiderunt, suum hîc usum habent. II. *Verbalis*; quæ est Ora-

tio.

tionis per Tropos & figuras exornatio. Sicut v. g. *Exclamatio* facit ad exaggerationem: *prosopopæia*, *communicatio*, *epizeuxis*, ad instructionem, & correctionem. Iterum *Prosopopæia* & *Apostrophe* ad consolationem. *Paronomasia*, aliquā occultam ingratitudinem & nauseam in se continent; & juvenile quid olent. Idem iudicium esto, secundum concionatoris prudentiam, de *tropis* & *figuris* cæteris. III. *Moralis*, quæ est ratio excitandi affectûs per mutationem vocis, mores & gestus corporis: Sed quæ ad ipsam actionem *Oratoriam* sive *Pronunciationem* pertinet.

§. IV. Addimus monita specialia. I. Quando in explicatione Textûs aliquid per *Remotionem* enucleaturi sumus: fiat id tempestivè, & ea tantum removeantur; quæ habent speciem aliquam probabilitatis. Sicut probandum non videtur, quod p. 53. scripsit *Sleupnerus*: In his verbis Joh. 16. Nunc autem vado ad eum, qui me misit; exprimi *Iti-*

meris modum. Vult enim *vadere*, inquit, non *equitare*, non *vehi*, non *navigare*. II. Ubi res clara est: longiore paraphrasi & multitudine verborum supersedendum est, ne *soli* videamur accendere *facem*. III. Singularum partium tractatio, concludenda est convenienti & nervoso aliquo dicto Biblico; ut Auditori addatur stimulus etiam reliqua audiendi, & in mente ejus relinquatur quasi aculeus. IV. Variantes sententiæ non, nisi cum prudenti consideratione circumstantiarum adducendæ sunt: ne auditores confundantur; & falsam sententiam arripiant pro verâ. V. A paraphrasi commodè progrediendum est ad doctrinas. VI. Diligenter & ubique prædicandus est CHRISTUS. Rectè enim in præfatione Bibliorum B. Lutherus: *Si vis benè & securè explicare: sume Christum, & tibi Eum ob oculos pone. Hic enim est Vir ille, quem omnia & singula in Scripturâ respiciunt.*

Confutatione & Peroratione.

§. I.

Confutatio rariùs in concione occurrit. Unde & *Causinus lib. 15. p. 762.* inquit: *Post Confirmationem sequitur, si quid refellendum occurrat, confutatio. Occurrit tamen.* Unde & *Hunnus p. 1035.* *Confutatio, inquit, etsi non in omnibus concionibus semper locum habet; sæpenumero tamen intermitti pro ratione propositæ materiæ non potest.* Aut enim Textus à depravatione adversariorum & falsâ eorum Interpretatione vindicandus est: Aut contra adversarii errorem urgendus. Observanda itaque sunt in eâ, quæ suprà *§. 2. c. 4. p. 4.* de ἐλέγχῳ tradidimus. Quibus hîc ex *Hunnio & Rebhanio* superaddimus. 1. *Vulpes, id est, falsi Doctores, vineas devastantes, capiantur; sed argumentis, non armis.* Verba sunt *Bernh. serm. 66. super Cantic.* 2. ἐλέγχῳ in gratiam adversariorum neutiquam inter-

mittendus; sed, ut Wellerus pag. 724. loquitur, adhibendus est, ubi necessitas postulaverit. 3. *Confutatio* sit perspicua & solida. 4. Sit brevis & succincta, quod etiam *Jacobus Andree* monuit, in *Method. concion. p. 72. Confutatio*, inquit, *brevis sit & perspicua, nisi fortè depravatio sententiae explicanda est, quae copiam verborum & orationis gravitatem, sine contumeliâ aliorum, requirit, ut error cognoscatur ab auditoribus, & studium veritatis in concionatore, non perversus affectus, conspiciatur.*

§. II. De *Peroratione* sive *Epilogo* tradit *Lib. III. Partit. Orat. c. 9. Vossius*, quod ejus munus sit duplex: *Prius ἀνακεφαλαίωσις*, sive enumeratio potissimorum argumentorum; *Alterum παρορμήσις*, sive *commotio affectuum*. Quâ in parte dicit, oratorem in primis aperire debere fontes eloquentiæ: sic ut non solum incendere judicem, sed ardere ipse videatur. Scitè enim *Henricus IV. Rex Galliae*, referente *Causino*, dixit: *Non aliunde se melius*

*lius præstantem dignoscere Oratorẽ, quàm
ex peroratione.* Pariter *loc. cit. p. 73.* do-
cet *Jacobus Andrea*: Perorationem, sive
Epilogum complecti debere 1. *Repeti-
tionem* præcipuorum argumentorum.
2. Severam *admonitionem*, quæ instar
fulminis adhibeatur, ut, quæ audita sunt,
animis suis auditores reponant, firmi-
ter teneant, & ad illius præscriptum o-
mnes vitæ suæ rationes instituant. Et
cum eo consentiunt ac similia tradunt
p. 626. Wellerus. Item *p. 1036. Hunnius.* &
p. 599. Rebhan. Addamus itaque præce-
pta. I. Opera danda est, ut *masculè & ex-
peditè desinamus*, inquit *cit. l. p. 263. Vos-
sius.* Quod tamen humanitate, lenitate,
& orationis suavitate, non importuni-
tate, fiat; ut rectè monet *pag. 74. Jacobus
Andrea.* II. *Repetitione* argumentorum
non est utendum, nisi ubi circumstan-
tiæ id videbuntur requirere. Rectè e-
nim *Lib. 15. pag. 762. Causinus*: *Claudit to-
tam concionem peroratio, quæ fieri solet,
non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad*

ostentationem memoria, quæ per totam orationem longè latèq; sparsa fuerint; sed per acrem quandam exhortationem, quæ vè novas, easq; potioris notæ rationes contineat, vel certè jam delibatas robustiore quâdam vi, & lacertis imprimat, ut infixos aculeos intimis auditorum animis relinquat. III. Repetenda sunt itaque tantùm ea, quæ maximè velimus auditorum animis inhærere. Ut iterum cit. l. p. 264. præcipit *Vossius*: Nec nisi nervosa quædam textus summa in peroratione erit proponenda. IV. Cavenda est odiosa prolixitas, & videndum ne prolixis concionibus prolixo addantur Epilogi. Ut unanimiter monent, *Jacobus Andree, Hunnius, & Wellerus* citatis locis. Etenim hoc vitium concionatori summo perè vitandum est, ne *tedium aut satietas sacre concionis auditores capiat*, inquit cit. l. *Wellerus*. V. Per Apostrophem, aut abruptum finem facere juverit aliquando, modò ne quid nimis frequens & affectatum: præcipit *Causin. cit. l.*
VI. Con-

VI. Concludenda est Concio tandē pio *Voto*; in quo precamur, ut aut Deus Spiritu Sancto suo obsignet ea, quæ fuerint audita; aut ea bona nobis concedat, quorum proximè facta fuerit mentio; aut etiam mala avertat, quæ proximè commemorata; aut etiam dicto quodam Scripturæ; aut piâ gratiarum actione, & celebratione Divini Nominis concludi potest.

SECTIO QUARTA

De

MEMORIA ET PRONUNCIATIONE.

§. I.

M*emoria* est quasi *horreum mentis*, & *thesaurus*, exquisitissimâ rerum omnium opulentiâ refertus: Sine quâ nemo potest docere. Est enim quasi oculus in occipitio: & ipsæ quoque Musæ nutricem Mnemosynen à Poëtis dicuntur habuisse. Necesse est igitur, ut
de

de hac quoque nonnulla tradamus. I. Qui itaque cupit memoriam conservare, ei prima cura sit cerebri. Nam humidum cerebrum & frigidum, memoriæ est inimicum, ut in infantibus & senibus deprehenditur: Calor autem ac siccitas nimia, ut & frigus ac humor nimius, eandem planè tandem extinguunt. Videndum ergò, ut cerebrum habeamus moderatè siccum & calidum. II. Nocent quoque memoriæ: 1. *Crapula.* 2. *Somnus diurnus.* 3. *Vigilie nocturnæ.* 4. *Lucubrationes continuatæ.* 5. *Studia* suscepta statim à prandio aut cœnâ. 6. *Negotiorum gravitas & multitudo*, quæ turbant quietem animi; & species in phantasia & memoria commiscent ac obliterant: Ut ei, qui concionaturus est, propterea graves variæque occupationes ad tempus meritò omitteendæ sint. 7. *Affectus animi.* 8. Sicut & medicamenta, ad juvandam memoriam intra corpus sumpta, periculosa judicantur; quoniam lædere creduntur ima-

ima-

imaginationem sive phantasmiam ; &
 compertum sit , post ea adhibita non-
 nunquam febres acres & etiam deliri-
 um secuta fuisse. III. Phantasticam au-
 tem illam memoriam ; quam quidam
 sequuntur , dum aut in chartâ certas &
 hieroglyphicas depingunt imagines ;
 aut sibi imaginantur quatuor templi
 angulos ; aut contemplantur ejusmodi
 circa tibicines ; planè rejicimus. Est e-
 nim duplex labor, excogitare primò res,
 & deinde illarum imagines ; nec credi
 potest , quàm graviter memoria defati-
 getur, dum primò concipere imagines,
 & deinde iteratò labori attendere cogi-
 tur , quid significant. IV. Locus *solita-*
rius ; & *tempus* matutinum commen-
 dantur. *Ille*, ne animus distrahatur, & si
 visum fuerit , clarâ voce concio recitari
 possit. Quod tamen vires atterere solet :
 & vocem , si fiat paullò ante habendam
 concionem, obtundere. Hoc autem,
 quia tum animus maximè est serenus.
 Quamvis neque sub somnum ediscere
 nocce-

noceat. Oratio enim per noctem & somnum in cerebro velut concoquitur, & quasi in succum & sanguinem vertitur. Ubique tamen videndum, ut vires ad pronunciandum serventur integræ.

§. II. Quæritur autem I. *An concio de verbo ad verbum sit scribenda?* Determinamus quæstionem secundum *Jacobum Andreæ* p. 77. & *Hunniū* p. 1039. ita: I. Si fieri potest per occupationes & alias circumstantias; fiat: quoniam habet multas utilitates totalis scriptio. Si autem circumstantiæ id non admiserint; suademus in primis exercitatis concionatoribus cum *Jacobo Andreæ*, *Hunniō*, locis citatis, & *Gerhardo* in *Method. Stud. Theol.* p. 233. ut diligenter tantum annotentur præcipua concionis capita, additis argumentis, Scripturæ exemplis & sententiis. Hoc enim modo ad dicendum veniet paratus concionator; nec tamen verbis alligatus, sed in dicendo liberè, Spiritus Sancti revelationi addictus, qui non modò verba idonea, sed etiam res ipsas

ipsas suppeditat; & orationem totam invocatus ad gloriam Dei & salutem auditorum sæpenumerò, præter cogitationem Doctoris, dirigit; ut *pag. 78. Jacobus Andree* loquitur. Sæpè etiam ad pias preces in ipsâ cathedrâ meliores succurrunt meditationes; quàm succurrerunt privatim. Quin & in casu necessitatis nuda solùm capita concionis cum argumentis paucissimis signare licet; modò id ex pigritiâ non fiat. II. In principio autem & exercitii concionandi auspicio concio de verbo ad verbum est consignanda. 1. Propter memoriam. Fit enim ita, ut animus diutiùs rei immoretur: ac dum aliquid chartæ inscribitur, ut *part. 2. Instit. l. 6. p. 521.* loquitur *Vossius*, simul inscribatur animo. 2. Propter majorem in dicendo confidentiam. Et 3. Propter res & stylum; ut rebus & verbis sacris eò meliùs assuescamus. II. Quæritur: *An Concio de verbo ad verbum sit ediscenda?* Respondemus itidem ut modò: Si potest fieri, fiat; præser-

tertium in initio. Sed sicut id reprehendere nolo; ita cuiquam, ut idem faciat, autor esse non possum. Requirit enim memoriam firmissimam, quâ pauci præditi sunt: Et periculum accedit, si uno verbo impingant, ut in universo orationis contextu facile errent. Nisi igitur quispiam ad dicendum planè ineptus sit, nunquam consuluerim hanc rationem sequi, quæ multa incommoda habet conjuncta, iterum cit. p. 77. scribit *Jacobus Andrea*. Et consentit de aliis quoque Orationibus *l. cit. p. 522. Vossius*. Eademque ferè quoad verba *cit. loco* tradidit *Hunnius*, inquiens: *Memoriam onerare certo certorum verborum conceptu, & se ad certa verba astringere, esset laboris immensi*. Potissima itaque hîc & major cura sit *rerum*, quàm *verborum*.

§. III. Restat *Pronunciatio*, sive *actio*; quam *Vitam Orationis* appellavit *Asconius*, & cui *primas, secundas & tertias* tribuit *Demosthenes*, *Augustino* teste, epistola *LVI*. Quæ etiam hîc est *apta vocis, corporis*.

*porisq; pro rerum affectuumq; varietate
conformatio.* Et comparatur; *Naturâ
methodo* sive *arte*; & *exercitatione*. Quê-
admodum enim de iis, qui semper con-
sistebant in angulis, secretisque libro-
rum; nec unquam, desertis parietum
umbris, in lucem fori prodibant; Cato
falsè dicebat, eos hære in Isocraticis
diatribis, quasi cogitarent apud inferos
reis patrocinari; ut loc. cit. p. 516. refert
Vossius: Ita laudandum non est, quòd
intermissâ exercitatione ita quandoque
domi confidemus, & sacram refugimus
cathedram, quasi in Paradiso demum
concionandum esset. Non igitur inge-
nium sinamus silvescere: sed istud exco-
lamus, & quia solus, artificem qui facit,
usus est, maturè exerceamur.

§. IV. *Principalis* autem *hostis* Con-
cionatoris, est *Spiritus timiditatis*: sive
ut de aliis Oratoribus l. cit. p. 521. censet
Vossius; *Pudor* & *Metus*. Unde p. 23. Cla-
rissimus Rebhan: *Memini, me audire
senes septuagenarios & octogenarios, qui*
L ultra

*ultra quadragessimum & quinquagesimum
 annum versati in Ministerio, facti tamen
 sunt, se nunquam sine horrore aliquo cathe-
 dram conscendisse, & ad dicendum surre-
 xisse. Quod inter cæteros de parente
 suo, ministro Ecclesiæ Ulmenensis sibi re-
 tulisse dicit Doctorem Hütterum. Et
 ipse B. Lutherus in Coll. conviv. cap. 22.
 de se dixit. Etsi jam senex, & in concio-
 nando exercitatus sum: tamen timeo, quo-
 ties suggestum conscendo. Et optimi qui-
 que, scribit p. 13. in Epistolam ad Roma-
 nos Mylius; Spiritum timiditatis difficili-
 mē & vix tandem expugnant. Concio-
 natores igitur confidentes sint & intre-
 pidi; sicut Paulus Rom. 1. v. 1. & 5. coram
 Romanis confidentissimē de suo offi-
 cio, & doctrinā gloriatur; & videant, ut
 Spiritum illum timiditatis, qui plerun-
 que eos affligit & terrere conatur, in ve-
 rā fide expugnent & ejicient. Recorden-
 tur enim 1. Suae vocationis, quæ divina
 est, & postulat, ut causam Dei agant, &
 ejus loco loquantur. Hinc enim Au-
 gust.*

gust. serm. 10. de Verbis Domini: In omnibus verbis meis speculum propono: Nec mea ista sunt verba: sed Domino iubente loquor. 2. *Segregationis suæ ad tale officium.* 3. *Providentiæ divinæ*, secundum quam jam tum decretum est, quibus & quanto cum fructu quisque prædicare debeat. 4. *Suæ doctrinæ*, quæ DEUM habet auctorem; agit de Christo, salutis fundamento; verissima est, & innume-
ris documentis comprobata, & à quâ salus æterna auditorum dependet. Hæc omnia Concionatori excussum à Spiritu timiditatis animum reddere possunt, ut cathedram intrepidus adscendat. Inde enim est, quòd suo Timotheo etiam scribit *Paulus, 2. Tim. 1. v. 6. & 7. Quamobrem commonefacio te, ut suscites donum Dei, quòd est in Te, per impositionem manuum mearum.* Non enim dedit nobis Deus Spiritum timiditatis, sed potentie, ac dilectionis & sobrietatis. Oret igitur cathedram ascensurus devotè & ardentè Concionator, & postea DEO confidat.

Oratio enim omnia impetrat ; inprimis *Spiritus Sanctum*, *Luc. 11. vers. 13.* & qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare & legere, scribit *Isidorus lib. 3. de summo Bono c. 3.* Et *Concionatores timidi sunt optimi: qui verò animam in linguâ habent, plerumque confunduntur*, inquit in *Instit. p. 146. Balduinus*. Valet enim hîc istud *Matth. 10. vers. 20.* *Non vos estis illi loquentes, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Videatur cit. l. *Mylius*, & p. 77. Pastoralis sui *Conradus Porta!*

§. V. *Finimus* præceptis; in ipsâ *Pronunciatione* observandis. i. De *voce* præcipit *Vossius* cit. l. pag. 524. Ut ratione *Quantitatis*, temperetur ad loci amplitudinem; singula proferantur cum aliquâ morâ; & si imbecillior fuerit, rariùs attollatur, sæpiùs deprimatur & flectatur: Ratione *Qualitatis* autem, ut clara sit & *suavis*. Quò facit; ut Oratio in Exordio sedata sit: Ut intervallis longiusculis distinguatur sermo: ut vox cre-

crebrò immutetur ; *μωωωωωωωω* enim nihil ingratius : & ut vitemus exclamations acutas ; Vulneratur enim per eas Oratio dicentis , & aures læduntur Auditoris ; nec quicquam magis illiberale est , quàm vociferatio. Similiter cum *Jacobo Andree p. 82. Hunnio & Gerhardo* cit. locis. præter hæc , quæ adducta sunt commendamus , ut Vox I. *Naturalis* sit , & Colloquio familiari non multum absimilis : Vox naturalis enim , ut dicitur , maximè est audibilis. II. Non pugnet cum Naturâ , aut ultra vires eleve- tur. III. Non sit stentorea , monotonica ; aut assurgens in vocibus , in quibus nulla est emphasis , sed pro concessis divinitus donis , grata , serena , gravis & majestati verbi divini conveniens. II. De *Corpore* , vel *toto* , vel *ejus membris* ; ut & de *Gestibus* præcipimus I. *Incessus & stas corporis* sit decorus ; *Man sol nicht auff die Cankel lauffen / als wie ein Schuster / der den Marckt verseumt ! Caput rectum* , non obstipum , aut demissum ;

nec tamen rigidum aut immobile, ne videamur superbi vel audaces: *Vultus*, rebus conveniens, hilaritatem v. g. in lætis, moestitiam in tristibus præ se ferens, nec enim laudandus est iste apud Philostratum Rhetor, in terram conjiciens *vultum*, cum diceret: 'Ω Ζεῦ! Ο *Jupiter*; & *oculos* in cœlum sustollens, cum addidisset: 'Ω γῆ! Ο *terra*! cum rerum Natura contrarium dicteret! *Brachia* modicè projiciantur: *Manus* & *digiti* loquentem juvent. *Barbam* demulcere, *fr̄ntem* fricare, in cathedrâ cum monachis Italicis instar erronis discurrere, moveri semper de latere ad latus, nec unquam consistere, aut firmum observare corporis positum: tam à Rhetoribus, quàm à *Jacobo Andreae* p. 84. censetur vitiosum. III. *Gestibus* tamen, pro consuetudine loci; & cujusvis Concionatoris aptitudine; utendum erit vel non utendum. IV. Semper autem cavendum, ne in actione committatur excessus, aliud enim est concionatorem, aliud
histo.

histrionem agere; ut loquitur Gerhardus. in Methodo p. 236. Nam; Sedata debet esse concionatoris actio, gravitati rei conveniens. Quibus B. Jacobi Andree, p. 84. Methodi; verbis hanc sacram Rhetoricam concludimus, & ut divinâ benedictione fructum multum & copiosum ferat, devotè precamur!

Sequitur juxta promissum;

BREVISSIMA INFORMATIO CONCIONATORIS.

Quomodo se debeat gerere
in singularibus quibusdam
CASIBUS.

CAPUT I.

De

BAPTISMO.

§. I.

Contingit quandoque, infantem ob
imbecillitatem virium non posse
integrum edi in lucem. Quæritur er-
go: *An infans utero materno adhuc in-
clusus baptizari debeat; ita ut super cor-
pus matris fundatur aqua. Et: An mem-
brum infantis in lucem editum baptizan-
dum sit? ita ut integer infans deinde vi-
deatur fuisse baptizatus.* Et ratio inter-
rogandi est, quòd alicui videri possit;
sic

sic optimè in casu necessitatis infantibus consuli posse. Egerunt de hoc Casu *Sarcerius* in formâ Ordinationis; *Conradus Porta* in *Pastorali Lutheri*, pag. 448. quest. 4. & alii. Dicendum est, quòd neutrum debeat fieri. Rectè enim Jus Canonicum, de *Consecratione*, distinct. 4. C. 115. p. 1233. ex *Isidoro* lib. 1. sentent. de summo bono, c. 24. *Qui in maternis uteris sunt, cum matre baptizari non possunt: quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non praecessit.* Conferendus est itaque baptismus non nisi perfectè natis, & erudiendi parentes; non privationem, sed contemptum Sacramenti, damnare; ut pluribus ostendit *Porta*.

§. II. Quando autem infans modò natus periclitatur de vitâ & vel ab obstetrice aut aliâ personâ quâdam baptizatus jam est, aut mox baptizandus, *quid faciendum est ministro Ecclesiae?* Respon-

L s

de

demus: Si mulier aut ædituus infantem baptizaverit: interrogare debet, quomodo & quibus verbis id fuerit factum: ut de baptismi veritate certò constet. Informet quoque tempestivè obstetricem aut ædituum; quomodo in tali casu necessitatis infantes morituros baptizare debeat. Si autem ipse Ecclesiæ minister vocetur: consideret, quamdiu infans possit vivere? & deinde si modicè adhuc firmus fuerit, jubeat ex templo vocari patrilios; aut in eorum locum substitui vicarios. Et tum, pro ratione circumstantiarum, vel totam adhibeat baptisandi formulam: vel solam oret Orationem Dominicam, & interroget quæstiones fidei: vel summam dicat: Credis in DEUM Patrem, Filium & Spiritum Sanctum: Vel etiam hæc omnia omittat; & dicat: Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti. Sed caveat; ne infans, dum priora legat, fortè vitâ, sine baptismo excedat: & diligenter exploret, an manifesta signa vitæ

vitæ adhuc in infante supersint, ne videatur baptizasse infantem mortuum.

§. III. Quoniam verò in locis quibusdam, infantes ita vel à Pastore, vel à muliere domi in Casu necessitatis baptizati portari solent in templum; & ibi reliqua ex formulâ baptismi prælegi. Ideò quæritur; *An ejusmodi baptizatus infans etiam exorcisandus sit?* Respondemus: Nullatenus; ne Spiritum Sanctum, quem infans per baptismum verè accepit, Spiritum malignum appellemus; ab infante jubeamus recedere, & blasphemè Spiritum malum appellemus. Videat. *Luth. Tom. 8. p. 50.*

§. IV. Adhibentur in Baptismo testes, Patrini, sive susceptores: quem morem & ritum quidam deducunt ex jure divino, propterea quòd Esaias, *cap. 8. v. 2.* impositurus filio suo in circumcissione nomen, ex Dei mandato duos adhibuerit testes: Alii autem eum Higinio adscribunt, decimo Romanæ Ecclesiæ Episcopo, qui, cùm in persecutionibus paren-

parentibus eriperentur liberi ; Anno Christi CXL. iusserit, ut administrati & collati infantibus baptismi, certi adhiberentur testes. Ut apud Brochmandum de baptism. *sect. ult.* videri potest. Circa hos quæritur: *An admittendi sint ad officium Patrum homines diversæ religionis?* De Judæis, Arrianis & Photinianis, res certa est, eos non esse admittendos; propter errorem, quem foveant, in articulo TRINITATIS: Sed de Calvinianis & Pontificiis sententiæ variant. Negat *Porta*, p. 444. *Ordinatio* item Ecclesiastica *Magdeburgensis*, dicens: *Quod admittere ad baptismum Papistam, sit Christum abnegare:* Et nonnulli alii. Sed cum certis conditionibus eos admitti debere, præcipit *Ordinatio Ecclesiastica Augusti artic. general. 10. §. Desgleichen:* quæ videatur. Præviâ modestâ admonitione igitur Papistas & Calvinistas admitti posse, statuimus.

§. V. Quæritur porro: *Quando bapti-*

prismus proſit ei, qui fictè illum accepit?
 Respondet Corpus Juris Canonicum, ex
August. lib. 1. de Baptismo, c. 12. de Con-
 ſecrat. diſt. 4. c. 42. *Tunc valere incipit ad*
ſalutem Baptismus, cùm illa fictio, veracè
confessione reſceſſeris, quæ corde in mali-
tiâ, vel ſacrilegio perſeuerantè, peccato-
rum abolitionem non ſinebat fieri. Idem
 judicium eſto de Abſolutione indigno-
 rum & hypocritarum. Incipit enim &
 in iis efficax eſſe abſolutio, quampri-
 mum hypocriſin deponunt. Ex parte
 DEI autem ſemper rata & firma fuit.
Eſt enim Deus verax, Roman. 3. v. 4. &
omnis homo mendax, & dona DEI ſunt
αμεταμέλητα, Rom. 11. v. 29. nec incredu-
 litas eorum fidem DEI facit ir-
 ritam.

CAPUT II.

De

SACRA COENA.

§. I.

Quæritur: Quid illud significet, quod in quibusdā Ecclesiis ante administrationē Cœnæ; Pastor canit: Sursum corda? & Ecclesia respondet: Habemus ad Dominum? Respondet Cyprianus *serm. 6. de Oratione Dominicâ*, & ex eo Jus Canonicum, de Consecrat. dist. i. causâ LXX. Ideo & Sacerdos ante orationem præfatione præmissâ parat fratrum mentes, dicendo (Sursum corda) ut dum respondet plebs (habemus ad Dominum) admonetur, nihil se aliud, quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium pectus, & soli Deo pateat, nec ad se hostem Dei, tempore Orationis adire patiatur.

§. II. Quid observandum est in preparatoriis Sacra Cœnæ? Hostiæ accurate sunt

sunt numerandæ. Et si in numero fortè erratum fuerit; ultima hostia *vel* potest frangi in duas partes: *vel*, quod melius; nova hostia promi & prælectione priorum verborum Christi consecrari & communicanti dari. Si autem supernumerariæ aliquæ hostiæ fuerint, possunt iis, qui ultimi accedunt, vel duæ vel etiam tres dari. Unde & in multis locis obtinet, ut datâ operâ duæ vel una, hostiæ numero ordinario superaddatur. Si quid inciderit fortè in calicem, cochleari removendum est, & omnia reverenter agi debent.

§. III. *Quid autem faciendum est: si quid fortè de sacro calice stiller in linteum, aut in altare? Respondet Jus Canon. cit. l. d. 21. c. 27. Si per negligentiam aliquid de sanguine Domini stillaverit in terram, linguâ lambetur, & tabula radatur. Si non fuerit tabula, ut non conculceretur, locus corradatur, & igne consumatur, & cinis intra altare recondatur. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam. Sic quo.*

quoque *Sacerius l. cit.* itidem svadet, ut terra illa radatur & comburatur: Si autem locus iste, in quem inciderit stilla, lapis fuerit, ut ignis ei imponatur, & locus amburatur. Usitatissimum autem est: albo linteo benedictum vinum, ut sacrum Symbolum detergere. Cavendum enim est, ne aut videamur transubstantiationē admittere aut non satis reverenter tractare consecrata symbola. Extra usum enim nihil habet rationem Sacramenti; nec etiam vinum in sanguinem Christi transubstantiatum est.

§. IV. *Licetne Sacramentum sub una accipere specie?* Respondet *Gelasius, l. cit. dist. 2. c. 12.* Comperimus autem, quod quidam sunt tantummodo corporis sacri portione à calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio quā superstitione docentur obstringi) aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: quin divisio unius, ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest
pro-

provenire. Monet itaque citato loco Sacerius : in communione moribundorum properandum esse; ne fortè exspirent, antequam utramque accipiant speciem; & ita Sacramentum dividendum sit. Et dicit: Minister Ecclesiae potius sine Sacramento moriturum sinat decedere, quàm ut contra Institutionem Christi, unam tantummodò speciem distribuat.

§. V. *Quid verò faciendum, quando aeger ob vomitum aut nauseam non potest Sacram Cœnam accipere? Respondet Augustinus in sermon. de verbis Evangelii, loc. cit. c. 47. Ut quid paras dentes & ventrem? Crede & manducasti. Credere enim in eum, hoc est, panem vivum manducare. Qui credit in eum manducat eum: invisibiliter saginatur, quia & invisibiliter renascitur. Erudiendus ergò erit ægrotus, contemptum damnare, non privationem: & ad Spiritualem manducationem fidei cohortandus.*

§. VI. *Sed quid agendum est, si aeger acceptâ sacrâ cœnâ integrâ; statim dein-*

M

ceps

ceps exspiret; & hostiam acceptam adhuc in ore hærentem habeat? Respondeo: Snadent quidam, referente Sacerdote, ut illā hostiā minister Ecclesiæ ex ore mortui fumat & edat: Sed extra controversiam hoc non esset ad cuiusvis palatum. Dicit itaque doctos suasisse, ut talis hostia combureretur; id quod etiam factum viderit. Existimamus autem, potius hostiam demortui relinquendam, & manu Sacerdotis aut agnati cuiusdā reverenter aut ad latus maxillæ, aut in guttur ejus recondendam esse: ne videatur demortuum & Sacram cœnam separata fuisse, aut eum integrum Sacramentum non accepisse. Sufficit enim, quòd utramque speciem acceperit ore, quamvis eam ex imbecillitate deglutire non potuerit.

§. VII. *Sed si hostia fortè in terram cadat ex patinâ, quid faciendum?* Hic Casus sæpè contingit, & ministros Ecclesiarum facile terrere solet. Attollenda est reverēter & nihilominus usurpanda, ut

ut censet Sarcerius. Si tamen extimescenda fortassis esset in communicante nausea, ipse minister Ecclesiæ eam sumere posset, & in fine administrationis consecrare aliam.

§. VIII. *Quomodo autem erigendi sunt, qui vehementer anguntur & tentantur propterea, quod post acceptam Sacram Cœnam iterum de novo peccant, & promissum de emendandâ vitâ perfectè servare non possunt.* Respondet *Ambros.* lib. 4. de Sacramentis c. ult. & ex eo *Jus Canonicum* l. cit. dist. 2. c. 14. *Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur: debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam!* Talibus igitur ostendendum est, non esse institutam Sacram Cœnam propterea, ut eâ sumtâ, deinceps planè à peccatis liberi futuri simus: Sed ut continuo morbo continuum etiam esset remedium. Cujus Usus tamdiu iterandus est; donec.

M 2 mor-

morbus peccati tandem expugnetur.
Id quod per mortem fit & placidum o-
bitum: Etenim, *qui mortuus est, iustifica-*
tus est à peccato, Rom. 6. v. 7.

CAPUT III.

De

CONFESSIOE.

§. I.

Quæritur I. *An peccata enormia non remittantur, nisi Sacerdoti enume- rentur eadem, & revelentur?* Affirmat Becanus, præludio II. Manualis, §. 20. scri- bens: *Nisi facias, salvari non potes. Ne- que unquam pacato eris animo, nisi pecca- ta, quæ conscientiam onerant, per sinceram confessionem expiaveris.* Et videtur idem hoc velle, verba Davidis, *Pf. 32. v. 3. Quo- niam taciui, iniquentis, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem totâ die; & etiam huc facere notabilis illa Historia, quæ circa hæc verba Psalmi contigit Rosto- chii, cum magnæ quodam auctoritatis viro, apud Strigenitium conc. 21. de con- scientiâ, p. 192. descripta: Qui cum stre- nuè*

nuè negaret, peccatum quoddam enorme omnibus notum; M. Andreæ Martini concionatori, prehensum Psalterium dedit, petens, ut ex eo sibi potius aliquid prælegeret, quàm ut se ad confessionem peccati specialem adigeret: & singulari fato pollicem in istis verbis: Quoniam tacui, &c. superimpositum habuit; confessus deinde, se causam fuisse exilii Prædicatorum? Respondent itaque ad propositam quæstionem Articuli Smalcaldici, part. 3. artic. 8. Enumeratio peccatorum debet esse unicuique libera, quid enumerare, aut non enumerare velit. Quamdiu enim in carne sumus, non mentiemur confitentes & dicentes: Agnosco me miserum esse peccatorem, & scatere peccatis, Rom. 7. &c. Observandum igitur hîc est 1. Si peccatum illud enorme; occultum fuerit, aut aliquibus tantùm notum, aut etiam famâ divulgatum, nondum tamen clarè & sufficienter probatum: tunc admonendus quidem est reus, ut si

id factum fuerit, poenitentiam agat, & à peccato pari, seriò desistat; & sibi imposterum caveat: sed non est violenter aut sub conditione negandæ absolutionis adigendus, ut id apertè confiteatur. 2. Si autem peccatum istud planè notum fuerit; & nihilominus reus id neget, tunc eum ad confessionem sine reprehensione urgere possumus. Uti rectè in isto Rostochiensis exemplo factum fuit. In cæteris autem sufficit, specialem confessionem Deo factam fuisse: Sicut David dicit: *Delictum meum cognitum tibi feci*, Psal. 32. v. 5. Et admonendi sunt Auditores, consultum quidem esse ad pacem maiorem conscientiae, peccata quæ urgent, palàm ministro Ecclesiae confiteri: non tamen id absolutæ necessitatis esse; ne conscientiiis spicula intorqueamus aut injiciamus periculosos laqueos.

§. II. *Quid autem faciendum, quando in confessione hærent?* Respondeo: Non sunt torvo vultu aspiciendi aut severè incre-

Increpandi; ne magis terrefiant: Sed comiter admonendi, non opus esse ut expavescant, quoniam DEUS non verba, sed cor respiciat; & invitandi, ut confessionem denuo incipiant. Quod si iterum hæreant, exponat Concionator partes pœnitentiæ, & de iis amicè cum eis colloquatur, aut etiam de iisdem eos interroget: & post responsionem datam eos absolvat: Debet enim Confessionarius in omnibus quasi Pater esse confitenti, & singula fieri debent ad ædificationem 2. Cor. 10. v. 8.

§. III. *Quæ verò debet esse summa Absolutionis?* Respondeo: 1. Commendatio pœnitentiæ: rectè eos facere, quòd veniant, peccata confessuri. 2. Lex. 3. Evangelium. 4. Studium novæ obedi-
entiæ. Quod etiam observari debere, consultum visum fuit Sacerio. Ne autem chordâ semper eâdem oberremus: expedit, loco *παρακλήσεως*, dictum quoddam Scripturæ præmittere, cui deinceps ut basi, tota structura Absolutionis inædificetur.

§.IV. *Quid autem faciendum est cum
 iis, qui rerum sacrarum planè ferè sunt im-
 periti?* Sicut *Sarcerius* refert *l. cit.* sibi
 responsum fuisse à quodam, interroga-
 to, num decem præcepta calleret? *Ach
 mein HERR / Ich bekümmere mich nicht
 umb solche hohe Ding / sondern laß die
 Gelehrten hiermit umgehen.* Et cum ur-
 sisset ipse hujus notitiæ necessitatem;
 eundem denuò subjunxisse: *Lieber
 HERR / Ich bitte Euch / ihr wollet mich
 armen unnd einfältigen Mann mit
 solchen hohen Dingen nicht beladen / Ich
 wil sonst alles thun / was ich thun sol.* Re-
 spondeo: Non sunt tales morosè &
 præcipitanter rejiciendi: sed quantum
 fieri potest, paternè admonendi, ut ne-
 cessaria discant & fideliter informandi.
 Sicut eundem istum virum post multā
 & prudentem informationem de rebus
 ad poenitentiam pertinentibus *Sarceri-
 us* admisit & absolvit. Quæ ita circa
 nonnullos casus ad meliorem informa-
 tionem monere volumus.

Con-

Concludimus autem nunc integrum
 hocce Collegium nostrum *Concionatori-*
um verbis *B. Augustini*, quibus modestè
 admodum & piè Libros suos de *D. C.*
Tom. 3. p. 40. conclusit. Ego *DEO* gratias
 ago, quod in his, non qualis ego essem, cui
 multa desunt: sed qualis esse debeat, qui in
 doctrinâ sanâ, id est, Christianâ, non solum
 sibi, sed aliis etiam laborare studet, quantu-
 lacunque potui facultate differui. Sit igitur
 cum omnibus Auditoribus nostris;

GRATIA DIVINA!

&

SOLI DEO GLORIA!

M s IN

INDEX.

A.

Absolutionis summa quænam esse debe-
at. 183.

Adversarii quomodo in concionibus con-
furandi. 83, 106.

Allegoriæ quales in concionibus usurpan-
dæ. 110, 111.

Analysis textuum Scripturæ Logica, 92.
seqq. Rhetorica, 97, seqq.

B.

Baptismus an conferend⁹ infanti secundum
omnes corporis partes nondum in lucē
edito. 168, 169. quomodo administran-
dus, infante jam jam morituro. 169, 170.
an profitei, qui fide eum accepit. 173.

Baptismi testes quando adhiberi in cepe-
rint, 171. diversæ religionis an admit-
tendi, 172.

Brevitatis studium in concionibus com-
mendatur, 67.

C.

Calix sacer si stillaverit, quid faciendum, 175.

Certitudo triplex, 51.

Cœnæ Dominicæ administrationem quænam
præcedere debeant, 174.

Concio an verbotenus scribenda, 158. an ver-
bote-

- botenus ediscenda*, 159.
Concionandi ars donum divinum, 10, 11. exer-
citatione excolitur, 12.
Concionandi methodus quotuplex, 115. analy-
tica qualis, 116. Synthetica qualis, 117.
Concionator docendi dono polleat, 17, 18. ve-
ritatem & orthodoxiam in docendo spe-
ctet, 46. prudenter respiciat circumstan-
tias, 53. quot modis id facere possit, ibi-
dem quæ concionem commendare pos-
sint, attendat, 66. ad concionem haben-
dam paratus accedat, 69. officium suum
faciat studio salutis auditorum & gloriæ
DEI, 72. quem sibi textum eligere debe-
at, 76. quid in illius electione attendere
debeat, 77. trepidus & diffidens quomo-
do diffidentia & metui resistere possit,
162, 163. gestus habeat convenientes, 165.
Confirmationis officium, 145, seqq.
Confutationis officium, 151.
Confitentes quando hærent in confessione,
quid faciendum, si rerum sacrarum
sint planè ignari, quid agendum. 182. 183.

D.

- Dei verbum* quot modis proponatur, 50.
Dispositio in concionibus necessaria, 112, 113.
Docendi munus in Ecclesia necessarium, 3.
præcipuum, 4, 5. difficile, 6, 7.
Doctrinæ quomodo in concione ex textu
dedu-

deducendæ, 104, 105. quales esse debe-
ant, 106.

Donum docendi in concionatore requiri-
tur, 17, 18. quænam in se complectatur,
21. seqq. media acquirendi, 25, seqq.

E.

Ethnici scriptores quomodo in concione al-
legandi. 83, 84.

Exhortatio in concione qualis esse debe-
at, 106, 107.

Exordium à quibus rebus sumi possit, 133.

Ejus officium, 132. partes, 135. virtutes &
vitia, 137, seqq.

Extemporaneæ conciones improbantur, 70.
nisi eas necessitas svadeat, 71.

F.

Fabulæ an in concionibus allegandæ, 64.

G.

Gestus Concionator quales habere debe-
at, 165.

H.

Historiæ quomodo in concionibus allegan-
dæ, 83.

Hostiam accipiendo ægrotus si exspiret, &
in ore retineat, quid agendum. 177, 178. si
ea in terram cadat è patina, quid facien-
dum, ibid.

I.

Infans, nondum totus in lucem editus an
bapti-

baptizandus sit, 168, 169. eō jam jam morituro, quomodo baptismus administrandus, 169.

L.

Latini termini similiter cadentes, an pro concione usurpandi, 125, seqq.

M.

Materia concionum sit bona. 67.

Meditationes bonæ ad inventionem pertinent, 89, seqq.

Memoria quomodo conservanda, 156. quibus rebus perdat, 156.

Methodus concionandi quotuplex, 115. analytica qualis, 116, 123. synthetica qualis, 117.

N.

Narrationis virtutes & vitia, 141.

O.

Ordo in concionibus observandus, 66.

P.

Pathologia triplex, 148, 149.

Patres quomodo in concionibus allegandi, 81, 82.

Peccata enormia an non nisi enumerata Sacerdoti remittantur. 180.

Peccatores propter peccata post acceptum Sacramentum altaris commissa tentari quomodo erigendi. 179.

Perorationis officium, 152, 153.

Phrases hyperbolicae & ridiculae in concionibus

nibus fugienda, 65.
Postillis quomodo utendum, 38, seqq.
Pronunciatio quomodo comparetur, 161.
Propositio quotuplex esse possit, 142, seqq.
Proverbia plebeja in concionibus vitanda, 66.

Q.

Questiones in concionibus quales movenda, 124.

R.

Reprehensio auditorum in concionibus qualis esse debeat, 107, 108.

Rhetorica quid, 13. *Rhetorica Ecclesiastica* quid, 13. 14. inter hanc & illam differentia, 14, 15.

S.

Sacramentum altaris an sub unâ specie liceat accipere, 176. illius administrationem quænam præcedere debeant, 174.

Si agrotus ob vomitum aut nauseam non possit accipere, quid faciendum. 177.

Scripturæ dicta quomodo in concionibus alleganda, 55. quotupliciter in eorum allegatione peccari possit, 58. quomodo sensus eorum investigandus, 88, seqq.

Similitudines profanæ an in concionibus usurpanda, 64.

T.

Termini Latini similiter cadentes an pro con-

concione adhibendi, 125, seqq.
Textus pro concione quis explicandus, 76.
quid in illius electione attendendum, 77.
quomodo illius sensus investigandus,
88, seqq. quomodo tractandus, 92, seqq.
analysis illius Logica, 92, seqq. Rhetori-
ca, 97. seqq. applicatio, 101, seqq.
Themata Scripturae quotuplicia, 119, 120.

V.

Verbum Dei quot modis proponatur, 50.
quænam illius majestati conveniant, 63.
Veritas in docendo spectanda, 46.
Vox Concionantis qualis esse debeat, 164,
165.

FINIS.

concordia adhibenda
concordia cuius explicanda
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis

concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis
concordia in istis

FINIS

Chemnitz, Christian,

Methodus concionandi

Jena 1658

H.eccl. 1195#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10028251-1

VD17 12:116145H